

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Udsigt

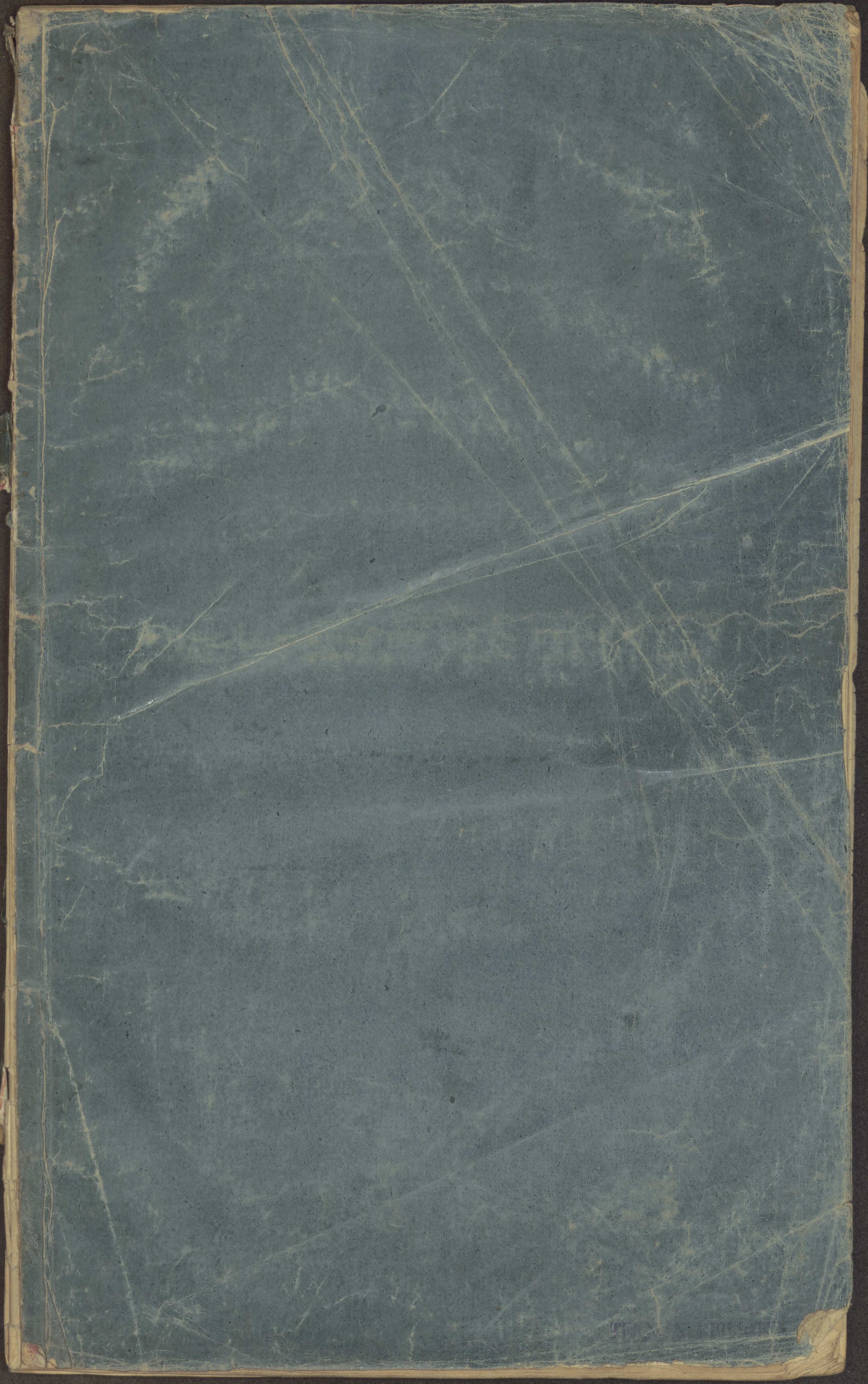
over

Kjöbenhavns Universitets-Byggnings

Historie.

Udlaanes ikke.

378 (13) Kjöb-
st. 4.



52

378

1-
U d s i g t

over

Kjöbenhavns Universitets-Bygnings Historie,

fra Universitetets Stiftelse indtil 1836.

Indbydelses - Skrift

til

Festen den 13^{de} October 1836,

da den gienopførte Universitets-Bygning,

i Hans Majestæts Kongens allerhöieste Nærværelse,

bliver höitideligen indviet

ved en Tale af Universitetets Rector

Erich Christian Werlauff,

Dr. Philos., Overbibliothekar, ordentlig Professor i Historien, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd.

Kjöbenhavn.

Trykt hos Directeur **Jens Hostrup Schultz,**

Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

1836

Københavns Universitets-Bibliotek

Historie

af den danske Historie

af den danske Historie

Hefte den 13^{de} Oktober 1836

af den danske Historie

af den danske Historie

af den danske Historie

af den danske Historie

af den danske Historie

af den danske Historie

København

København

København

Forerindring.

Da den nye Universitetsbygning saaledes nærmede sig sin Fuldførelse, at dens høitidelige Indvielse kunde antages at ville finde Sted i dette Efteraar, og Consistorium derfor nu, blandt andet, var betænkt paa Udstedelsen af et Indbydelsesskrift til denne Fest, fandt Samme passende og med Høitidelighedens Anledning overensstemmende, at Indholdet af dette Skrift blev en historisk Udsigt over de vigtigste Forandringer, som ere foregaaede med Universitetets egne eller den saakaldte Studiigaards Bygninger fra de ældste Tider af, og anmodede Undertegnede om at udarbejde en saadan Udsigt.

Skiönt vi ikke troede at burde undslaae os for dette Hverv, dulgte vi dog ikke for os selv de Vanskeligheder, der i flere Henseender vare forbundne med dets Udførelse; deels fordi de hidhørende Data ere alt for adspredte og ufuldstændige til, at en sammenhængende Fremstilling ved Hielp af dem kunde tilveiebringes, deels fordi Tiden var alt for kort til med tilbørlig Omhyggelighed at opsøge og samle dem, deels fordi i Universitetets Archiv, hvorfra det Meeste skulde hentes, adskillige Bind af Acta og Copiebøger ere borte, deels fordi det er vanskeligt i den ældre Tid at giøre sig selv eller give andre en tydelig Forestilling og et fuldstændigt Begreb om Studiigaardens Bygninger, da Grunden vel er den samme, men Anvendelsen og Omgivelserne aldeles forandrede; deels endelig fordi Historien af saa langt et Tidsrum maatte sammentrænges inden de Grændser, som et Skrift af denne Natur ikke burde overskride.

Imidlertid have vi udført det os overdragne Arbeidet saa godt, som vi formaaede og Omstændighederne tillode, og haabe at have leveret et ikke ganske uinteressant Bidrag, i alt Fald en brugbar Samling af Materialier, til Universitetsbygningernes og derved tildeels ogsaa til Universitetets egen Historie.

Den Udsigt over de med Universitetsbygningerne i Tidens Løb foregaaede Forandringer, der saaledes er Gjenstanden for nærværende Skrift, have vi troet meest passende, efter nogle forudskikkede korte Efterretninger om den ældste Tid, at kunne inddele i fire Perioder, hvoraf den første indbefatter Tidsrummet 1537—1601, den anden 1601—1728, den tredje 1728—1807, den fjerde 1807—1836, og have vi deelt Arbeidet mellem os paa den Maade, at jeg, Werlauff, har affattet de to første, jeg, Engelstoft, de to sidste Perioders Historie.

Da Universitetets Archiv her maatte betragtes som Hovedkilden, og vi selv ikke havde Tid og Leilighed nok til der at anstille alle de fornødne Eftersøgninger, formaaede vi i denne Anledning den af sine historiske Granskninger hæderlig bekiendte Mag. *P. W. Becker* til at giennemgaae og for vort Öiemed at extrahere de vigtigste Acta og Protocoller sammesteds, og vi skyldte ham offentlig Tak for den ikke ubetydelige Bistand, han derved har ydet os. Næst Universitetets Archiv har ogsaa det Kongelige Danske Cancellies og Communitetets os velvilligen aabnede Archiver været os til megen Hielp, forsaavidt Tid og Leilighed tillod os at benytte dem. Det Övrige er hentet fra trykte Böger eller private Samlinger.

Kjöbenhavn d. 1ste October 1836.

L. Engelstoft. *E. C. Werlauff.*

Omtrent 60 Aar vare henrundne efter det Kiöbenhavnske Universitets Stiftelse, inden det erholdt et fast og stadigt Lokale. Man feiler maaskee ikke meget, naar man i denne Mangel søger en medvirkende Aarsag til den ringe Betydning det hele Institut havde i hiin Periode, som derfor med Föie er bleven betegnet som dets Barndom.

Den ældste Universitets-Bygning var beliggende paa den søndre Side af Vor Frue-Kirke (scholæ in parte meridionali ecclesiæ D. Virginis situatæ) og indrømmedes af Capitlet, i Aaret 1478, Universitetets første Vice-Cantsler Mag. Peter Albertsen til Forelæsninger og akademiske Övelser, indtil der kunde gøres Udvei til mere beqvemme Auditorier^a). Næste Aar, 1479, i hvilket Universitetets Indvielse og Statuternes Udfærdigelse fandt Sted, laante Christian I. til Universitetets Brug i ti Aar, af Kiöbenhavns Magistrat, en Deel af Stadens nyere Raadhuus vesten for Vor Frue-Kirke beliggende, paa den Plads, hvor siden de lutherske Biskopper fik deres Residents^b). Magistraten synes ugerne at have beqvemmet sig til denne Villighed og efter de ti Aars Forløb satte den sig igjen 1491 med Magt i Besiddelse af Stadens Raadhuus, men foranledigede derved en Kongelig Befaling af 1492, hvorved det paalagdes Borgemester og Raad, som *voldeligen* havde taget det *gamle Raadhuus* fra Doctorne og Mesterne, strax at lade disse bekomme det igjen, og, for övrigt, opsætte deres Paastand, indtil Kongen selv kom tilstæde^c). Endelig indrettedes denne Bygning, i Aaret 1512, i hvilket Aar Lago Urne blev Biskop i Roeskilde og Universitetets Cantsler, til et eget Universitetslokale, eller rettere, til egne akademiske Auditorier; og om denne Pladsens fordums Bestemmelse til et Universitet eller *Studium* vedligeholder *Studiistrædets* Navn endnu Erindringen^d).

Ligesom Universitetets Gienfödelse blev en Følge af den evangeliske Læres fuldkomne Indförelse i Rigerne, saaledes blev en egen og passende Universitets-Bygning igjen en nödvendig Betingelse for hint Instituts kraftigere Virksomhed. Dog maatte Rigerens Tilstand efter en fordærvelig Borgerkrig, samt andre Foretagender af en mere bydende Nödvendighed, i det mindste for den første Tid, udelukke enhver Tanke om Opförelse af en heel nye Universitets-Bygning. Men, saavel ved denne Leilighed, som da Spörgsmaalet blev om Fonds for den nye Stiftelse, frembød den forandrede Kirkeforfatning tilstræk-

^a) Pontoppidan Origines hafnienses p. 145.

^b) Stadens ældste Raadhuus skal have ligget paa Hiörnet af Nörregade og Klædeboderne; det blev 1492 ved et Mageskifte overladt til Kannikerne ved Vor Frue-Kirke; imidlertid kaldes dog det her omtalte, paa Hiörnet af Nörregade og Studiistræde, i Dokumenter fra den Tid, det *gamle Raadhuus*; *Origines hafn.* S. 145. 170; *Jonges Kbhvns. Beskr.* S. 101. Prospector af begge disse Raadhuse findes blandt Kobberne til *Resens Atlas* og derfra i *Orig. hafnienses* S. 170.

^c) Pontoppidan Marmora danica I. S. 127. I det her anförte Sted af den gamle Universitetsmatrikel för A. 1491 kaldes Bygningen *antiqua domus Consulatus*. Borgemesterens Navn Esbern *Skaffue* er en Trykkefeil (gientaget i *Thura acad. hafn. infantia et pueritia* p. 21 og hos *Jonge* S. 13) för Esbern (Jepsön) *Skriffuer*.

^d) I en Indskrift, som indtil Ildebranden 1728 fandtes paa Bispegaarden, læstes blandt andet: Anno 1512 conditur hæc ædes doctis aptissima sedes; *Resenii Inscr. hafn.* p. 246.

kelige Resourcer for Öieblikket. Istedet for det forrige Lokale, der blev til Boelig for de siellandske Bisper eller Superintendenter, hvad det siden stedse har været, indrømmedes Höiskolen de forrige catholske Biskoppers Residents, beliggende lige over for Vor Frue-Kirke, paa Capitlets Grund, og indsluttende omtrent den hele Plads, der nu omfattes af de til Universitetet og Communitetet henhørende Bygninger^e). I Grevefeiden havde denne Gaard for en Tid afgivet Hovedqvarteer og Ophold for den anden af den lybekske Hærs Anförere, Hertug Albert af Meklenborg og hans Gemahlinde, som her laae i Barselseng; ved Catastrophen 1536 blev den sidste roeskildske Biskop Joachim Rönnow fængslet her d. 20^{de} August. Den nye Universitets-Fundats, underskrevet af Kongen og det danske Rigsraad i Odense d. 10^{de} Junii 1539, indeholdt tillige en formelig Bekræftelse paa denne Gave.

Uagtet denne Bygning, paa en svag Levning nær, for længe siden er aldeles forsvunden, have dog alle de følgende akademiske Bygninger stedse reist sig af dens Ruiner og Pladsen vedligeholder nu i 300 Aar samme Bestemmelse. Med Föie regnes altsaa fra hiin Kongelige Gave.

Universitetsbygningens første Periode 1537 - 1601.

Inden den gamle Bispegaard kunde blive indrettet for sin nye Bestemmelse, synes Forelæsningerne at have været holdte i selve Vor Frue-Kirke^f). Opførelsen begyndte 1537 og bestyredes, uden Tvivl, af den i Aaret 1537 til Universitetets Oeconomus eller, som han nu vilde kaldes, Qvæster beskikkede Ole Chrysostomus, Professor i det hebraiske Sprog^g). Bygningsarbeidet synes, enten af Mangel paa Penge eller af dygtige Haandværkere, at være gaaet langsomt fra Haanden; og kan neppe engang have været ganske tilendebragt i Sommeren 1539, da Fundatsen udkom. Dette maa i det ringeste formodes paa Grund af samme O. Chrysostomi Universitetsregnskab for A. 1540, der viser, at saavel Auditorierne som Boeligerne paa Studiigaarden og dennes Indhegning, først i dette Aar mueligen ere blevne fuldförte. Af dette vigtige, hidtil utrykte Aktstykke^h) meddeles her hvad der vedkommer Universitetsbygningen, som er opfört under Rubriken:

e) Hvor gammel denne Bispegaard (*curia episcopalis*) egentlig var, vides ikke; der kiendes intet ældre Brev, hvori den nævnes, end fra 1464 (*Origines hafn.* S. 168); men den maa, uden al Tvivl, være langt ældre.

f) Dette m. m. Bygningsarbeidet vedkommende erfares af følgende Sted i et Brev til Christian III. fra Bugenhagen af 21^{de} Nov. 1537. "Wir von der Universitet sind wedder mit vnsern *Lectionen in die Kirchen* gekrochen, da zu drenget vns der Storm und Wind, die beiden Bürgermeister geben die Schuld dem Glaser. Die Zimmerleut arbeiten noch an den Bencken, das ist mir ein wunderlich Bawen, mit grosser Unkost, derwegen wir bis anher nicht zu allen Lectionen haben kond thun, und sind die Disputationes nicht angefangen, und ich bin doch, als der erste, bereid alle Tage anzufangen, die Disputationes vornemlich in der heiligen Schrift. Darumb wenn E. M. der Vniuersitet mehr wird bawen lassen, wie denne von Nöten, so mus anders bestellet werden, *die Arbeiter in diesem Lande bedarffen einen Treiber*;" A. Schumachers *Gel. Männer Briefe an die Könige in Dännemark* I. S. 9.

g) I *Selmers* akademiske Tidender 2^{det} B. 3^{die} H. er meddeelt et mærkeligt Aktstykke til Universitetets gamle Statistik, nemlig dets ældste Regnskab for 1537-38, hvori siges at M. Oluf Chrysostomus til Michaelis 1537 annammede Procuratorium til Universitetet. Endeel af de her anförte Udgyfter vedkomme den nye Universitetsbygning og Deele af denne; f. Ex. Collegii-Laagen; en Leergaard (Gierde af Leer?) om Abildhaven; en Leergaard ud til Nörregade; et Reck (?) og en Stol i *Lectorio*; en Laas til *Liberiet* &c. Desuden omtales ved denne Leilighed ogsaa Skorstene, Bryggers, Brönd m. v.

h) Originalen hertil opbevares i det Kgl. Geheime-Archiv og vil vel engang paa et passende Sted

Erogata tiill Universitetens bygning.

Först for en <i>badstue</i> bleff ferdet (o: sat i Stand) met pannelle verck, kackelowen, kedel, iij glarwindue, vindusbwe, hingsel, leer, arbetzlön	V $\frac{1}{2}$ dalere iij marc ij β
Item for raffter oc tömmer &c. tiill planckewercket wdtiill gaden oc inde vtj garden, tiill dörre &c.	
Först for x tylther raffter	xl marc
Item for iij tylther raffter	x marc
Item for en tylth raffter	v marc
Item for 1 tylt x alne sparre	viiij marc
for 1 tylt fyr sparre	vij marc
En tylt vj alne stolper	vii $\frac{1}{2}$ marc
$\frac{1}{2}$ tylt viij alne stolper	v marc
for xl lecthe	v marc
Item for samme tömmer bleff wpaget	II $\frac{1}{2}$ marc vj β
Item <i>Atzer tömmermandt</i> selfftredie for xxvij dagis arbeyde at sette planckewercket, oc for en trappe wdj <i>abelhaffuen</i> , oc at giöre fodtrod vtj <i>begge lectorio</i> emellom skamlenne, paa theris egen kost, xxiiij β om dagen, summa	xlj marc
II $\frac{1}{2}$ c (o: 250) söm	II $\frac{1}{2}$ marc
xxxix store speger at slaa lechte vden paa <i>planckewercket</i> met, oc tiill stiiffuer wder (under?) thet, stycket 1 β , oc for ett hengsell, Summa iij marc iij β	
Item lechte söm	I $\frac{1}{2}$ marc
Item for en nögell oc laas at ferde	i marc
For en laas tiill porten	iii $\frac{1}{2}$ marc
Item ij arbetz karle vtj xiiij dage at bryde <i>mwren</i> ned som <i>planckewercket</i> stoer, oc for at stable stenen vp, oc at graffue ther wnder paa theris egen kost I marc om dagen, Summa	xxvij marc
En tömmermandt vtj iij dage paa syn egen kost at böde en port oc at giöre en dör i <i>bryggerfset</i> , xxiiij β om dagen, Summa	vj marc
Item for ett hengsell bleff skwdt sammen oc for söm tiill porten	xiiij β
For ij hengsell tiil dörren oc for stable	iiij marc
Item for en <i>bröndt</i> at sette met steen som var nedfalden, oc at renfsen (o: rense den) oc slaa raffter omkring	xiiij marc
Item for en owen at böde, var nedfallen	v marc
Item for ett træwindue (o: Vindueskod) at drage vp wden fore glarwinduen, for ij lechte, for viij store speger, oc for arbeit z löen	IV $\frac{1}{2}$ marc
Item en mwremestere at böde <i>logen wdtiill kirchgarden</i> oc kellerdörre oc en kellerhals	iiij marc
Summarum til Vniuersitetens bygning xxvj daler IV $\frac{1}{2}$ marc 1 β	

Blandt "*Alia erogata til Vniuersitetens behoff*" forekommer endnu følgende:

Item for at renfse omkring *collegium* iij reyser (o: Gange) iii $\frac{1}{2}$ marc iij β

blive offentliggiort. Aarstallet 1540, som i *Pontoppidans Orig.* hafn. S. 314 angives som det, i hvilket den catholske Bispegaard blev indrettet til Universitetets Tarv, grunder sig maaskee netop paa dette Regnskab.

For I^{xx}XL (3: 190) less mög, bode aff garden oc aff gaden, lessedt ij β ,
Summa XIV $\frac{1}{2}$ marc vj β

Item for then iord bleff spredh i *haffuen* som kastes vp ther som *broo*
(3: Steenbro) lagdes omkring *collegium* iij marc

Om Beskaffenheden og Indretningen af den nye Universitetsbygning, giver Fundatsen af 1539 følgende Beskrivelse, der her fuldstændig meddeles, som den eneste Authentiske over vort ældste Universitetslokale ⁱ⁾:

"Den hele Plads, som kaldes *Bispegaarden* (curia episcopalis), med alle tilhørende Bygninger og to paa samme Plads opførte Huse, hvori to Borgere boe, lige fra St. Peders Stræde til Vor Frue-Kirkes Præsteboelig, med Hauge, tillægge og skiænke Vi til Universitetet (scholam universalem). I det med Kiøldere, Kiøkkener og Værelser, der kunne opvarmes ^{k)}, forsynede Huus, der ligger omtrent i Midten mod Norden, næst ved Haugen, skal Een af Læsemesterne (ex magistris lectoribus) boe, eller en anden hvilkensomhelst dertil beqvem Person, med sin Familie, som skal være Universitetets Oeconomus eller Skatmester (thesaurarius) og uddele Lønningerne paa de aarlige Qvartaler. Denne skal holde Bord for de Studenter, som for Betaling ville spise hos ham; og Universitetets Rector med Decanerne skulle søge at formaae ham til at lade Studenterne spise for billigere Betaling der, end paa andre Steder, forsaavidt han, uden egen Skade, kan giøre det Skatmesteren nyder den Fordeel, at have frie Bolig med Hauge og at kunne benytte de øvrige Indretninger og Bygninger til sin Huusholdning; men hans egne Vinduer og Ovnen i hans Værelse maa han, paa egen Bekostning, vedligeholde. Skatmesteren skal ogsaa for sig og Familie og for sit Bord eller sine Borde have den ene Kiølder; den anden skal derimod tilhøre Akademiet, hvorfra alle Slags Öl skal udsælges til Læsemesterne og Studenterne; hvilket Rector med de øvrige Professorer skal indrette saaledes, som dem synes tjenligst."

"Desuden skal den *vestlige* Deel af dette Huus, hvor der var en stor Stue med Ovn, adskilles ene til Akademiets Brug, enten ved offentlige Giestebud (publicis convivii) ^{l)} eller ved Forelæsninger."

"Det *Huus ud til Gaden, paa Hiørnet af Kirkegaarden*, have Vi allerede ladet indrette med Cathedre og tre Rader Bænke, den ene over den anden. Neden til skal være et *Pædagogium*, oven til det *store Auditorium* ^{m)}. Næst ved Pædagogium skal indrettes en Stue med Ovn, to Kamre og et Kiøkken, til frie

i) Nic. Cragii Hist. Christ. III. Additt. p. 93-95; Sandvigs Oversættelse I. 612-45. Som bekiendt er hverken i Texten eller Tillæggene denne Oversættelse aldeles paalidelig og troe.

k) Originalens *vaporarium* oversætter Sandvig S. 612, sköndt tvivlende, ved *Badstue*; den Sammenhæng, hvori dette Ord ofte forekommer i det Fölgende, viser, at, her, i det mindste, maae forstaaes derved med Kakkelovn forsynet Værelse. Naar derimod, paa et andet Sted p. 95, i Professor-Residentserne omtales, foruden *vaporaria*, ogsaa *sudoria*, da skal, uden Tvivl, ved sidstnævnte, forstaaes *Svedestuer* eller et Slags *Dampbade*, hvis Ælde i de nordiske Lande, af flere Grunde, kan godtgjøres.

l) Herved forstodes maaskee saadanne Gilder, som holdtes ved Doctor-Promotion (convivium doctorale) eller ved Rectoratets Nedlæggelse; p. 130. 131. Sandvigs Oversættelse: offentlig Spiisning er, i hvert Tilfælde, urigtig.

m) Paa dette Auditorium eller lectorium majus, der havde 2 Cathedre, confereredes Magistergraden (p. 133). Maaskee var det paa dette Auditorium, at den store Religionsdisputats 1543 fandt Sted; Pontoppidan Annales eccles. III. S. 282. Ved lectorium majus og Pædagogium forstaaes, uden Tvivl, de i Chrysostomi Regnskab for A. 1510 omtalte to Lectorier.

Bolig for *Pædagogus*ⁿ⁾ eller en anden Magister, som skal have Opsigt med Höresalene (lectoriiis) og de to nedenfor omtalte Værelser med Ovne, at de af den fælleds Famulus (per famulum communem)^{o)} blive tillukte og tilbørligen passede. Samme Magister skal ogsaa have en liden Hauge ud til Kirkegaarden, imellem Pædagogium og Huset, hvori de to Stuer med Ovne. Den *tredie Höresal* (lectorium) skal være den hvælvede Sal (cameratum triclinium), som ligger lige overfor Skolen (ex opposito ludi puerorum), næst ved Kirken eller rettere hænger sammen med denne og udgiør en Deel af den^{p)}; hvilket Vi til dette Brug skienke vor Höiskole."

"Det Huus, som Skatmesteren skal beboe, ville Vi forlænge mod *Vesten lige ud til Gaden*; i hvilken Tilbygning neden til ikkun skal indrettes tvende store, med Ovn forsynede, Stuer til Studenternes Beqvemmelighed om Vinteren, hvilke skulle opvarmes ved den omtalte Famulus eller en anden dertil antagen Person. Vi ville derfor lade föie en Væg til den *sydlige* Side af denne Tilbygning, hverken saa höi eller fiern (remotum) at den kan betage Lyset (?), men som kan have den Nytte, at man kan komme til de opvarmede Værelser med Ovnene og at Vinden kan holdes ude. Oventil skal indrettes passende Boeliger for to Magistre, Professorer eller Andre, som tilligemed Pædagogus eller en anden Magister, der boer ved Pædagogium, skal have Opsigt med Værelserne og med de Studenter, som boe i Collegium. Derfor skal dette Huus indeholde, först mod *Vesten* to store med Ovne forsynede Værelser, dernæst en *Spise-* eller *Höresal* (locum conviviorum sive etiam lectionum) med en Kielder; det övrige mod *Östen*, tilligemed Haugen, tilhörer Skatmesteren."

"Et *tredie Huus* ville Vi lade opføre *langs med Kirkegaarden*. Dette skal være stort i Længden, uden Kieldere, Værelser til at opvarmes, eller Ovne. Der vil det være sikkrest at forbyde Studenterne at tænde Lys, for at undgaae Ildsvaade; men naar de ville bruge Lys, endog paa anden Aarstid end om Vinteren, maa det være i de store eller fælleds opvarmede Værelser. Dette Huus skal have tre Stokværk, og baade nedentil, i Midten og oventil være forsynet med smaae

n) Ved *Pædagogus*, som Sandvig feilagtigen oversætter ved *Skolemester*, skal egentligen forstaaes den første Professor i det philosophiske Facultet (facultate artium), som i det Følgende af Fundatsen p. 105-6 kaldes *Lector* eller *Magister pædagogicus*, Pædagogus qvi præsit pædagogio, efter hvem to Professurer med tilhørende corpora endnu længe efter havde Benævnelse. Dette *Pædagogium* kan da ikke, som Sandvig vil, have været nogen Börneskole, men rettere et Slags lavere Collegium eller Gymnasium, hvor de Studerende kunde lære de første Elementer af Grammatiken, inden de gik frem til de höiere Videnskaber (jfr. *Meiners* Gesch. d. hohen Schulen I. S. 192); hvilket ogsaa kan sluttet deraf, at der siden omtales (p. 132), at Baccalaurei skulde promoveres i dette Pædagogium, hvor der fandtes et höiere og et lavere Catheder. I Slutningen af det 16de Aarh. indrettedes ved det wittenbergske Universitet et Collegium, hvor 10 lectores lingvarum et philosophiæ dannede det philosophiske Facultet, af hvilke den syvende, med Titel af *Pædagogus*, maatte foredrage de samme Gienstande, som vor *lector pædagogicus*, efter Fundatsen af 1539, nemlig den latinske Grammatik, den engelske Grammatiker Linaere, Terents og Plautus; *Meiners* S. 193. I Stedet for det i Fundatsen af 1539 bebudede Pædagogium, kom maaskee det, ifölge Kongebrev af 1548, ved de Kiöbenhavnske Professorer oprettede Pædagogium, hvorefter s. *Pontoppidans Origines hafnienses* p. 298.

o) Denne *famulus communis* (ikke Communitetets Tiener, som Sandvig forklarer det) nævnes nedenfor p. 116-17 blandt Universitetets offentlige Betiente (publici ministri). Hans Forretninger vare, at feie og lukke Auditorierne, lægge i Ovnen, gaae Skatmesteren tilhaande, dække Bordet for Studenterne, der vare i Kost hos denne m. v.; men at han dog tillige skulde være Student, kan sluttet deraf, at han under Spiisningen maatte læse höit op af Bibelen, ligesom han ogsaa i sine Fritimer skulde höre Forelæsninger.

p) Maaskee herved skal forstaaes det siden saakaldte *Finkiske Auditorium*, hvorefter i det Følgende.

Kamre paa begge Sider, mod *Syd* og *Nord*, til Boeliger for Studenterne. Midt i Bygningen skal gaae en Gang, fire Fod breed, hvorfra der er Indgang til Kamrene. Trappen, som fører op i Huset, skal anbringes i Porten strax ved Indgangen. Over denne er i første Stokværk en Trappe, som fører til andet Stokværk. Over denne er igien en tredie Trappe, som fører til Loftet, hvilket, ligesom Taget af Bygningen, skal være saa tæt, at fattige Studenter der kunne have frie Boelig, dog uden at bruge Lys; hvilket kun maa finde Sted i de store, med Ovn forsynede Stuer."

"Dersom dette Huus ikke skulde være tilstrækkeligt til Boelig for Studenterne, ville Vi opføre et andet nær ved St. Pedersstræde, eller hvor det kan findes passende."

"Det lidet Huus, hvori der brygges og bages, ville Vi lade istandsætte, og Vi ville skienke dertil de fornødne Redskaber til Ölbrygning."

"Endelig ville Vi lade den hele til Höiskolen skienkede Gaard (*curiam*) omgive og forsyne med Mure og stærke Vægge. Men naar Universitetet nu haver modtaget alt dette i en saadan Stand, maa det selv i Fremtiden forbedre og vedligeholde Bygningerne; og, for at det kan være i Stand dertil, have Vi saaledes bestemt Læsemesternes Lön, at intet skal mangle dem, men at der endog hvert Aar kan blive Noget tilovers, som Universitetet kan oplægge til Bygning og Reparation. Ogsaa vil noget kunne samles af Promotioner m. v. samt af Leien for Værelserne, som dog ikke maa belöbe sig höiere end til to Mark om Aaret for hver Student."

Denne Skildring af vor ældste Universitets-Bygning kunde, ligesom Fundatsens övrige Indhold, foranledige mange ei uinteressante Bemærkninger, især ved Sammenligning med den ældre Universitets-Indretning i Almindelighed, der som Tiden eller Leiligheden her tillod det. Saameget bör i det mindste bemærkes, at Hensigten med denne nye Bygning tydeligen har været at optage saa mange akademiske Borgere, som mueligt, i Kost og Logis, og under specielt Opsyn, inden for Höjskolens Mure. Men denne kiendelige Plan, ved det Kiöbenhavnske Universitet at indrette *Collegier* eller *bursas*, af samme Art, som de der udgjorde en væsentlig Bestanddeel af den ældre Universitets-Indretning, ligetil det 16^{de} Aarhundredes Udgang^{g)}, synes her ikke at være bleven fuldkommen udfört, om den endog nogensinde er paabegyndt. Af saadanne Anlæg, som den akademiske Virksomhed nærmest udkrævede, nævnes kun et stort og nogle mindre Auditorier. Andre videnskabelige Apparater, med Undtagelse af et Bibliothek, savnes her aldeles; hvilket endelig ogsaa giældte om de fleste fremmede Universiteter paa den Tid^{r)}. Ved disse haves ogsaa Parallel til Indretningen af en egen Kielder i Universitetsbygningen, hvorfra der for Universitetets Regning solgtes Öl og Viin til Professorer og Studenter^{s)}.

g) Allerede fra det 13^{de} Aarh. stiftedes ved Universiteterne særegne Collegier, deels for at skaffe de Studerende Boeliger, som i hiin Tid ellers kunde være vanskelige nok at bekomme, deels for at holde dem under bestandig Opsigt. Paa Collegierne i Paris fik de, foruden frit Logis og Underholdning, tillige fri Underviisning; hvilket derimod ikke var Tilfældet ved de tyske Collegier. Disse Studenterboeliger kaldtes ogsaa *Bursæ* og de der boende *bursarii*, hvoraf igien det tyske: *Burschen*; *Meiners Gesch. d. hohen Schulen* I. S. 107. 141. 150.

r) Selv blandt de protestantiske Universiteter i Tydskland manglede paa den Tid offentlige Bibliotheker ved flere; endnu sieldnere vare naturligviis astronomiske Observatorier; anatomiske Theatre og botaniske Hauger. Paa chemiske Laboratorier, Naturalsamlinger og deslige var aldeles ikke at tænke; *Meiners anf. St.* S. 203.

s) De akademiske *Bursæ* i Tydskland begunstiges undertiden ved Privilegium paa at indføre fremmede Drikkevarer uden Afgift; Bursernes Forstandere dreve et Slags Handel dermed, og opmun-

Saa vel under det følgende af Christian den Tredies, som under Frederik den Andens Regiering, synes adskillige Forandringer, Forbedringer og Udvidelser af denne Universitets-Bygning at være foretagne. Men da, i Löbet af 300 Aar, ethvert Spor heraf er udslettet, og ingen Afbildning deraf er efterladt, bliver det heller ikke mueligt at danne sig nogen tydelig Forestilling om denne Bygning i det Hele og Forholdet mellem dens Enkeltheder. Det er især de Forandringer, der i det følgende Tidsrum foretoges med denne ældste Bygning, der kunne veilede til Formodninger om dens Beskaffenhed, ogsaa i Nærværende.

Hovedbygningen synes at have vendt *mod Östen*; den aflöstes siden af Christian den Tredies Collegium novum. Den *sydlige Længde* maa i dette Tidsrum være dannet af een eller flere Bygninger, der i det 17^{de} Aarhundrede bleve anvendte til nye Anlæg. Her laae nemlig det saakaldte *gamle Collegii-Huus* eller *gamle Lectorium* (en muret Bygning?), som 1622-23 blev nedrevet til Udvidelse af Communitets-Bygningen, og tillige det *Collegium* eller *Auditorium vetus* (under Bibliotheket), som 1642 forvandlede til et anatomisk Theater. Da begge disse Bygninger vare til endnu i følgende Tidsrum, vil nærmere Underretning om dem nedenfor finde en mere passende Plads.

Bibliotheket maa allerede i dette Tidsrum have faaet Plads inden for Studiigaardens Grændser. At det ældste Universitetsbibliothek, hvortil den af Universitetets første Organisation saa fortiente Dr. Peder Albertsens Donation udgjorde Stammen ^{t)}, opbevarede i Helliggeistes Kloster eller Kirke (apud Sanctum Spiritum), siges i Christian d. 3^{dies} Fundats (p. 120), som tilføier, at det der skulde forblive, indtil et mere passende Lokale kunde, ved kongelig Bekostning, paa et andet Sted blive opført. Tillige bestemte Fundatsen, at den ved Bibliotheket ansatte Betient ^{u)} skulde, saasnart mueligt, (formodentlig naar den nye Bygning kom i Stand) have Boelig ved Indgangen til Bibliotheket, men ikke i Bibliotheket selv (p. 117). Om nu et saadant nyt Lokale her er blevet indrettet, allerede under Christian d. 3^{dies} eller først under hans Efterfølgers Regiering, maa være uafgjort ^{v)}; men da ogsaa dette existerede længe ind i næste Tidsrum, vil der siden blive Anledning til nærmere at omtale det.

Blandt de til Universitetet henhørende nye Bygninger, som allerede i dette Tidsrum ere blevne opførte, var *Communitetet* den betydeligste. Ved Fundatsen af 1539 havde Christian III. skienket 12 Læster Korn til Helliggeistes Hospital, for hvilke Forstanderen her aarlig skulde underholde tolv fattige Studenter, som Rector og Decaner henviiste til ham. Dette lidet Antal blev af Frederik II. 1569 — før endnu den lange og ødelæggende Krig var endt — udvidet til et Hun-

trede derfor de Studerende til Drik, hvilket igien gav Anledning til mangehaande Misbrug; *Meiners* I. S. 153.

t) Fortegnelse over den Albertsenske Donation findes i *Scr. rer. dan.* VIII. p. 346; jfr. *Vindingii Acad. hafn.* p. 55; *Resenij Inscr. hafn.* p. 208.

u) Da, ifølge Fundatsen (p. 120), Universitetet selv skulde sørge for Bibliothekets aarlige Forøgelse, hvortil bestemtes 50 rhinske Guldgylden, og da Udlaan dengang ikke fandt Sted (Bøgerne i det ældste Univ. Bibliothek vare befestede med Kieder, *Bartholin de libris legendis* p. 11; endnu i det 17^{de} Aarh. maatte kun Professorerne laane Bøger derfra; jfr. *Nyerup* S. 142), haver der neppe været nogen egentlig Bibliothekar, men den omtalte Betient (*Claviger bibliothecæ sive bibliothecarius custos*) synes at have været Bibliothekar, Amanuensis og Opvarter, alt i een Person.

v) I det ældste Univ. Regnskab 1537-38 (*Selmers akad. Tidd.* 2 B. 3 H. S. 290) anføres 4 Mk. for en Laas til *Libriet*; hvilket vel endnu har været det i Helliggeistes Kirke. Naar det derimod i *Acta Consistorii* ved 8 Nov. 1571 hedder: "Qvæstori mandatum, ut gradum, per quem ad *bibliothecam Universitatis* fit ascensus, curet reparari," da er her uden Tvivl meent det nye Bibliothek paa Studiigaarden.

drede; saaledes velsignes da denne Konges Minde som Communitetets egentlige Stifters. Ved Fundatsen af 1569, der — mærkeligt nok — aldeles forbigaaer den første af Christian III. lagte Spire, bestemtes, at "samme Personers Antal" udi Hellig Giestes Huus skulde bespises og opholdes, til saa længe, at et *bedre* "og *bequemligere Sted* udi Fremtiden, med et *skikkeligt Huus* dertil kunde berammes og tilflyes, som de bedre og mageligere kunde være og blive underholdt." *) Naar et saadant *skikkeligt Huus* er kommet i Stand, derom mangler al paalidelig Efterretning; men der er Grund til at antage, at der 1574 maa være lagt Haand derpaa. Under 27^{de} Januar d. A. udgik nemlig en kongelig Befaling til Rigshofmesteren Peder Oxe^y), angaaende Opførelsen af en *muret Bygning i Collegiigaarden*, paa kongelig Bekostning, til Boelig for de Studerende, som nöde kongelig Kost; da det, baade med Hensyn til deres Studeringer og Sæder ansaaes for tienligt, at de tilsammen boede og havde deres Underholdning paa eet Sted, hvor de tillige kunde være under Opsyn. Men denne Forening af et Convictorium og et academisk Collegium, synes ligesaalidet som den lignende af Christian III. paatænkte Indretning at være kommen i Stand; og den i Studiigaardens vestre Længde, ud til Nørregade, af Frederik II. opførte Communitets-Bygning blev fra først af et blot Convictorium *).

Hvorvidt de nye Bygninger, som under dette Tidsrum leilighedsviis omtales i Consistoriums Akter, skulle forstaaes om Tilbygninger paa den egentlige Studiigaard eller blot om Professorboeliger, lader sig ikke altid bestemme^æ). Fra dette Tidsrum vare, uden Tvivl, enkelte Smaabygninger eller, som de dengang kaldtes, *Boder*, nær ved Studiigaarden, der senere hen enten beboedes af Universitetets Betiente eller udleiedes til Fordeel for det akademiske Fond^ø). Det kan bemærkes, at Universitetet allerede i dette Tidsrum havde egne Bygningsinspektörer (qvibus cura ædificiorum mandata; Fund. 1539. p. 95); og, foruden den i Fundatsen omtalte Skatmester (thesaurarius), senere ogsaa en Qvæstor, der maaskee er traadt i Stedet for hiin Embedsmand. Tillige omtaler allerede Fundatsen af 1539 en egen akademisk Fond, hvortil visse, dels bestemte, dels tilfældige Indtægter vare henlagte, og hvoraf tillige Bygningernes Vedligeholdelse skulde

x) Beckman hist. Commun. hafn. p. 175.

y) At denne fortiente Mand, til en vis Tid, ogsaa maa have haft et Slags Andeel i Universitetets Bestyrelse, er gjort sandsynligt i hans Levnet af Ryge S. 296. Han haver maaskee været den Medhielper af adelig eller lærd Stand, som ifølge Christian III. Fund. p. 136 skulde være Cantsleren adjungeret i Universitetets Bestyrelse.

z) Beckman, som p. 17 anfører Brevet af 1574, har ellers forvirret Spørgsmaalet om Communitetsbygningens Ælde, ved at forvekle den ved bemeldte Aar omtalte Bygning med det 1601 fuldførte Collegium novum. Aaret 1569, hvortil Bygningen henføres i Pontoppidans Ann. eccl. III S. 421, Orig. hafn. S. 315 og Jonges Kbhvn. S. 267, grunder sig neppe paa anden Hiemmel end den, at Fundatsen er fra dette Aar, og at det ogsaa forekommer i Indskriften paa Bygningen af 1613, (Resenii Inscr. p. 250). Nyerup (Universitetsannaler S. 25) omtaler Communitetets Forflyttelse til Nørregade, men uden at omtale Aaret i hvilket en saadan fandt Sted.

æ) F. Ex. ved 15^{de} Oct. 1567: "ut concedatur Francisco telonario (Frands Willumsen, Tolder i Lund, som 1565 skienkede sit Bibliothek til Universitetet) cubiculum in domo Universitatis, quæ in fabrica, modo 300 thaleros Universitati annueraverit." Ved 8 Nov. 1571: "Mandatum est qvæstori, ut domum novam appositam Collegio curet claudi versus orientem fenestris vitreis, versus occidentem vero asseribus." Det ved 14 Nov. 1571 omtalte Huus paa Studiigaarden, hvoraf Mester Hans Guldsmid (Aurifaber, dengang Prof. Rhetorices) udflyttede, maa, uden Tvivl, have været en Professorboelig.

ø) A. C. 1628. 6 Sept. "Plankeværkerne udi Claus Pedels Bod skal besees først, førend de bliver flyet." 1629. 13 Juni. "Man skulde omsee sig om en Person, der kunde besidde det lille Hiørnehuus ved Studillaagen, og in omnem eventum lade Huset først flye." 1667. 20 Nov. nævnes ogsaa Pedellens "Huus."

bestrides. Det der blev tilovers af de for Lærerne bestemte Gager, henlagdes til denne Bygnings- og Reparationsfond for Universitetet; hvortil ligeledes skulde anvendes, hvad der indkom ved Promotioner, ved at udleie Værelser til de Studerende m. m. (p. 95.) Overskudet af Indtægterne af Knardrup-Kloster m. v. samt det, der aarlig udbetaltes af Helsingörs Told, hvilket, efter Fradrag af det til Professorernes Lønninger og til Bibliothekets aarlige Forøgelse reglementerede, beløb sig til 40 rh. Gylden; afgaves paa samme Maade og med samme Bestemmelse til Universitetets Fiscus. (p. 120.)

Universitets-Bygningens anden Periode, 1601 - 1728.

Hvormegen Forandring og Tilbygning der end, Tid efter anden, fandt Sted ved det af Christian III. skienkede Lokale, frembød dog den oprindelige Beskaffenhed af dette alt for mange Hindringer, til at nogen Hovedforbedring eller nogen væsentlig Udvidelse — Communitets-Bygningen undtagen — kunde tænkes iværksat, uden en fuldkommen Ombygning af det Hele. En saadan Restauration af næsten alle Universitets-Bygningerne var forbeholdt de to meest videnskabelige blandt vore ældre Konger, Christian IV. og Frederik III., ogsaa i denne Henseende Universitetets Velgiörere. De ældre af Christian III. og Frederik II. opførte og indrettede Bygninger gave efterhaanden Plads for nye, mere svarende til deres Bestemmelse; hvilke igien dels vedligeholdtes, dels modtog hensigtsmessige Forbedringer, under Christian V. og Frederik IV. Det hele Aggregat af de til Universitetets Virksomhed nærmest henhørende Bygninger indbefattedes dengang som endnu, under den gamle Benævnelse *Studiigaarden*, og kunde, ifølge de lokale Forhold, med Föie siges at være beliggende paa Vor Frue-Kirkegaard^a).

Uagtet nu denne Periode optager en længere Række af Aar end enten den foregaaende eller efterfølgende, saa mangler dog enhver samtidig, omstændelig Beskrivelse over disse Bygninger i de 127 Aar de existerede, ligesom heller ingen udförlig Grundtegning eller Prospect af det Hele er opbevaret for Efterslægten^b). Det er derfor ikke mueligt, at danne sig noget almindeligt og til-

a) I det Foregaaende have vi seet, at Benævnelsen *Studiigaard* allerede forekommer i Consistorii Akter ved A. 1572. Thura (Idea hist. litt. Danorum p. 106) skielner mellem Universitetets offentlige og private Bygninger (disse, de akademiske Collegier og Professorboliger): "*Publicas proxime templum D. Virginis (in cæmeterio D. Virginis; hedder det i Resens Atlas) conjunctas videmus in Aula, dicta Studiigaarden.*" Denne Beliggenhed gav Anledning til, at Forf. af *Relation d'un Voyage fait en Dannemarc á la suite de l'Envoié d'Angleterre* (Rotterd. 1707) p. 489 kalder Christian d. 4des nye Collegium le College de S. Marie. I A. C. forekommer Adskilligt, som antyder dette Nabo-skab mellem Studiigaarden og Frue-Kirke og Kirkegaard. Saaledes ved 9 Apr. 1632: "Propone-re D. Claus Plum, at Borgemester og Raad havde i Sinde at sætte 8 Bagere Boed ved Vor Frue-Lirke ud til Bispens Residents, fra (for?) den store Port ind til Studiigaarden, og er derfor Pro-fessorum Betænkende begjerendes; blev opsat ad plenius Consistorium." 1680. 23. Marts "bevilge-des Hans Eriksen, Musicus vocalis ved Skolen, et frit Begravelsessted paa Vor Frue Kirkegaard, paa et Sted uden for Studiigaards Porte." Saavel Resen og Thura som Holberg (Danm. Beskr. S. 188) og Pontoppidan (Theatr. Dan. p. 43.) henføre til disse offentlige Bygninger, Collegium novum indbefattende 3 Auditorier, Anatomiekammeret med Natural-Museumet, Consistoriums Forsam-lingssal og Communitetsbygningen.

b) 1687. d. 20 Aug. blev besluttet i Consistorio, "at Mag. Rector maatte paa Universitetets Bekost-ning lade forfærdige hos Ingenieur Hamersheim en Grundridsning over alle Universitetets Residen-cer og Bygninger." Denne Grundrids maa desværre i Ildebranden 1728 være tilintetgjort. Paa Resens Grundtegning af Kiöbenhavn fra A. 1674, den ældste paalidelige der haves af vor Hovedstad,

cinske Forelæsninger og Disputatser; her confereredes akademiske Værdigheder; her var Stedet for akademiske Fester^{v)}. Efterat det saakaldte Collegium vetus (hvorom nedenfor) var blevet forandret til Anatomikammer, holdtes her Disputationerne for Baccalaurgraden, men paa det lavere Catheder (cathedra inferiori); ligesom ogsaa Honores efter Examen Artium her fandt Sted og de nye akademiske Borgere proclameredes af det philosophiske Facultets Decanus^{x)}. Ved dette Auditorium var indrettet et Cabinet eller en lukket Stol for Kongehuset og Ministrene, naar disse, som ikke sielden var Tilfældet, bivaanede akademiske Høitideligheder; et lignende var bestemt for fornemme Damer, naar den Musik der ledsagede Promotioner og andre akademiske Fester, lokkede disse til ogsaa at indfinde sig her^{y)}. Enten i dette, eller i et andet Cabinet i Nærheden heraf, var opstillet den store *tychoniske Himmelglobus*, hvilken T. Brahe havde ført bort med sig, da han forlod sit Fædreland, men som i Trediveaarskrigen, ved Neisses Indtagelse, faldt i den danske Prinds Ulrichs Hænder, der 1632 sendte den som et Seierstegn tilbage til Danmark og skienkede den til Universitetet^{z)}, hvor den, paa omtalte Sted blev opstillet med Høitidelighed og en tilføiet Indskrift gav Underretning om dens Skiebne^{a)}. Efter Indretningen af det astronomiske Observatorium paa Rundetaarn fik den her en mere passende Plads, hvor den brændte 1728^{b)}).

I det sydlige Hiørne af dette Auditorium fandtes et Skab, hvori et mandligt Skelet, præpareret af den berømte O. Worm og 1628 skienket til Universitetet af den kongelige Livlæge Henning Arnisæus. Senere hen blev dette Skelet forflyttet til det anatomiske Theater^{c)}.

v) *Thura Idea* p. 106; *T. Bartholini domus anatomica* p. 47.

x) Dette Auditorium superius havde altsaa i det Hele samme Bestemmelse som det store Auditorium i følgende Tidsrum.

y) "Duo editiora spectacula" kaldes disse Løger hos *Thura* l. c. p. 106. I *Wolffs Encomion* S. 347 nævnes Kongens "Stol, med Glasvinduer paa, ved den øverste Ende paa Vester-Siden til Kirkegaarden og Hr. Cantlers Stol paa den nederste Ende, ved den Øster-Side." Om et saadant Besøg af Frederik III. ved en Magisterdisputats 1649, er i Universitetsmatrikelen opbevaret følgende Notice: "Die 5to Maii, in auditorio Academiæ majore, adstante Magn. Cancellario Christ. Thomæ de Stougaard, summa cum voluptate, per tres integras horas, interfuit disputationi publicæ, qua xix Candidati Magisterii philosophici pro gradu disputabant, præs. Decano M. Jacobo Finck, Phycices Prof." Angaaende den kongelige Stol forekommer Følgende i A. Cons. ad 23 Nov. 1678: "Magn. Rector (W. Worm) refererede, at den Dag Hs. Maj. reiste (formodentlig til Skaane i Sept. d. A.) havde Secreterer Schöller berettet Magnif. Rectori, at det var Hs. Maj. naadigste Villie og Befaling, at Ingen, uden Hs. Maj. selv og det kongelige Huus, maatte oplades paa Kongens Stol in Auditorio superiori at komme, være sig og hvo det var, og for at evitere al Molestering og Anmodning derom, var det bedst, at naar Nogen begierede at komme derop, man da svarede, at man ikke havde Nøglen dertil."

z) *O. Wormii Epp.* I. p. 382; *C. Ogerii iter danicum* p. 109. *Holbergs Danm. Beskr.* S. 288. At den nogensinde skulde have været opbevaret paa Rosenborg, som *P. Horrebow* antager i sin *Basis Astronomiæ* (*Opera* III. p. 19, jfr. *Ursin* Observatoriet paa Rundetaarn, S. 23) er, efter det Anførte, urigtigt.

a) *Resenii Inscr. hafn.* p. 238 sq. Denne Indskrift, som er trykt paa flere Steder, var ifølge A. Cons. 14de Juli 1634, forfattet af daværende Decanus Prof. Eloqv. Jacob Madsen, siden Biskop i Aarhuus.

b) Det maa være efter 1659, at den er bleven flyttet, thi et Rescr. af 22de Juni d. A. omtaler den endnu som staaende "paa det øverste Auditorii Forstue."

c) *Resenii Inscr. hafn.* p. 237; *Bartholini domus anatomica* p. 47-48. *Wolffs encomion* S. 347 beskriver det saaledes: "Udi det øverste Collegio er der ved Skolen (Cathedret) et høit grønt Skab, hvilket oplades og staaer aabent naar Medici disputere, eller der er Promotz, derudi er at see, for Alle og Hver, et Sceleton, som er et ganske Menneske med sine Lemmer og Been (uden Kiød og Hud), alle Benene med Messingtraad sammennettet og fast giort, staaendes ret over Enden, med en Spade udi Haanden."

Det *nederste Auditorium* (*inferius*), var, paa samme Maade som det *överste*, forsynet med to Cathedre og Bænke^{b)}. Her læste og disputerede Professorerne, uden for det theologiske og medicinske Facultet; her disputerede De som ikke vare Professorer; her indsatte Communitetets Provst Decanerne^{c)}.

I et Værelse ved dette Auditorium opbevaredes ligeledes en Kunstmærkværdighed, nemlig et kunstigt *Uhrværk*, der tillige viste Stjernernes Løb^{d)}. Dette var forfærdiget i Christian d. 3^{die}s Tid, af en, under hans og Frederik d. 2^{dens} Regiering berömt Guldsmed og astronomisk Mechanicus Johann Sybenius^{e)}. 1550 blev det af Kongen sendt som Foræring til Zar Ivan Wasiliewitsch II., som dog, enten fordi han ansaae det for Hexerie, eller fordi Ingen der i Landet forstod at behandle det, sendte det tilbage igien^{f)}. Senere havde det Plads paa Frederiksborg-Slot, indtil 1608, da Joachim Bülow ved et Kongebrev af 11^{te} Mai fik Befaling at lade "det Automation eller store Seirværk paa Frederiksborg-Slot", som Kongen havde skienket til Universitetet, være Professorerne fölgagtigt^{g)}. I nogen Tid synes der at være sørget omhyggeligen for Vedligeholdelsen af dette Kunstværk^{h)}; men allerede för Ildebranden 1728 var det ved Vanrögt blevet næsten aldeles ubrugeligtⁱ⁾.

I de sidste Aar af det 17^{de} Aarhundrede maa man have fundet fornödent, i denne Bygning at indrette endnu et *tredie Auditorium*, mindre af Störrelse end de to andre, til Brug for Professorernes Forelæsninger og de Studerendes Disputatser^{k)}.

Denne Bygning var prydet med et lidet Taarn, hvori hængte en Klokke, der gav Signal til Forelæsninger, Taler, Disputatser, Promotioner m.v., ligesom og til Dissectioner paa det anatomiske Theater^{l)}. Ved denne Klokke foranledi-

b) Om den forskiellige Rang i Henseende til disse Bænke, forekommer fölgende Sted i A. Cons., ved 17^{de} "Sept. 1642. "Studijsi skal publico programmata admoneres, at de ikke in disputationibus et publicis actibus in auditoriis occupare superiora scamna, men at de söge subsellia, som ellers endeel staae ledige, og dersom derudi ikke er Rum nok, da kunne de sidde paa de nederste scannis, og relinquere Professoribus, Pastoribus, Magistris et hospitibus honoratis de överste."

c) *Thura Idea* p. 106. 123.

d) I *Wolffs* encomion S. 355 beskrives det som "et meget kosteligt og kunstigt Seirværk, som viser "baade Planeternes, saavel som Stjernernes Gang, hvilket staaer udi et dertil giort og forordnet "Hus udi Academiets." Det var formodentlig det "Automaton sive horologium egregii artificii", som C. Oger omtaler i sin *Iter danicum* p. 110.

e) *Cragii Annales* Christ. III. ed. *Grammio*, Præf. p. 113. Hans fulde Titel s. *Resenii* Inscr. hafn. p. 121. I *Holbergs* Danm. Beskr. S. 164 kaldes han urigtigen Johan Dyven.

f) *A. Hvitfeldt* Danm. Krönike II. S. 1546. *Cragii Annales* p. 336.

g) Altsaa ikke 1606, som C. Aslæus i sin *Chronologia* ved d. A. synes at antage. Et latinsk Digt i Anledning af denne kongelige Gave af H. Albertsen findes i *Rostgaard deliciae poetarum* Dan. I. p. 15.

h) Maaskee var dette det *horologium Academiæ*, hvorom d. 27 Mai 1611 Consistorium besluttede: "at "den skulde flyes, og dertil den ene Pedel forordnes at Lodden der blive stillet og siden altid slaaer; "og derfor have til Lön 4 Daler aarligen." Men det var ganske vist det, hvorom der i A. C. siges ved 21. Dec. 1640., at "Hans Steenbuch blev tilsagt 50 Daler slette, for hvis han havde arbeidet "paa *Automato academico*, hvilke Rector ham skulde betale. Og skal han aarligen herefter have "til Lön for det at holde vedlige, som hans Formand befindes i Claus Plums Regnskaber at have "havt."

i) "Ob contractum situm et rubiginem, jam diu est, cum negligi capit, ut hodie in nullo prorsus sit usu"; siges i *Resens Atlas*.

k) *Thura* l. c. p. 106. Mærkeligt, at *Holberg* i sin Danm. Beskr., skreven kort för Ildebranden 1728, S. 188, kun nævner de to Auditorier. Det var i April 1694 at Rector (O. Römer) "fremlagde et "Dessein, hvorefter Consistorium godt befandt at Auditorium inferius kunde forandres og til 3 (?) giöres." Formodentlig var det ogsaa paa et eller andet Sted i denne Bygning, at det af Christian IV. til Universitetet forærede *Sangværk* og *Positiv* opbevaredes, hvorom s. *Wolffs* encomion S. 355.

l) *Holg. Jacobæi* Reisejournal. Mss. Paa den Resenske Grundtegning af Kbhvn. 1674 bemærkes, at det var under dette Taarn, at den tychoniske Globus bevaredes.

gedes igien en særegen Bestilling ved Universitetet, nemlig en *Ringers*, der undertiden endog synes at have været Student; i det mindste haves Exempel, at en Saadan avancerede til at blive Pedel ^{m)}); ligesom ogsaa den yngste Pedels Tieneste undertiden har været forbunden med denne Ringer- eller, som den i senere Tid ved en Euphemismum ogsaa kaldtes, Klokke-Forretning ⁿ⁾). Til en Tid var denne Ringer indrømmet frie Boelig i Anatomie-Kammeret, for at han kunde have Tilsyn med samtlige Studiigaardens Bygninger; i hvilken Anledning det heder i Consistoriums Akter, under d. 15^{de} Febr. 1665: "Mag. Rector proponerede, at "eftersom Anatomiehusets, Auditorii og Consistorii Vinduer befindes at udslettes "tit og ofte, Academiet til stor Omkostning, Anatomiehuset ogsaa behövede Tilsyn, eftersom af Sneefog, Regn og i anden Maade Løftene og Trapperne befindes at forraadne, om ikke gavnligt var, at Een maatte bevilges at boe udi de "mellemste og smaae Kamre, som ere udi samme Anatomiehuus, og dertil nævnte "og foreslog Jens Andersen *Universitets-Ringer*. Professores saae det samtlig for "godt an, med den Vilkaar, at naar sectiones anatomicae skeer, ingen Forhindring "derved skeede, og at han da Professoribus medicis var behjelpelig, saavelsom "ogsaa altid at have Tilsyn til samme Huses Lofte, Vinduer og Andet, at det "blev holdt ryddeligt og reenligt, saa og i lige Maade at see til Auditorii og Consistorii Huse; og skal Huset derpaa besees af Ædilibus" ^{o)}).

2.

Af de Bygninger, som oprindeligen udgiorde Studiigaardens *sydlige Længde*, erholdt de fleste først langt ind i Tidsrummet en forandret Bestemmelse; enkelte Dele synes endog at have vedligeholdt sig næsten lige til 1728. Vi kunne her, som Ovenanført, skielne mellem det gamle *Collegiihuus* eller gamle *Lectorium*, der 1622-23 anvendtes til Communitetsbygningens Udvidelse, og det gamle *Auditorium* (Collegium eller Auditorium vetus), som 1642 indtoges til det anatomiske Theater.

Begge disse Lokaler, som maae have faaet deres Benævnelse, for at adskille dem fra det 1601 oprettede Collegium novum, bleve, saalænge de existerede i deres oprindelige Tilstand, benyttede som Hjelpe-Auditorier; det sidste var tillige det, i hvilket Baccalaurernes Övelser fandt Sted ^{p)}). Derfor blev 1635 den 16^{de} Mai og 3^{die} Juni besluttet, at "de Stole, der have standet hertildags i Regentsen, "maatte (efter Vurdering kiöbte) flyttes i det lidet *Studentercollegio veteri* under

m) 14 Marts 1612 bevilgede Consistorium, "at Hans Muus skulde annamme Bestillingen at ringe til Leitze til Paaske, efter Laurids Ringer, og blev han paamindt de officio og stipendio, som er 22 Daler tilhobe; men Huusleien skal han betale." 1616, den 25^{de} Mai blev denne Hans Muus *Depositor* (den Betient, som forrettede Depositsskikkene med Høvlén, Kiemmen &c. ved de nye optagne Studenter); og Johannes Georgii "qui campanæ præerat" blev Pedel igien; Nicolaus Erasmi "fordum Dugsvend i Klosteret" blev "admitteret at maatte være Ringer." De latiniserede Navne synes at tilkiendegive, at alle disse have været Studenter.

n) 1684, 12 April. "Laur. Poscholanus erholdt den *nederste Pedels* Bestilling tilligemed *Klokkeriet* "her ved Auditorium, dog paa det Vilkaar, at han skulde holde en Studiosum, en skikkelig, fornuftig og dygtig Person efter Mag. Rect. og Professorum Kiendelse, som ved samme Klokkerie "kan være hans Vicarius, som saa efterhaanden kunde vænnes til Akademiets Dont, og maaskee "engang succedere ham." (A. Cons.). Ved 28 Nov. 1660 hedder det, i Universitets-Matriklen: "Janus Andreæ Wiburgius, tertius *Academiae minister & ædituus*, duplici jurejurando se *Academiae* "obstrinxit."

o) Under 4 Nov. 1706 blev dog besluttet, "at formedelst en og anden Urolighed skulde Ringer-Enken "opsiges at udflytte strax af Anatomie-Husets Vaaning", hvortil Facultas medica gav sit Samtykke; derimod skulde hun til Huusleie oppebære 10 Rdlr.

p) *Domus anatomica* p. 4. 9.

"*bibliotheca*." At dette Auditorium lige til dets Ombygning maa have været i Brug, kan sluttes af A. Cons. for 1642 25^{de} Juni: "M. Zoega maa læse hora septima in *veteri auditorio*." 23^{de} Julii blev proponeret "paa M. Zoegæ Vegne, at det skulde blive efter Dn. Cancellarii Resolution, at han kan læse in *veteri Collegio*, som tilforn, da naar han en Tid lang haver exerceret Ungdommen, og befinder Auditorium ikke at være capax, ville Professores tage det udi videre De-liberation." 17^{de} Sept.: "Efter M. Zoega haver af Mag. Rectore været begierendes, at maae læse in inferiore Auditorio, efterdi *vetus* er ikke capax auditorum ejus, saa blev derpaa svaret, at med ham skal endnu ansees en Maanedes Tid; hvis han da haver Aarsage til at klage over Rummet, da kan man efterlade ham sin Begiering" ^q).

Paadette Sted valgtes nu Lokalet for det nye anatomiske Theater. Da dette vel er den akademiske Indretning fra hint Tidsrum, til hvilket de meest betydende Erindringer kunne siges at knytte sig, som det Museum, i hvilket den fortiente S. Pauli allerførst vakte en almindelig Interesse for det anatomiske Studium, Steno anstillede sine udödeligé Forsög, Th. Bartholin opdagede de lymphatiske Kar og J. B. Winslov lagde den første Grund til sit Mesterskab i Faget, saa torde ogsaa Anledningen til det hele Anlæg her fortjene en nöiere Betragtning.

Allerede i Slutningen af det 16^{de} og Begyndelsen af 17^{de} Aarhundrede bleve anatomiske Demonstrationer, de Hindringer uagtet som Tiden og Forholdene lagde i Veien ^r), med Iver og Held drevne af Professorerne Andreas Christensen, Casp. Bartholin og Ole Worm ^s). I de nye Universitets-Statuter af 18^{de} Mai 1621 bestemtes, at den nederste Medicus hver Vinter skulde holde "et anatomicum enten veri corporis eller ved at fremvise et Sceleton", ligesom et Theatrum anatomicum ogsaa her nævntes som ønskeligt ^t); men formodentlig have de dermed forbundne Bekostninger og den faa Aar efter udbrydende Krig, foruden andre os ubekjendte Omstændigheder, foraarsaget, at det varede over 20 Aar, inden et saadant Institut kunde komme i Stand. Egentlig var det en enkelt Mand, der nærmest foranledigede dette Anlæg, nemlig S. Pauli. Faderen til denne, ogsaa som det botaniske Studiums Skaber i vort Fædreland, fortiente Universitets-Lærer, havde været Livlæge hos Kongens Moder, Enkedronning Sophia; hans Svigerfader Jacob Fabricius var, siden 1638, Christian den 4^{des} Livlæge: saameget mindre kunde det altsaa være vanskeligt for ham selv, dengang medicinsk Professor i Rostok, men formedelst Trediveaarskrigens Trængsler kied af Opholdet her, at erholde en Vocation til Danmark, hvor 1639 en ny Lærestol i Anatomie, Chir-

q) Denne Mag. Johan Zoega blev 1642 antaget til at fungere for den designerede Prof. Dialectices Frid. Andersen, der var fraværende paa en Udenlandsreise og døde 1644. I Anledning af at han senere, 1656, tog den theologiske Doctorgrad i Rostok, "vores Universitet her til ikke ringe Vanære", fik Secretairen i det tyske Cancellie, Christian Weiner, under 11^{te} Novbr. 1656 Befaling at indstevne ham "for sine tilbørlige Overdommere og mod hannem procedere, om han ikke for denne og andre hans Forseelser sin Profession og andre beneficia, som han hertil nydet haver, bør at miste" (jfr. Worms Lexicon II. S. 646). Da der hverken hos Vinding eller Worm forekommer noget om ham fra dette Aar indtil hans Død 1673, skulde man næsten troe, at han virkelig maa have mistet sit Embede.

r) And. Christensen maatte opgive de Dissectioner, han med saa megen Iver og Interesse havde drevet, for ei at udelukke sig selv fra skikkelige Folks Omgang og Bord; T. Bartholini cista medica p. 147. Af A. Cons. 1603, 28 Sept. sees dog, at der to Gange hver Vinter anstilledes Dissection af menneskelige Cadavera.

s) Det anatomiske Studiums Skiebne ved vort Universitet er beskrevet i Reformationsprogrammet for 1811, af en i sin Tid hædret og elsket Collega Prof. Schiølderup.

t) Nyerups Univ. Annaler S. 58-59.

urgie og Botanik, med 200 Rdlrs. Lön, blev oprettet for ham^{u)}. Sin offentlige Virksomhed begyndte han 1641 med Forelæsninger over Galen om Benene og over et osteologisk Præparat, paa det saakaldte Finkiske Auditorium^{v)}. Men egentlige anatomiske Dissectioner opsatte han indtil et anatomisk Theater kunde komme i Stand, hvorpaa der alt 1642 maa være begyndt^{x)}, og som, ved Udgangen af 1643 var saavidt færdigt, at han under 1^{ste} Januar 1644 ved et eget Program foreløbigen kunde bebude Oprettelsen af dette nye Institut^{y)}. Men, skiondt han her erklærer, allerede i en af de næstpaafølgende Uger, at ville aabne sine anatomiske Demonstrationer, hengik dog det hele Aar med Forberedelser dertil. I dette Mellemrum begierede han i forskiellige Anledninger Consistoriums Samtykke og Bistand. Saaledes hedder det i Akterne ved 13^{de} Januar 1644: "Paa D. Simon Pauli Vegne proponerede Rector (Jacob Finke), at han var begierendes, om de ham saadant vilde tillade, at tage 1 Rdlr. af hver Spectatore Anatomiae suæ, exceptis duodecim nemlig en fra hver Skive (3: Bord) i Klosteret, som tilligemed Professoribus maatte frie indstædes. Saavelsom ogsaa, at Professores vilde være ham behielpelige til at faae en famulum communem og give ham noget til aarlig Lön." Paa det Første svarede Professores, "at han maatte tage det meste han kunde faae. Det andet belangendes, da skulde han selv være sig om tali famulo, siden kunde der blive delibereret, hvad man vilde give ham til Lön." Den 24^{de} Julii s. A. blev ham overladt en af Graverkarlene paa Fruekirkegaard, "at bruge for en Tiener" ved sine Dissectioner, "efterdi han lover, at ville selv lønne dem derfor." Den hele Tone i disse Consistorialbeslutninger bestyrker yderligere, at hans Forhold til sine Colleger ikke kan have været det alleryenskabeligste.

Endelig begyndte da Simon Paulis anatomiske Demonstrationer i Aaret 1645, da han ved et nyt Program af 28^{de} Febr. indbød til sit første Foredrag den 3^{die} Marts over et qvindeligt Cadaver, hvortil Vedkommende havde at forsyne sig med Adgangstegn, som betaltes med 6 Mark^{z)}.

u) O. Wormii Epp. I. p. 560. Akademiets Patron, den kongelige Cantsler Christen Thomsen (Sehested), nævnes ogsaa som den, der havde fremmet denne Sag.

v) 1640, 14 Sept. blev det Simon Pauli tilladt at læse "in Auditorio Finkiano inter primam & secundam." Hans Indledningstale til disse Forelæsninger er trykt under følgende Titel: *Sim. Pauli oratio introductoria in Regia Hafn. Academia ad Professores ac Studiosos omnium ordinum habita, cum Galenum de ossibus, ad skeleton, publice in Collegio Finkiano esset interpretaturus, ed. 1641. Typis Henri. Crusii, prostat ap. Jouch. Moltken. 4to.* Heri roses meget det af Christian IV. til Universitetet skienkede Bibliothek, dets Fuldstændighed og Tilgiengelighed; de medicinske Studerende fraraades Udenlandsreiser som lidet nyttige, ja endog farlige m. m.

x) 1643 var Bygningen i fuldt Arbeide; O. Wormii Epp. I. p. 569. Af den Maade, hvorpaa Worm her omtaler Pauli, kan for øvrigt sluttet, at han ikke haver været i synderlig Agtelse hos sine nye Colleger, dels ved egen Skyld, dels vel, fordi man misundte ham som Udlænding den Lykke, han her gjorde; jfr. Rottbølls Afhdl. i Vid. S. Skr. X. S. 402.

y) Dette Program er, som begge de følgende, trykt i Bartholini Domus anatomica p. 7. sq. En fremmed Læge, som dengang opholdt sig her, Mich. Kirstenius, udgav i denne Anledning et latinsk Digt under følgende Titel: *Etern. Sac. theatrum anatomicum Hafniæ noviter extractum R. Aug. Christ. quarto procurante Academiæ patrono summo Chr. Thomæo Eom. de Stougaard &c. Hafn. exc. M. Martzan 1644. 4.*

z) Det var en halshugget Qvindesperson, der blev anatomeret "udi mange fornemme Folks Aasyn"; Wolffs Encomion S. 357. Ifølge en Optegnelse i Universitetsmatrikelen for d. A. varede denne Dissection i 14 Dage. Den næste derimod, som begyndte d. 30^{te} April, varede, formedelst den varmere Aarstid, kun i 4 Dage. Ved et Progr. af 27^{de} April indbød Pauli, efter kongelig Befaling (meddeelt giennem R. R. Ove Giedde), uagtet han først havde bestemt paa denne Dag at begynde sine botaniske Excursioner, alle Fornemme, Rector og Professorer, Doctorer og Magistre, kongelige Embedsmænd og anselige Borgere, Chirurger og Sudenter til at bivaane et anatomisk Foredrag over

Det er uvist, om Bekostningerne ved denne nye Bygnings Opførelse afholdtes af Communitetet allene, eller om der, fra andre Kanter, bleve giorte Tilskud dertil^{a)}. For övrigt er det anatomiske Theater den eneste af Universitetsbygningerne fra dette Tidsrum, hvorom vi kunne danne os et temmelig anskueligt Begreb, ved Hielp af en samtidig og udförlig Beskrivelse med tilföiet Afbildning^{b)}. Vi lære heraf at kjende det som en temmelig isoleret Bygning af to Etager. Neden til var i Midten en Forsal (Atrium), fra hvilken 4 Döre förte til Bygningens forskiellige Dele. Den förste til höire förte til det med Kakkelovn forsynede Præparationsværelse, hvor Cadavera præpareredes af Prosectoren og hans Assistent. Ved Siden af dette var der et lidet Værelse, hvori Docenten kunde forberede og klæde sig om, inden Forelæsningen begyndte, og hvori fandtes et Skab til Opbevaring af hans Instrumenter. Den anden Dör förte til Kiökkenet, hvor Cadaverne bleve vadskede, kogte m. m.; og hvorfra de giennem en egen Dör bragtes ind i Præparationsværelset. Den tredie Dör til Venstre förte til selve Anatomie - Salen, som var höi, rummelig, fiirkantet, mere beqvem end elegant, med fire Rader Bænke i amphitrealsk Form; de nederste af disse vare for Professorer, Doctores medicinæ og fornemme Giester. Midt i stod, til Brug, ved Demonstrationerne, et Bord der kunde dreies om til alle Sider, omgivet med et Rækværk, for at Tilskuerne ikke skulde trænge for nær ind. Giennem den fierde Dör förte en Trappe op til et Værelse, forsynet med Sprinkelværk, hvorfra Kong Frederik III. undertiden bivaanede anatomiske Dissectioner, og i Nærheden af hvilket der ogsaa vare Bænke for Hoffolkene og andre fornemme Tilskuere. I Anatomie-Salen havde S. Pauli opstillet et mandligt og qvindeligt Skelet, som han gav Navn af Adam og Eva, og imellem hvilke Træet med Slangen var anbragt

et mandligt Cadaver, formodentlig af en Henrettet; dog med Anmodning, at Studerende og Andre, som paa fremmede Akademier ikke indlodes uden Tegn, vilde hos ham selv afhente saadanne. Adgangstegnet (afbildet i *Domus anatomica* p. 27) var paa den ene Side betegnet med: *tessera anatomica*, paa den anden med et Dödningshoved paa 2 Been over Kors og Omskrift: *ut semina sicca virescent*. Ogsaa Bartholin, der 1648 fulgte efter S. Pauli, udstødte ved enkelte Leiligheder lignende Indbydelsesprogrammer (*Dom. anat.* p. 35) og anatómerede engang et mandligt Cadaver i Frederik III., Cantsleren Chr. Thomsens, Statholderen Joch. Gersdorfs, Rentemester Jörgen Rosenkrandses, P. Wibes og flere Adeliges og Professorers Overværelse (*Wolffs* encom. S. 357). Ved denne Dissection, som foretoges i Marts 1649, anmærkes i Universitets-Matrikelen, at Frederik III. to Gange indfandt sig og viste megen Opmærksomhed, "curiose de principalibus corporis visceribus cum adstantibus disceptans." I Begyndelsen udstødte Bartholin ogsaa Adgangstegn, der havde paa den ene Side: *tessera anatomica*, paa den anden: *Academia hafniensis* 1651 (ib. p. 35). Men senere hen fik Alle og Enhver fri Adgang til de anatomiske Dissectioner, ifölge Bartholins Bemærkning: "certas ob causas nostris amicis haud ignotas." Ved Slutningen af Tidsrummet skriver Thura (*Idea hist. litt.* p. 106), at de anatomiske Dissectioner, naar Leilighed dertil gaves, vare offentlige, "intromissis, quotquot videndi studio confluunt."

a) Som forsikkres i *Dom. anat.* p. 4. Naar Thura l. c. p. 106 vil, at det opförtes paa de siellandske Kirkers Bekostning, og at Th. Finke bidrog dertil 1000 Rdlr., da haver han, uden Tvivl, forvexlet det med Naturaltheatret, hvorom i det Fölgende. Et Sted i A. Cons. 26 Oct. 1644, synes at vise hen til Communitetet, som den nærmeste Kilde: "S. Pauli lod ved Mag. Rectorem indlægge et Regnskab "paa Adskilligt, han havde ladet giøre in domo anatomica, og begierede Betaling. M. Finkius (Communitetets Bestyrer) formeente sig vel saa derinde at have ladet bygge, at det kunde være nok." Maaskee var det i Anledning af denne Bygnings Opførelse, at det d. 28 Mai 1642 "blev bevilget, at "sælge Universitetets gamle forfaldne Boder for saadan Sum Penge, som aarlig kunde forrente saa meget, som Leien af Boderne var."

b) Th. Bartholin i *Cista medica hafniensis* -- *Accedit ejusdem Domus anatomica brevissime descripta. Hafniae typis Matth. Godichenii, impensis Petri Hauboldi Bibl.* 1662, 8. *Dom. anat.* har med særskilt Paginering 62 SS. Titelbladets Bogtrykkerzirat forestiller en Pelikan med sine Unger og Underskrift: *Fuimus Troes* (!). Titelkobberet fremviser ovenil en Prospect af Bygningens Udvendige (*Domus anatomica*); nedentil det Indvendige af Dissectionssalen (*theatrum anatomicum*).

Tillige var det anatomiske Theater, ved hans Omhue, forsynet med adskillige Dyrskeletter^{a)}; ligesom ogsaa det før omtalte, af H. Arnisæus skienkede mandlige Skelet forflyttedes herhen fra det øverste Auditorium. Forskiellige Steder i denne Bygning og enkelte Skeletter vare, efter den Tids Skik, betegnede med latinske Vers, forfattede af den forhen nævnte Dr. Michael Kirsten fra Mähren, S. Paulis Prosector, siden Læge i Hamborg^{b)}.

I denne Bygning holdt tillige det medicinske Facultet sine Möder^{c)}; udvendig paa Muren af den, imod Kirkegaarden, var den Tavle befæstet, hvorpaa akademiske Disputatser, Programmer m. m. bleve opslaaede.

For övrigt synes Anatomie-Huset i det Hele ikke at have udmærket sig ved Soliditet eller andre væsentlige Fortrin. Th. Bartholin, som forestod det 1648-61^{d)}, klagede i det mindste over Fugtighed, hvorfor han lod endeel af de osteologiske Præparater herfra flytte op paa det ovenover senere indrettede Naturalmuseum^{e)}. Denne Mangel synes ikke blot at bekræftes derved, at der 1658 allerede maa være foretaget en Hovedreparation af Bygningen^{f)}; men kan ogsaa tiene til at forklare, at det i Aarene 1658-59 kunde komme under Overveielse, at forflytte Consistorium til Anatomiehuset^{g)}. 1661 klagedes atter over Anatomiehusets Bröstkældighed. Som en Følge heraf forefaldt her 1662 igien en Re-

a) *Dom. anat.* p. 7. I Progr. af 1. Januar 1644 yttres S. Pauli det Haab, at Skeletter og udstoppede Dyr, fra Norge, Island, Grönland og andre til den danske Stat henhørende Lande, her efterhaanden kunde blive samlede. Den af S. Pauli opfundne Methode at præparere Skeletter er beskrevet i *T. Bartholini Acta medica hafniensia* 1673. p. 42.

b) Ere trykte i *Resenii Inscr. hafn.* p. 244-46.

c) S. Fundatsen af 18 Dec. 1660, hvorved H. Fuiren skienkede 500 Rdlr. til Anatomiehuset m. v.

d) I *H. Jacobæi* haandskrevne Reisejournal fra Begyndelsen af 70'erne i 17de Aarh. siges: "post Bartholinum hodie lacertos suos movet Nic. Stenonius Prosector incomparabilis."

e) *Acta medica* 1673. p. 46.

f) Hvad herom forekommer i A. C. fortiener i flere Henseender at meddeles, ogsaa som Bidrag til den Tids Retspleie for Consistorium. 1658, 13 Marts: "Bartholomæus Muurmester havde ladet M. Berthel Bartholin (Prof. Eloqvientiæ og kongelig Antiqvarius) indstevne, æskendes af hannem sin restende Betaling for Anatomiehuset at mure, og fremskikkede Hans Frandsen Borger her i Byen, som i Sagen skulde procedere, hvilken lod læse sin Fuldmagt. Og eftersom han ikke var svoren Procurator, blev hannem Recessen foreholdt, at han sin Eed skulde for Retten giøre, at han i denne Sag ikke andet vilde søge, end hvis Lov og Ret medfører. Hvilket der han med oprakte Fingre havde svoret, blev læst Bartholomæus Muurmesters Indlæg; hvoraf Ægidius Laurentii paa M. Bartholini Vegne begierede Copie." 20 Marts: "Bartholomæus Muurmester havde anden Gang ladet indstevne M. Berthel Bartholin." 15 Mai: "Dom afsagt mellem Barthol. Muurmester og M. Berthel, saaledes: Eftersom Barthol. ikke i nogen af sine, for os i Rette Sættelser, enten haver specificeret, hvad og hvor meget han fordrer, ikke heller nogen Liqidation for os i Rette lagt, hvoraf kan erfærges, hvormed hannem tilkommer, eller staaer tilbage, for sit Arbeide, som Recessen tilholder i slige Sager at skee skal; ei heller med nogen oprettet Instrument beviist, at M. Berthel hannem nogen Betaling skyldig er; mens befindes aleneste, at M. Berthel haver været med at giøre Aftingning og Afregning med hannem for omtvistede Arbeide, efter sal. Hr. Cancellers (Christen Thomsens) gunstige Befaling; da vide vi ikke M. Berthel, efter Barth. Muurmesters Irettesættelse, til slig Betaling at tilkiende, men derfor fri at være."

g) A. C. 13 Juni 1658: Taget ad deliberandum, om for adskillige Difficulteter, som findes hos domum consistorialem, i dens Sted Anatomiehuset kunde giøres til Consistorii-Huus." 22 Mai 1659 blev omtalt at Consistorium skulde henflyttes over Anatomiehuset (hvor Naturalmuseumet havde faaet Plads; altsaa uden at selve Anatomiekammeret behövede at flyttes?).

paration^{h)}; en Forandring ved Indgangen omtales ved 1673ⁱ⁾; 1687 blev den udvendige Trappe forlagt indvendig^{k)}. Den sidste Hovedreparation synes at være foretaget 1707^{l)}.

3.

Ti Aar efter det anatomiske Theaters Stiftelse lagdes Grund til et Naturalmuseum i samme Bygning. Det første Spor til et saadant forekommer i Consistoriums Akter under 27 Jan. 1654, da der "om *Raritetkammeret* paa den gamle *Bibliothek*, som skal efter Hr. Cantzlers Villie flyes og accommoderes efter den bedste Model, som skee kan, blev sluttet, at Omkostningen maatte forskaffes "saa meget som Behov giøres, efterdi en vis Summa Penge ikke kan determineres". I det Følgende skal godtgøres, at det ældste Bibliothek paa Studiigaarden havde Plads i samme Bygning, hvori det gamle Auditorium laae, der indrettedes til Anatomiekammeret. Lokalet for disse forskellige Instituter bestemmes endnu nærmere ved et Rescript af 18^{de} Marts 1654 til Communitetets Oeconomus Prof. Th. Finke, hvori det, paa Grund af, at "adskillige af Professoribus" og Andre sig have erbödet at forære til Universitetet nogle *Rariteter*, og ingen "Plads dertil findes uden et Sted over *Anatomiehuset*, som dog dertil først skulde "giøres færdig og beqvem, der og ei hos Universitetet findes nogen Middel til "samme Steds Reparation og Færdiggjørelse", paalægges ham selv, at han "af hvis Forraad, som af Communitetets Indkomst haves, til Rectorem 1000 Rdlr. "leverer, som til samme Steds Beqvemmelighed og Anrettelse skal anvendes"^{m)}. Næste Aar, 20^{de} Januar 1655, blev i Consistorium "talt om det *Museo paa Studiigaarden*, at dermed i Foraaret kunde begyndes og 500 Rdlr. dertil paa Rente "annammes, som i sin Tid, naar D. Th. Finke gör sit Regnsab, skal igien re-funderes med Capital og Rente".ⁿ⁾ 1657 var dette Natural-Museum eller, som

h) A. C. 10 Mai 1662: "M. Berthel Bartholini Regnskab for Anatomie-Husets Bygning blev forhört, "efterregnet og samtykt. Og eftersom Stæden (sic?) blev hannem derpaa 35 Sl. Daler skyldig, og "Tömmermændene haver faaet 18 Sl. daler for meget; da haver M. Berthel de 18 Sl. daler hos den-nem at söge, og de resterende 17 Sl. daler skal hannem betales." Endnu 1668 synes denne Prof. Bartholin at have havt Penge tilgode, enten for denne eller en senere Reparation ved Anatomie-Huset. 1 Febr. d. A. blev nemlig bevilget, "at M. Bartholinus maatte tage de Vindueskarmer, som staae "paa Loftet over Anatomiet efter den Vurdering, som derpaa giort er, i Betalingen for hvis Univer-sitetet hannem skyldig er for Bygningen, og hvis de mere belöbe sig, skal han levere til Rectorem." I Anledning af saadanne Reparationer og Forandringer blev "noget gammelt Paneel", som stod over Anatomiet og Kunstkammeret 20 April 1667 overladt Rasm. Bartholin at bruge i sin Residents. Li-geledes bleve nogle gamle Stole og Bænke, som fandtes paa Anatomieloftet, den 25 Sept. 1669 over-ladte Walkendorfs Collegium, "udi dets Auditorio at opsættes, til Stædens større Nytte, Beqvemhed "og et ret Auditorii Skikkelse." 17 Febr. 1677 bleve de gamle Vinduer, som havde siddet i *Anato-miehuset*, givne til den Leievaaning næst ved Dr. Erasm. Bartholin, som Hans Vinding Skoleme-ster iboer.

i) 1673, 1. Febr. blev bevilget, at der maatte giøres en anden Indgang til "*Theatrum anatomicum* igien-nem det Kammer, som Rariteterne vare paa tilforn, med tilbörig og tienlig Forandring paa Stolene."

k) 1687, 15 Oct. "blev consenteret, at den store höie Trappe, som staaer ved *Anatomiehuset*, maatte "nedbrydes og Trappen med Opgangen giøres inden til, og at Pladsen, hvor Trappen nu staaer, "maatte forundes Vor Frue-Kirke, for en aarlig Jordskyld, som billigst kunde være." 18 Nov. "An-gaaende de 50 Rdlr. 2 Mk. 12 Sk., som var bekostet paa det gamle Tags (*Anatomiehusets*) Repara-tion og Forbedring, da blev derpaa resolveret, at bemeldte Penge skulde betales af Universitetets "egne Midler."

l) 1707, 29 Oct. "Blev sluttet, at *Anatomie-Husets* Bröstkældighed skulde eftersees af Tömmerman- "manden og Muurmesteren, saa og at der skulde indgives deres Betænkende, hvorledes en mægelig "italiensk Trappe kunde lægges til Kongens Stol."

m) *Nyerups Universitetsannaler* S. 151.

n) *Nyerup* anf. Sted.

det dengang kaldtes i latinske Skrifter, *palatium novum*, aldeles færdigt; men af hvilke Fonds Indretningen egentlig er bleven bekostet, er ikke ganske afgjort. Ovenanførte Rescript synes at nævne Communitetets Overskud som den vigtigste Kilde; men at dette ikke maa have været tilstrækkeligt, skulde man næsten slutte deraf, at Samtidige, som i det mindste kunde være vel underrettede, uden at omtale hint Overskud, berette at Lokalet for dette Museum opførtes og indrettedes paa Bekostning, dels af Universitetets Kirker, især Grevinge-Tiende i Ods herred, som laae til anden Medicus, dels af den 1656 afdøde Th. Finkes Arvinger, som skienkede 1000 Rdlr. til dette Anlæg ^o).

I denne Bygning opstilledes nu, foruden hvad Universitetet af Naturalier besad fra ældre Tid af, efterhaanden den af Dr. Henrich Fuiren († 1659) legerede Samling af adskillige *Rariteter* "saavel in naturalibus, som artificialibus", samt, ved Th. Bartholins Forsorg^p), endeel af Anatomiekammerets osteologiske Præparater^q). At Man allerede strax efter Museumets Indretning paa det nævnte Sted maa have havt i Sinde at forflytte det til et andet Lokale, erfares af Følgende i A. Cons. for 22. Junii 1659: "Rector og Proff. have for godt anseet, at "hvis *Rariteter* enten ere eller blive forærede til Akademiet, kan opsættes paa "den Sal, som er i Dr. Th. Bartholini Residents, og giøres en Indgang derfra til "det *øverste Auditorii* Forstue, der som Globus staaer. Og eftersom blev omtalt, "at Consistorium skulde henflyttes *over Anatomiehuset* (hvor Museumet var indrettet), da blev sluttet, at D. Th. Bartholino igien maa bevilges til hans Residents "det Sted, som Consistorium hidindtil haver været holden paa. Hvortil Dr. Th. Bartholin sig selv godvilligen erbød, og lovede strax at ville begynde at sætte "*Rariteterne* op." Men denne Consistoriums paatænkte Forflyttelse gik ind igien og Rariteterne beholdt saaledes den dem indrømmede Plads, lige indtil Ildebranden 1728, der tilintetgjorde baade Museumets Lokale og dets Indhold.

Henrik Fuiren skienkede, foruden sine Samlinger, desuden 500 Rdlr. til *Anatomiehuset*, hvoraf Renten kunde anvendes til Brænde, Lys, Papir og Blæk, naar det medicinske Facultet der holdt sine Forsamlinger, og, hvad deraf kunde blive tilovers, skulde anvendes til Indkiøb af *Rariteter*^r). Brodersønnen Baron Theodor Fuiren til Vindingegaard (Baroniet Fuirendal) legerede 1674 til Museumet sin Naturalsamling, og til dets Vedligeholdelse med Skabe, nye Rariteter m. v. 500 Rdlr., ligesom han endvidere til Universitetsbibliotheket, foruden sin medicin-

o) *Domus anatomica* p. 40. Forfatteren Th. Bartholin var selv en Dattersøn af Th. Finke. At Udtrykkene i Indskriften over det: *Museum naturæ liberali sumptu Th. Finckii* - - publico bono exstructum, ikke skal forstaaes bogstaveligen, men at Finke selv, ved en rhetorisk Vending her nævnes i Stedet for hans Arvinger, kan ogsaa sluttet af den tilføjede Anmærkning i *Resenii Inscriptiones* p. 246. Den formentlige Anledning til denne de Finkiske Arvingers Gave udvikles i *Brünniches* Indledning til *Dyrenes Historie* i Universitetets Naturtheater S. XIII-XV. jfr. *Engelstofts* Universitets- og Skoleannaler 1810. I. S. 218.

p) En Fortegnelse over hvad der af denne Samling vedkom Zootomien, er indført i *Bartholins* Dom. anat. p. 41-47. Mærkeligt, at dette 1662 udkomne Skrift omtaler p. 40. den Fuireske Gave, som endnu ikke modtaget: *Destinatum est hoc coenaculum rebus naturalibus recondendis, quas Academia legavit* — *Henr. Fuiren*. En Fortegnelse over hele Samlingen af Broderen Dr. Med. Thomas Fuiren udkom under følgende Titel: *Historia musæi Henrici Fuiren Med. Doct. quam Academia regiæ Hafniensi legavit, publici juris facta a Thoma Fuiren*. Hafn, 1663. 13 Bl. 4.

q) *Acta medica hafniensia* 1673. p. 46. Paa den Resenske Grundtegning af Kiöbenhavn 1674 anmærkes: Oben das Anatomie-Haus ist der *Academie Kunstammer*, so von D. Thoma Bartholino jetzo eingerichtet wird.

r) *Hofmans* Fundatser I. 231. 1705, 18. Julii blev *Musæi anatomici* Regnskab fra 11 Juni 1704 til s. D. 1705 fremlagt af Just. Rd. Caspar Bartholin; Beholdningen var 29 Rdlr. 31 Sk., ligesom Beholdningen efter næste Aars Regnskab 41 Rdlr. 31 Sk.

ske Bogsamling, skænkede 500 Rdlr. til Bogskabe m. m. med Bestemmelse, at Overskudet fra begge Capitalers Renter skulde anvendes til physisk-mathematiske Experimenter^{a)}. Ogsaa vor beröimte Ole Borch blev en af Museumets Velgiörere. Under 27 Sept. 1673 forærede han "*Universitetets Raritetkammer* sin Anpart udi Fridrich Holstes Obligation, som var 50 Slettedaler, hvorfor Professores hannem venligst betakkede" (A. C.).

Disse Donationers Bestemmelse, med Hensyn til Rente-Overskudets Anvendelse til Samlingens Forögelse, iagttoges ogsaa ved forekommende Leilighed. Saaledes besluttede Consistorium d. 17. Dec. 1701: "at Licent. Mulinus og Dr. Ol. Wormius skulde giennemsee Sl. Dr. *Holger Jacobæi* (Professor Medicinæ † d. A.) *Kunst-kammer* og deraf udtage, hvad som kunde tiene at kiöbe til Universitetets *Kunst-kammer*, saasom der er tillagt Penge til samme Brug." At man tillige sørgede for Samlingens Orden og Vedligeholdelse, kan sluttet af Consistoriums Beslutning 31. Marts 1683: "at af Musæi academici Rentepenge, som er udi Beholdning, maatte til en Discretion forundes D. Caspar Bartholin og Dr. Holger Jacobsen hver et Par Rosenobler for deres Umage, som de sig med *Kunst-kammeret at registrere og føre udi Orden* vilde paatage."

Heller ikke den Bestemmelse i Fundatsen for Baron Fuirens Legat, som sigtede til de physisk-mathematiske Studiers Fremme, blev tilsidesat; man finder i dette Tidsrum endog Spor til Anlæg af et eget physisk Kabinet eller maaskee chymisk Laboratorium, i samme Bygning, som det anatomiske og Natural-Theatret. 1687, d. 13. Mai "blev bevilget, at det Kammer oven over Ringerens maatte indrettes til *experimenta naturalia* og andet deslige, og Omkostningen til samme Kammeres Reparation at giöres af Musæi academici Penge." D. 18. Nov. "indlagde M. Rector (Casp. Bartholin) en Fortegnelse paa hvis Bygning og Reparation, der var bekostet og anvendt paa det nye *Experiment-Kammeres* Indrettelse ved *Anatomiehuset*, som blev forhört, efterregnet og samtykt." Til Brug ved disse physiske Experimenter var det, at der 1721 blev anskaffet en Luftpompe, hvorom ved 22. Marts forekommer Fölgende: "Hr. Assessor Fränkenau forespurgte sig, om det maatte tillades at forskrive til Musæum academicum en *Machine pneumaticam* efter den nyeste Model, hvilket blev bevilget og sluttet derhos, at de derpaa gaaende Omkostninger skal tages af residuo legati Fuireniani, som er destineret til *Rariteter* at kiöbe til *Kunst-kammeret*." Efter en Optegnelse af Gram skal denne Luftpompe have kostet 344 Rdlr.

4.

Giennem hele nærværende Tidsrum bestod Universitetsbibliotheket af forskellige, ved særskilte Donationer tilkomne Samlinger, af hvilke nogle, selv efterat Hovedmassen var opstillet over Trinitatis Kirke, tildeels i Medhold af Fundatserne, beholdt deres tidligere Lokaler. Forsaavidt nu disse fandtes indenfor Studiigaardens Grændser eller nær ved disse, bliver deres Beliggenhed her nærmere at undersøge.

Det er i det Foregaaende bemærket, at der allerede under Christian d. 3^{die} eller hans Efterfølgers Regiering maa, i Stedet for det allerældste, men efter Fundatsen af 1539 kun interimistiske, Bibliothekslokale i Helliggeistes Kirke, være

^{a)} Hofman I. S. 267. IX. S. 143. Th. Bartholini de peregrinatione ad cognatum suum Theod. Fuiren juniorem Dñ. de Windinggaard, danicæ juventutis florem præempticon. Hafn. 1674. 4. p. 25 sq.

indrettet et nyt i selve Universitetsbygningen. Dette *Bibliothek-Huus*^{t)} blev anlagt i Studiigaardens sydlige Længde, i samme Bygning som det før omtalte gamle Auditorium eller Collegium (vetus studiosorum Collegium), og indsluttede det saakaldte *gamle Bibliothek*, til Adskillelse fra *den nye*, af K. Christian IV. 1605 til Universitetet skienkede Bogsamling^{u)}. Bibliotheket synes her at have været deelt enten i to Etager eller i to jevnsides Sale, da der nævnes saavel det *øverste*^{v)}, som det *nederste*^{x)} Bibliothek.

I Aaret 1636 paatænkte der at opføre en egen Kirke paa Studiigaarden og dertil at anvende dette Bibliothekslokale, tilligemed hele det øvrige gamle Collegium. Hvad der med Hensyn til denne Plan, som for Övrigt døde i Födselen,^{y)} forekommer i Consistoriets Akter, fortæner her at meddeles:

6. Julii: "Rector (O. Worm) gav tilkiende, at Ill. Dn. Cancellarius havde talt om en Kirke, Hs. Maj. vilde lade bygge paa Studiigaarden, som *Bibliotheca* er, hvorom Rector vil videre tale med Hr. Cantsler."

13. Juli: "Rector proponerede, hvor man skal tage Middel og Penge, paa hvis nu skal göres ved *Bibliotheca* og *Huset* at nedbryde. Professores bevilgede, at 200 Rdlr. maatte paa et halvt Aars Tid tages paa Rente."

24. August: "Hr. Cantsler lod Rectori vide for to Dage, at man farer fort med det *gamle Bibliothek* at flytte, hvilket af Consistorio blev givet Bibliothecario tilkiende ved Pedellen, eftersom Rector hannem og Ædilem M. Rhumannum derom privatim haver paamindt, og skal Taget strax aftages."

26. August: "Rector gav tilkiende, at han i Aftes blev kalden til Hr. Cantsler og gav (Denne) da tilkiende, at han havde fanget Bud fra Hs. Maj. anlangende det nye Coenaculum (hvorom i det Fölgende) og *Bibliotheca Huus* skulde strax nedbrydes. Og bad Hr. Cantsler, Rector skulde give Dr. Thomas (Finke) tilkiende, at han strax samme Huse skulde lade nedbryde." — "I Dag sagde Rector, han atter blev kaldet til Hr. Cantsler, som alvorlig holdt hannem for, at samme Huse med det Allerførste skulde nedbrydes, saa der tages ingen Forsømmelse derfor^{z)}."

t) 1621, 11. August: "*Bibliothek-Huset* behöver Skælning; blev samtykt, at dertil skal indkiöbes Steen og "Kalk" (A. C.).

u) Dette gamle Bibliothek (*Nyerups Universitetsannaler* S. 89) havde sin egen Bibliothekar eller en Professor, hvem Stipendium bibliothecæ veteris var tillagt, som tilligemed Ephoria Stipendii Frisiani laae til Corpus Pædagogi primi, og 17 Mai. 1654 da Prof. Vinding opterede dem, tilsammen udgjorde 40 Rdlr. Endnu 1713 havde en Professor denne Sinecure; *Nyerup* l. c. S. 219. 258. Et Reglement for dette Bibliotheks Benyttelse blev vedtaget d. 4 Februar 1604, paa hvilken Dag tillige, "de legibus in nova Lemviana (Prof. Medic. Andreas Lemvigs Bogdonation 1601) observandis varie est disputatum."

v) 1603, 16. Marts: "Om de Vinduer paa den *övre Bibliothek*, at Karmene kan tages af den gamle D. Andersens (enten Prof. Physices D. Andreas Krags † 1600, eller Prof. Medic. D. Andreas Christensens † 1606) Residents, som nu er D. Georgii (Jörgen Dybvads?) ny opbygget."

x) 1643, 1. Februar: "Peder Spormand maa faae de Deler (Bræder) af det *nederste bibliotheca* til at lægge Loft af i sin Residents og saa mange af Bielkerne, som han behöver." Ved 1604, 4 Febr. heder det: "Obtulit Mag. Rectori D. Resenius catalogum utriusque bibliothecæ inferioris et superioris."

y) Mærkeligt nok at man kunde falde paa, at opføre en saadan Studenterkirke Aaret efterat Regentskirken var indviet (1635). Men i det fölgende Aar 1637 lagdes Grund til Trinitatis Kirke, som da blev en Universitetskirke, der gjorde saavel en Kirke paa Studiigaarden, som Regentskirken overflödig.

z) I denne Anledning bestemtes i samme Möde, at Biblerne af Udgaven 1633 (besörget af H. P. Resen), der hidtil havde ligget paa Bibliotheket, skulde forvares i "det Auditorio udi Kirken" (formodentlig det Finkiske Auditorium); endvidere, at Decanus, Bibliothecarius og M. Svaningius (siden Erkebiskop) skulde være tilstæde ved Bibliothekets Flytning, samt at Professorerne den fölgende Dag skulde aflevere de Böger, de havde tillaans fra Bibliotheket.

Men, allerede 14. Sept. hedder det: "*Bibliotheca* skal flyttes til sit gamle Sted igien."

Blev der nu end intet af dette Foretagende, saa varede det imidlertid ikke længe, før det gamle Collegium, med en Deel af Bibliotheks-Lokalet, maatte giøre Plads for et nyt akademisk Institut, nemlig for det anatomiske Theater, som opstod i Aarene 1643-44^a). Dog, endnu i nogen Tid efter Indretningen, saavel af dette som af Naturalmuseumet i samme Bygning, blev en Deel af det gamle Bibliothekslokale, formodentlig det saakaldte *nederste* Bibliothek, vedligeholdt, uden nogen egentlig nye Bestemmelse, og det lige indtil 1728. Formeentligen kan hertil Følgende henføres, af Consistoriums Akter fra Aaret 1659:

14. November: "Blev sluttet, at typographia Martzaniana, som Universitetet efter Dom, ved Vurdering haver faaet i Betaling for 650 Rigsd. 2 Rigsort, skal indsættes ved *Anatomiehuset*, paa det Sted, som *vetus bibliotheca Albertiana* stod, og at Laasen skal flyes og Vinduerne ud til Kirkegaarden med Bræder skal forvares."

10. December: "Jeg Notarius (Christian Steenbuch) refererede, at jeg den 5^{te} December sidst forleden var, jussu Magn. Rectoris, tilstæde ved *Anatomiehuset*, paa den Sted, som "*vetus Albertiana bibliotheca*" i *fordum Tid* haver staaet, medens typographia Martzaniana, som Universitetet var tilvurderet, blev udi Daniel Eichorns og Peder Jensöns Bogtrykkes, Samuel Thømsens og Peder Muuses Nærværelse, af Thrines Sal. Melchior Martzans Huus udtaget, og udi for^{te} *veteris Albertianæ* Sted indsat"^a).

Det nye Lokale over Trinitatis Kirke blev 1657 høitideligen inaugureret og aabnet til offentlig Brug; men at det allerede længe før den Tid maa være taget i Besiddelse, derfor haves flere Data. Saaledes beskriver "Wolffs encomion regni Daniae" (1654), dette Bibliothekslokale omstændeligen, med Tilføiende, at "Bøgerne indestaae i Bogskabene" (S. 359-60). Endnu tidligere, nemlig i Begyndelsen af 1650 vare Professorerne opfordrede til at give deres Betænkning om den bedste Maade at ordne Bibliotheket paa, "i Studenternes Kirke"^b); og d. 25. September 1652 blev talt "om *bibliotheca* paa den nye Kirke, at det "med allerførste, efter Cancellarii Villie, skulde registreres af M. (Thomas) Bangio"^c). Det er altsaa sandsynligt, at Christian IV., som 1637 lagde Grund til denne Kirke, til samme Tid maae have været betænkt paa her at indrette et passende Lokale

a) Angaaende Bibliothekets Flytning ved denne Leilighed forekommer i A. C. ved 24. Mai 1643: "Haver Professorerne godvillig foræret mig P. Spormand (dengang Notarius i Consistorium) en Bibel for den Umage jeg havde med det gamle *bibliotheca*, der det maatte nedtages, og samme Plads blev tilige med *veteri Auditorio* indtaget til et *Anatomie-Kammer*; hvorfor jeg dem paa det ydmygeligste betakker." Hvor nu dette Bibliothek blev flyttet hen, siges derimod ikke.

b) Saaledes kaldes det ogsaa i *Resenii* Inscr. hafn. p. 208. Det er altsaa urigtigt, naar der i en Registratur over Bibliotheket af 1662 distingveres mellem *bibliotheca P. Alberti* og *bibliotheca vetus*; Nyerup Univers. Annaler S. 146.

a) Den Omstændighed, at Universitetet saaledes fik Udlæg i dets Bogtrykkes Melchior Martzans Officin, forekommer ikke i Nyerups Kiøbenhavnske Bogtrykkeriers Historie, i Seidelins Læsendes Aarbog, 1800, S. 36. A. C. tilføie endnu, at "samme typographia bestod udi 50 Kasser med Bogstaver udi, en stor Mængde af Bogstaver indsvøbte udi adskillige Pakker Papir; tvende Perser, med dertil hørende Trævare."

b) Nyerup S. 141.

c) 27. Sept. 1650 udgik et Kongebrev, at Biskop Brochmands Bibliothek, som for en rum Tid siden var skienket til Universitetet, men ei bekvemmeligen kunde flyttes til Kirken, indtil videre skulde henstaae i Bispegaarden; først 1654 blev dette henflyttet til det nye Lokale; Zwergs Siellandske Cleresie S. 217.

for de forskiellige, til Universitetet skienkede Bogsamlinger^{d)}. Disse bleve, ogsaa i den nye Bygning, særskilt opstillede^{e)}; men da det derved kom til at mangle paa Rum, rimeligviis fordi alle Bögerne vare indsluttede i Skabe, der kun vare anbragte paa Siderne^{f)}, bleve nogle Samlinger, nemlig den Albertsenske, Lemvigske og Gielstrupske, senere igien bortflyttede^{g)}, og fik Plads i en Bygning der stødte tæt op til Vor Frue-Kirke^{h)}. I den samme eller i en anden Bygning ved denne Kirke, var allerede den første Bogdonation til Universitetet, efter dets Gienfødelse, bleven opstillet, nemlig det saakaldte *Bibliotheca Franciscana*, som 1565 skienkedes af Frands Willumsen Tolder i Kiöbenhavn og Kanik i Lundⁱ⁾. Det Lokale, hvori ovenmeldte Bogsamlinger nu fik Plads i den överste Etage, ligesom det 1675 af Lic. Juris Johan Hopner skienkede Bibliothek i den nederste^{k)}, beskrives at have været "den söndre Udbygning ved Vor Frue-Kirke, "der vendte ud mod den latinske Skole"^{l)}. Maaskee har denne Bygning igien været den samme, som den, i hvilken det saakaldte *Collegium* eller *Auditorium Finkianum* var indrettet^{m)}. Dette Auditorium, der maa have havt Navn efter den fortiente

d) Th. Bartholin de libris legendis p. 21; Vindingii Acad. hafn. p. 15.

e) Inscriptionerne ved hver især findes hos Resen p. 207 sq.

f) Bibliothekets Indretning beskrives saaledes i Wolffs encomion S. 359: "Over denne Kirkes Hvelvning er et Gemak, lige saa lang og breed som Kirken, med mange Vinduer paa, hvis Loft er farvet gult, "og Bielkerne röde anstrøgne, under hvilke Bielker store Jernstager (Jernstænger?) smukt udarbejdet "staaer, naar man der indkommer, da er at see paa begge Sider store Bogskabe og et langt Bord, "rødt anstrøgen med Bænke hos, og er hvert Bogskab med 4 Døre for afdelet, de tvende överste "Døre er med Staaltraad betækket, at man kan see Bögerne, som derinde staae, de underste ere udi "Paneller giordt, paa hvilke er at see malet adskillige mærkelige og underlige Historier og latine og "danske artige Emblematis." Catalogen over hver Samling var ophængt paa Skåbet; Nyerup S. 146.

g) Thura Idea p. 226, som bemærker at Skabene, sköndt de mistede de oprindeligen dem tilhørende Bogdonationer, dog beholdt deres gamle Indskrifter. Denne Flytning maa være foregaaet i Tidsrummet mellem 1662 (Nyerup S. 146) og 1672, da Dedicationen foran Bartholins 1676 udgivne Skrift de libris legendis, som p. 15 omtaler denne Flytning, er dateret.

h) Ikke i Vor Frue-Kirke selv, som det heder i Thura Acad. hafn. infantia p. 17. Bartholin de libris legendis p. 15 kalder Bygningen "minus musæum basilicæ b. Virginis contiguum." Thura p. 228 omtaler det som: prope templum D. Virginis.

i) Om Giveren s. Er. Læti res danicæ p. 492. "Ved Vor Frue-Kirke er det meget skönnne Bibliothek, "som Frantz Willumsen haver givet til Studentere udi Kiöbenhavn, og ligger han begravet neden for "Trappen, som opgaaer til samme Bibliothek"; Wolffs encomion S. 337. jfr. Vindingii Acad. hafn. p. 452, hvor, ligesom i Resenii Inscr. p. 52 Indskriften over Døren er aftrykt. Fundatsen, paa Pergament, blev 10. Marts 1660 udlaant til Universitetsbibliothekaren Th. Bang. 1641, 7. Juli bevilgede Consistorium, at der maatte giøres et nyt Loft over Franciscanam bibliothecam. Af A. Cons. 1603, d. 16. Februar, sees at det, dengang i det mindste, havde sin egen Bibliothekar, med 4 Rdlr. Lön. Omtrent ved A. 1707 nævnes det som opbevaret i samme Lokale, som den Albertsenske, Lemvigske og Hopnerske Samling; Nyerup S. 219. 1719 nævnes "bibliotheca Lynvicana supra Hopnerianam," i Fornmanna Sögur IX. Fortalen S. XVII; men af Thura p. 228 er det ikke klart, om Bibl. Franciscana og Hopneriana just have været i een og samme Bygning, sköndt begge vare tæt ved Frue-Kirke.

k) Ifølge Fundatsen skulde "samme Bibliothek sættes paa et beqvemt og skikkeligt Sted udi Skabe, som "med Dörre, Laase og Staaltraad skulde være bevarede og skulde være under en Professoris fida custodia." Den første, af Legator selv udnævnte, Bibliothekar var Dr. Mathias Jacobsen (Prof. Medicinæ); Badens Universitetsjournal VI. S. 12. Det kan bemærkes, at der over denne Donation haves en trykt Catalog (1676. 4.), ligesom over denne Fuirenske og Muliske.

l) Hofmans Fundatser I. S. 258. Sammet. S. 192 siges, at det Hopnerske Bibliothek blev opstillet i et eget Kammer næst ved Conventhuset ved Vor Frue-Kirke. I Jonges Kbhvn. S. 153 siges, at det var i et Kapel paa den söndre Side af Kirken, siden kaldet "Höfners Kapel."

m) A. C. 1675, 21. August: "Blev sluttet, at bibliotheca Hopneriana maa forflyttes paa det Auditorium, "söm kaldes Finchianum, ved Vor Frue-Kirke." 1676, 29. Juli: "Blev paa D. Mathie Jacobæi, som "Bibliothecarii, Hopneriani, Forslag proponeret, at Auditorium Finchianum maatte transfereres oven "over bibl. Hopnerianam, og Stolene borttages, hvilket nu tilstedeværende Professores ikke syntes "at kunne skee imod Foundationis expressam literam, mens det herefter som tilforn at blive til et Auditorium for de Professoribus, som det bruge ville." Der synes altsaa at have været en egen Fundats for dette Aud. Finkianum, som for övrigt ikke nærmere kiendes.

Communitets-Bestyrer Thomas Finke, skiöndt uvist paa hvilken Grund, forekommer allerførst i Consistoriums Akter ved Aaret 1640, da Simon Pauli d. 19. Septbr. fik Tilladelse der at holde anatomiske Forelæsninger, ved hvilken Leilighed "Kirkeværgeren fik Befaling af Sen. academico at reparere lade Auditorium Finkianum"ⁿ). At det endnu længe efter denne Tid maae være brugt som et Hjelpe-Auditorium, kan slutes af en Consistorialbeslutning af 25^{de} Februar 1660:

"Olai Fielchii Baccalaurei^o) Supplication til Rectorem og Professores blev læst, hvorudi han begierer at lectorium tertium hos Vor Frue-Kirke, som kaldes *Collegium Finkianum*, maatte hannem bevilges til Collegia philosophica der at holde. Blev svaret, at efterdi bemeldte lectorium i denne Krigstid ikke af nogen af Dn. Professoribus bruges og Collegium Walchendorphianum, som hannem tilforn var samtykt, er noget langt af Veien, og Vinduerne derudi brösfældige, da kan det, for Velb. Hr. Secreterers (Otto Krag's?) Intercessions Skyld, hannem nu bevilges; dog ikke længere, end indtil nogen af Professoribus samstedts vil læse, og at heraf i Fremtiden ingen Consequence giöres."

Faa Aar senere bleve, som anført, nogle af de særskilte Bogdonationer igien afgivne fra Bibliotheket over Trinitatis Kirke; og da imidlertid det gamle Bibliothekslokale paa Studiigaarden, for største Deel, var blevet forvandlet til et anatomisk Theater, kan dette Auditorium Finkianum tænkes at være indrømmet saavel hine Samlinger, som senere det Høpnerske Bibliothek, og igien, hvad dets oprindelige Bestemmelse angik, i Aarhundredets Slutning være blevet erstattet ved den för omtalte Indretning af et tredie mindre Auditorium i den samme Bygning, som indsluttede de to større.

Det er bekiendt, at Christian IV. Nytaarsdag 1605 skienkede Universitetet sit Bibliothek, som i Skrifter fra det 17^{de} Aarhundrede omtales under Navn af *Bibliotheca regia*^p). Det er i sig selv ikke usandsynligt, at denne kongelige Gave ogsaa kan have faaet Plads i det af Ham selv opførte nye Collegium^q); men den nævnes her ingensinde udtrykkeligen, og vi kunne, efter hvad vi kiende til denne Bygnings Indretning, heller ikke anwise den der nogen Plads. Lige saa lidet er der Anledning til at tænke sig den i den sydlige Længde, ved det saakaldte gamle Bibliothek. Det förste Lokale for denne Samling lader sig altsaa med Sikkerhed ikke paavise; men senere forflyttedes den til Bibliotheket over Trinitatis Kirke, hvor den forblev indtil 1728, da den maatte dele Skiebne med de övrige her opbevarede Bogskatte.

5.

Da Christian IV. 1618 eller 1619 förögede Communitets-Alumnernes Antal med 20, (ligesom 1630 igien med 24), blev en Udvidelse af Communitetsbygning-

n) I S. Pauli's oratio introductoria 1641 kaldes det "*Collegium regium* vel B. Virgini sacrum *Finchianum*." Herved forstaaes formodentligen ogsaa "det Auditorium udi Kirken", hvorom i A. C. ved 26. August 1636. s. ovenfor S. 24. z). Det er ogsaa bemærket (S. 5) at dette Auditorium allerede synes at omtales i Christian d. 3dies Fundats.

o) Om denne Æventyrer, der 1668 blev Prof. Theologiæ, men siden maatte forlade Landet, s. Worms Lexicon.

p) Werlauffs Efterretninger om det store Kongel. Bibliothek S. 10-11. Til de övrige her anförte Skrifter om denne Bogdonation kan ogsaa föjes Bartholin de libris legendis p. 21. Af Nyerups Universitetsannaler S. 91 sees, at Bögerne vare opstillede i malede Skabe. Det överste Loft, hvor Landkorterne skulde lægges op i Kister, var formodentlig det samme Bibliotheksloft, hvorpaa det blev forbudt Thomas Finkes Tiener at lægge Korn; sammest. Om nogle (numererede) Haandskrifter i denne Samling, s. O. Wormii Epp. I. p. 250. 277.

q) Jonges Kbhvn. s. 268. Nyerup Univ. Annaler S. 86. 89.

gen tillige nødvendig. Allerede 1619 besluttedes Indretningen saavel af en anseelig Spisesal (coenaculum egregium — maaskee en heel nye Bygning?), som af en beqvem Boelig for Alumnerne ^{r)}. Paa hiin begyndtes, da sidstnævnte (Regentsen) næsten var færdig, og dertil anvendtes en af Studiigaardens ældste Bygninger i den *sydlige* Længde, nemlig det ovenomtalte *gamle Collegii-Huus* eller *Lectorium*, som stødte op til Communitetet. Til denne Bygnings Historie meddeles af Consistoriums Akter adskillige Data, som det dog ikke altid er let at bringe i en tydelig Forbindelse med de os her bekjendte Lokalteter.

1622, 12. Sept. "Refererede M. D. Rector (J. J. Alanus), at Mfcus Dn. "Cancellarius (Christian Friis til Kragerup) haver mundtlig givet hannem tilkiende, at efterdi det *gamle Collegii-Huus i Studiigaarden*, som skal forbygges "til at være Studenters Communitets-Huus, hörer Universitetet til, da skal Universitetet have Vederlag af Communitetet for samme gamle Huus."

S. A. 5. Oct. "Dn. D. Cunradus (Cort Axelsen, dengang Prof. Theologiæ) "gav tilkiende, at han og Decanus Philosophiæ med M. *Hans Steenvinkel* og "M. *Morten* ^{s)}, in præsentia D. Finkii haver været over det *gamle Huus* i Studiigaarden og taxeret det efter saa mange Steen, der er udi, at give for hver "1000 fem Currentdaler, belöber det sig 500 Currentdaler."

1623, 5. Julii: "Rectors (Dr. Brochmands) Seddeler paa hvis Dn. D. *Finchio* er betalt paa den Residents i Cancellarii (Gaard?) Dn. D. *Cunradus* (Cort Axelsen) nu iboer, og belöber det sig tilhobe til 128 Daler in Specie. Nok for "det *Steenhuus*, som er i Studiigaarden og er deputeret ad coenaculum alumnorum regionum, 372 Sp. Daler, som det skal være vurderet for."

S. A. 12. Julii: "Blev en Udkastning af det Skiöde læst, som Dn. D. *Finchius* skal give Universitetet paa de 100 Studenters Vegne udi Communitate "regia paa den Deel af S. H. Cantslers Gaard, som Dn. D. *Cunradus* nu paa-boer, saasart at Magnificus Cancellarius vil samtykke, det *gamle lectorium ved Communitetet* liggendes maa afhændes af Akademiet og gives i Betaling for "form. Residents."

" — — — Professores sagde uno ore, at de vilde Universitatis nomine "skiöde det Huus til Dn. D. *Th. Finchio*, som er deputeret til coenaculum studiosorum, hvilket Magnificus lovede at ville give Cancellario tilkiende" ^{t)}.

r) C. Bartholini or. de ortu & progressu Acad. hafn. (Witeb. 1645). fol. C. 3. I *Vindingii Acad. hafn.* p. 167. nævnes ogsaa dette "novum coenaculum" blandt Communitets-Oeconomi Th. Finkes Fortienester, om hvem tillige siges, at han "prios ædes & aream dupla accessione locupletaverit." Ved denne Leilighed kan bemærkes, at den grundmurede Bygning, som ifølge det ovenfor S. 8 omtalte Kongebrev af 27 Jan. 1574 skulde have været opført paa Studiigaarden, til Boelig for Communitets Alumner, mueligen dog kan have været den under Frederik II. paatænkte Fornyelse af det gamle Collegium i den østlige Længde, som først under Christian IV. kom i Stand.

s) Formodentlig Arkitekterne *Hans* og *Morten von Steenvinkel* († 1639 og 1640, *Resenii* Inser. hafn. p. 149-51), der uden Tvivl være Sønner af Maleren og Bygmesteren Johan von Steenvinkel fra Embden, til en Tid i T. Brahes Tieneste. Maaskee var det Sønnen Hans, og ikke som menes i *Weinwicks Kunsthistorie* S. 18, Faderen, der opførte runde Taarn her i Kiöbenhavn, ligesom han ogsaa havde Andeel i Börsens Bygning.

t) At denne Tilbygning ikke er bleven færdig för i A. 1627, erfares af følgende Optegnelse i Universitetsmatrikelen för d. A. "Die visitationis Mariæ virginis qvi 2. erat Julii, finitis sacris in templo, hora decima, præsentibus omnibus professoribus, solemniter inauguratum est novum regionum alumnorum coenaculum orationem inauguralem recitante D. Gasparo Brochmanno S. S. Theol. Prof. & p. t. Communitatis inspectore." Om denne Indvielse af Universitetsbygningen findes intet i *Beckmanns Communitets-Historie*, et Skrift som unægteligen fortiente en ny Bearbejdelse, hvortil Communitets-Archivet, der nu vel torde benyttes med mindre Indskrænkning, uden Tvivl vilde frembyde rigelige Materialier.

Ved samme Tid havde Cantsleren, Christian Friis til Kragerup, af Universitetet, hvis Patron han var, tilkiøbt sig en Gaard i Kannikestræde (formodentligen den nysomtalte, af Prof. Cort Axelsen beboede,) til hvilken han endvidere ønskede at föie et Stykke af Communitetets Grund, for derpaa at opføre en egen Bygning. I den Anledning forefaldt imellem ham og Universitetet adskillige Forhandlinger, der af Consistoriums Akter fortiene at meddeles, da de kunne tiene til at karakterisere det, paa den Tid, bestaaende Forhold mellem Universitetet og dets Talsmand for Thronen.

Först forekommer i Copiebogen fölgende Skrivelse fra Rector og Professorer, til "Velbyrdige Hr. Cantsler, Stränge Ridder", af 10^{de} Juli 1624 ^{u)}:

"Eftersom E. Magn. haver ladet Os andrage: 1) at det locus secretus, som skal bygges udi D. Oluf Worms Hauge, maa saaledes sættes at Indgangen dertil kan gaae ud af E. M. egen Residents; 2) at E. M. maa beholde det Lust-Huus, som nu staaer i E. M. Hauge, saa vilde E. M. selv lade det nedbryde; 3) at det Huus, som E. M. haver i Sinde at bygge ud mod Communitatis Grund, maae paa samme Grund noget udsættes."

"Da er derpaa vores ydmygelige og velmente Svar, at hvad den 1. Punkt anlanger, derudi samtykker vi gierne, formodendes dog derhos at Herr Cantsler tanquam Academiae conservator caverer Universitati, at samme lidet Huus skal en anden Dag följe Universitetet med begge de Kammers, som Hr. Cantsler i hans levendes Liv er bevilget af den Residents, som D. Oluf nu iboer. I den (anden?) Punkt samtykker vi iligemaade gierne, forhaabendes at E. M. bliver Universitati altid bevaagen. Hvad den 3. Punkt er anbelangendes, da tör vi ikke understaae os til videre at hiemle, end som i vores Kiöbebrev er indfört. Forhaabendes at denne vores Resolution bliver optagen i den bedste Mening. Og ville vi hermed have E. M. Gud venligen af Hiertet befaleet."

Dette Consistoriums Forslag ledsagedes af fölgende Udkast til en Contract imellem begge Parter:

"Kundt og vitterligt være hver Mand dette aabne Brev hændes for at komme: at Aar 1624 den 10. Julii er berammet og sluttet imellem ærlig og velbyrdig Mand og stränge Ridder Hr. Christian Friis til Kragerup, kongl. Majest. Cantsler, Riges Raad og Academiae Hafniensis Conservatorem paa en Side, og hæderlige og höilærde Mand Academiae dictæ Rectorem og Professores paa den anden, en Contract, som efterfölger:

"Först efterdi Hr. Cantsler nyligen sig og hans Arvinger af Rectore og Professoribus haver tilhandlet den Gaard i Kannikestræde, hans Magn. nu selv iboer, efter Kiöbebrevs Lydelse, hvorudi Lysthuset i Haugen blev Academiae forbeholden i saa Maade: Naar Hans Magn. samme ville have nedertaget, da Academia det selv maatte bryde og flytte, og nu Hans Magn. tilsinds er bleven, samme at ville have nedertagen, endog Professores samme vel kunde have paa deres Bekostning nederbrudt og beholdet, dog efterdi Hans Magn. samme Bekostning selv ville staae, og derimod et andet Huus igien opsætte, saavel som en Stald, saa have de Hans Magn. samme Lysthuus gierne ladet nedertage og beholde."

"For det Andet, eftersom Hr. Cantsler er bleven forleent med de tvende överste Kammerser i D. Olufs Residents i det Huus ved Haugen opligger, til

^{u)} Det er ellers uvist, om denne Memorial eller, som den kaldes "skriftlig Resolution" virkelig er bleven indleveret; thi d. 11. Juli blev den læst og approberet i Consistorio, dog med Tilföiende, at Rector skulde Patronen "saadant mundtlig berette, uden han det var begierendes skriftlig at see."

"Hr. Cantslers Steenhuus, og dertil nu begieret at bygge et Secret i forn^{te} D. Olufs Hauge ved det næste Fag, dog Indgang dertil af Hans Magn. egen Muur imod Norden: Saa have Rector og Professores deri ogsaa saaledes bevilget og med Hr. Cantsler samtykt, at samme Lille-Huus en anden Dag skal følge Universitetet med begge de Kammers Hr. Cantsler til sin egen Brug bevilliget ere, saa da strax Dörene paa Hr. Cantslers Huus indtil begge Kammerne skal tilmures, og siden Lille-Huset Academiae skal følge, saavidt det paa Universitetets Grund sætted (?) findes &c." v).

Hvorledes nu Patronen optog Consistoriums Forslag, lærer Følgende:

1624, 17. Juli: "Magnificus (Th. Finke) gav tilkiende, hvorledes Hr. Cantsler havde ladet sig befalde Dnn. Professorum Resolution paa hans tribus postulatis, andet end efterdi Hr. Cantsler er begierendes det Stykke Jord af Communitetets Gaard, foruden hvis Professores havde afhændet til hannem, da var Mag. Rector begierendes et godt Raad af sine Collegis, efterdi han kunde ikke selv det skiøde, og en anden Dag gravere sig og sine hæredes." Efter forskellige Vota i den Anledning concluderede Rector: "begierendes, at det maatte saaledes indføres, efterdi Hr. Cantsler er forn^{te} Jord begierendes, at han (Rector) maatte det unde hannem efter Dnn. Professorum Samtykke og Vidskab, saa at Hr. Cantsler derimod lader lukke med en Muur imellem sig og Studenterne (Communitetets Alumner?), og tillukker alle de Vinduer i det nye Huus, som Sal. D. Kort (Cort Axelsen) lod sætte, som ere ud til Studenterne^x); og i Steden for den Gavl, han lovte at opmure til Studenterne, kunde M. (Magnif. o: Cantsleren) give noget andet i Steden, om samme Gavl giøres ikke fornöden at opsætte. Hvilket Dni. Professores bevilgede."

S. A. 29. Julii: "Magnificus gav tilkiende, at han havde talet med Hr. Cantsler, som ikke alleneste begierede Forvaring paa det Stykke Jord af Communitatis Grund, hvilken Mag. havde udkast og ladet Hr. Cantsler see at være skeet med Professorum Vidskab og Consens, hvormed Hr. Cantsler lod sig nöie; men endogsaa Forvaring paa det Lysthuus, at han havde det bekommet af Universitate, saa og paa det lille Huus i D. Olufs (Worms) Hauge, hvilket Magn. begierede, at det maatte følge Universitetet en anden Dag (?) med de to Kammers i D. Olufs Residents, hvorudi Hr. Cantsler samtykte, saavidt det stod paa Universitetets Grund, formenendes det en Deel at staae paa sin egen Grund. Da begierede Magnificus, at Universitas maatte lade - - - opføre, saa det ganske kunde staae paa Universitetets Grund, hvilket Hr. Cantsler meente ikke fornöden at giøres. Raadförte Magn. derfor sig med sine Collegis, hvorledes Forvaring Hr. Cantsler skal gives. Og havde Magn. selv noget forfattet, hvilket blev læst og samtykt, ogsaa at deraf skulde udskrives tvende Exemplarer, hvoraf Cantsler skulde et besegle og til Universitetet andvorde, og Universitas give det andet til Hr. Cantsler under Rectoris Sigil og Notarii Haand."

At nu Patronen tilsidst maae have fölt sig fornærmet ved de Hindringer, der lagdes ham i Veien, og den Sikkerhed, Consistorium dristede sig til at forlange af

v) Dokumentets övrige Detail om dette Secret m. m. kan her forbigaaes. Det slutter ellers med Følgende: "Og des til Vidnesbyrd, at dette saaledes berammet og sluttet er og holdes skal, er denne Contract tvende Gange forfattet udi enslydende Brev, et af Hr. Cantsler beseglet og underskrevet og Academiae tilstillet, et under Rectoris Sigillo og Notarii Academiae Haand, udi Hr. Cantslers Gjemme at være."

x) Dette bestyrker, at det var den af Prof. Cort Axelsen († i Februar 1624) beboede Residents, som Cantsleren havde kiöbt.

ham, kan sluttet af hvad Rector forebragte s. A. 30. Julii, nemlig: "at Hr. Cantsler var nu bleven tilsinds, og ikke vilde have det Stykke Jord af Communitatis Grund. Men var neder i Studiigaard og befalede Dören til Coenaculum at skulle være i Krogen, og at der skulde sættes en Muur, som skal adskille Studiigaarden fra Studentersgaarden (en egen Gaard til Communitet?)."

Dog, nu begyndte Consistorium paa sin Side ogsaa at blive dristigere; thi s. A. 26. Oct. blev det vel Cantsleren bevilget, at lade sin Rendesteen føre ud af Studenternes Gaard, "dog saa, at det bliver hannem ikkun pro sua persona bevilget."

Det var nær ved, at hiin Tilbygning til Communitetet knap var kommet til at staae i 10 Aar, da man 1636 fik i Sinde, som ovenanført, at opføre en egen Kirke paa Studiigaarden, hvortil den Plads, der indtog det gamle Bibliothek eller *Collegium vetus* med det nye *coenaculum*, skulde have været benyttet^{y)}; at denne Plan nu faldt hen, var en Lykke, da den gamle Communitets-Bygning faa Aar efter gik til Grunde. Denne var opført af Bindingsværk^{z)} og kunde altsaa des lettere fortæres af Luerne, da en Vaade-Ild udbrød her i Begyndelsen af Mai 1641, fra hvis Ödelæggelse, næst Forsynets Bistand, Kongens personlige Nærværelse reddede de övrige akademiske Bygninger og O. Worms nærliggende Residents^{æ)}. Alumnernes Underholdning leed ved denne Ulykke vel ingen egentlig Standsning^{ö)}; men mærkeligt er det dog, at det, uagtet Thomas Finkes kloge og driftige Bestyrelse af Communitetets Gods, varede til Slutningen af næste Aar, før der begyndte at tænkes paa Gienopførelsen af denne vigtige Bygning, hvorom Patronen endog maatte give Consistorium en alvorlig Paamindelse. Man læser nemlig i Akterne for

1642, 3. October: "Eftersom Hr. Cantsler havde talt med Magn. Rectore om Communitetsbygning og urgeret paa, at Professorer nu vilde have den i Betænkende, til at skaffe Materialier, saa man strax derpaa kunde begynde paa Foraaaret, og Hs. Magnificenz her hos havde sagt, at man skulde constituere en af Professoribus til *Ædilem* derover, som dermed kunde have Indseende, og dertil for andre selv nævnet M. Jacob Finke^{a)}; saa haver i Dag ogsaa Professorer givet alle deres Vota paa ham, eftersom de ikke vidste nogen Dygtigere dertil. Og haver han sig, efter lang Anmodning, saadant Værk paataget at

y) Under 26. Aug. 1636 blev refereret i Consistorium, at Th. Finke, efter Patronens Villie, strax skulde lade de omtalte Bygninger nedbryde "og mage det saa med det gamle Coenaculo, at Studiosi bleve der spiset." Men allerede d. 14. Sept. hedder det: "Bibliotheca skal flyttes til sit gammel Sted igien, og D. Thomas skal lade studiosos komme i deres gamle (det nye?) coenaculum igien."

z) "Det gamle Communitet - - - var ud af Tømmer bygget og imellem Stolperne muret"; *Wolffs encomion* S. 346.

æ) "ipsa nocte - - ingens incendium in domo regiis eleemosynariis deputata exortum - - - in eo maxime res meae periclitabantur, sed singulari providentia divina, Regiæque Majestatis cura factum, latius ut non serpsit malum", skriver O. Worm i et Brev af 2. Juni. *Epp. I.* p. 505-6.

ö) 1641, 5. Mai: "Delibereret af Professoribus om Studenternes, som have Kost i Communitetet, deres Underholdning, efterdi Huset, som Kiökkenet, Bryggerset og Bagerset i var, samt Provianten, er opbrændt, hvorledes da dermed holdes skal: da efter Betænkende sluttet, at eftersom Dr. Th. Finkius erbød sig at give forte Studenterne paa en Uges Tid eller to en Slet-Daler om Ugen, da saa at maatte blive, indtil Mag. Dni. Cancellarii Mening derom bliver hørt og derefter anderledes concluderet." 12. Mai: "Blev delibereret om en Sted at kaage for Studenterne paa; og var da alle Professorum samtlige Mening, at efterdi det var nu Sommerdag, kunde man bedst bruge dertil de Huse, som vare blevne beholdne for Ildebranden, alligevel de ligge noget langt fra Coenaculo, dog saa at Professorer komme først paa Steden og see om Saadant beleiligen skee kan."

a) Prof. Physices og Søn af Thomas Finke; hvilken Sidstes Fortienester af denne nye Communitetsbygning for övrigt ogsaa berømmes i *Vindingii Acad. hafn.* p. 167.

"forestaae. Hvorfor han skal constitueres et Salarium paa sig og en fornöden "Tiener."

Men, er der end ikke begyndt paa denne nye Communitetsbygning, för i Aaret 1643, saa blev dog, skiöndt den opförtes af Grundmuur^{b)}, Arbeidet fremmet med saadan Iver, at den allerede mod Slutningen af dette Aar var aldeles færdig^{c)}. Med Hensyn til Omkostningerne vides blot, at disse i Sommeren 1643 havde medtaget 7000 Rdlr^{d)}.

Angaaende Forandringer og Reparationer, der rimeligviis have fundet Sted ved Communitets-Bygningen i det Fölgende af Tidsrummet, maatte de fornödne Oplysninger, uden Tvivl, nærmest ventes i Communitets-Arkivet, hvor Tiden ikke haver tilladt at anstille Eftersögelser desangaaende. Af Consistoriums Akter kan allene Fölgende meddeles, der dog ved de längst forsyndne og os ubekiendte Omgivelser, hvortil der tages Hensyn, er, i det Hele, temmelig uforstaaeligt:

1683, 21. Julii: "Procurator templi B. Virginis Vindingius paatog sig af "Vor Frue Kirkes Midler at opbygge *Expectantz-Huset*, Kirken til Nytte, og "deraf at give til *Communitetet*, fra Michelsdag förstkommende beregnet, aarliggen til Jordskyld 10 Slettedaler, og er bevilget en Bagdör ud til Studiigaarden, "hvilken dog Den, som i Huset boer, ikke maa bruge til nogen Ureenlighed eller andet, saafremt den ikke skal igien tillukkes, og desforuden at Bygningen "saaledes laves, at ikkun det nederste Vindue af *Communitetet* udgaaer, og i "dens Sted *Dören til Communitetet* derhen forflyttes, saavelsom en beqvem "Trappe til *Indgangen* under Fortæk forfærdiges, paa Kirkens Bekostning, "hvorimod Communitetet skal forpligt være, den nu sig der befindende Ureenlighed at lade bortføre og Grunden forbedre."

6.

Studiigaardens *nordre Længde* indtoges, for störste Deel, af den, under Navn af *Consistorium* endnu bekiendte Bygning. Dette var den eneste Deel af den ældste Universitetsbygning og fölgelig af de roeskildske Biskoppers gamle Sæde, der henstod væsentligen uforandret, da alt det övrige i Löbet af det 17^{de} Aarhundrede maatte give Plads for Tidens Fordringer; af Höiskolens hele Lokale skaanedes ene disse lave Mure i Ildebrandene 1728 og 1807. Som Middelpunktet for Universitetets Bestyrelse og för den hele akademiske Virksomhed, igiennem tre Aarhundreder, haver derfor denne fordringslöse Bygning en Ærværdighed og en historisk Betydning, der med Föie bestemte Höiskolens Foresatte til, efter en hensigtsmæssig Forandring og Forskiönnelse, endnu at lade den üdgiöre en Deel af vort nye Universitetsanlæg, og saaledes, ei blot för Erindringen, men ogsaa för Öiet, lade den vedligeholde Forbindelsen mellem den svundne og nærværende Tid.

Paa den store Sal i denne Bygning holdt det akademiske Senat, eller Rector og Professorer, sine regelmæssige Forsamlinger, i de mangehaande, Universi-

b) *Wolffs encomion* S. 346.

c) Indskriften paa den nye Bygning havde Aarstallet 1643; *Resenii Inscr.* p. 250.

d) 1644, 28. Febr. ved Forhandlingerne i Consistorium, angaaende et Brev fra Kongen om Pengehielp af Professorer, Præster og Andre under geistligt Forum henhörende, i Anledning af Krigen, yttrede Th. Finke: "at hvis rede Penge han havde staaendes, ere udi Sommer udlagde (nemlig "over 7000 Rdlr.) til Communitetsbygning, og haver i deres Sted endnu ikke bekommet eller veed "at bekomme paa denne Tid en Skilling af Studenternes Penge, endog endnu dagligen store Poster til Udgift behöves."

tetet nærmere eller fiernere vedkommende, videnskabelige, judicielle og oeconomiske Anliggender, som fra det foregaaende Tidsrum af, indtil langt ind i det 18^{de} Aarhundrede, henhørte under Consistoriums Departement^e). Paa de fire Tamperdage om Aaret holdtes her den saa kaldte Tamperret, i hvilke alle sielandske Ægteskabssager bleve undersøgte og paadömt^f). Ogsaa afholdtes her saavel Examen artium, som andre akademiske Examina, især den theologiske og juridiske Embedsexamen. Da alle disse Forhandlinger, de judicielle undertagne, endnu finde Sted her, er dette Rum vel det eneste i Kiöbenhavn, der i saa lang en Række af Aar uafbrudt haver tient til en og samme Bestemmelse.

Ved det akademiske Senats i ældre Tid meer udstrakte Virkekreds, er det sandsynligt, at dets Forsamlingslokale dengang maa have havt et større Omfang og et større Inventarium, end der i en senere Tid behövedes. Her opbevarede nemlig Universitetets Arkiv og dets Capitaler; hvoraf det vigtigste uden Tvivl gientes i den saakaldte "Hvelving hos Consistorium", og det övrige i dertil indrettede Skabe i Forsamlingssalen^g), af hvilke eet fandtes bag Rectors Sæde^h). Naar et af disse Skabe omtales som indrettet til Bögerⁱ), da have disse formodentlig været, dels Loven og Forordningerne samt Consistoriums Akter og Copieböger, dels saadanne Böger, som brugtes ved Examina^k), dels maa-skee endog gamle historiske Dokumenter^l). Hine Tidens Mangel af et velord-

e) Ifölge Fundatsen af 1539 var det ikke samtlige Professores, men Rector med de fire Decani, Skatmesteren, Cantsleren som Patron og dennes Medhielper, samt tre Medlemmer af det roeskildske Capitel, der bestyrede Universitetets Anliggender; Rector med de fire Decani paakiendte Sager vedkommende de Studerende og udtiente Professorer, dog ikke Livssager; p. 123. 136. Benævnelsen *Consistorium* forekommer ikke i denne Fundats og neppe för i 16^{de} Aarhundredes anden Halydeel, sköndt man ei kan omtvivle, at den jo, i Medhold af Brugen paa andre Steder, maa være ældre. Det kan endnu bemærkes, at allerede ifölge Fund. 1539 (p. 136) Universitetets Dokumenter, Segl og Sceptere forvaredes, ikke i Universitetsbygningen selv, men hos Rector.

f) Hverken i denne eller i den foregaaende Periode, synes Consistorium at have havt nogen bestemt Tid til sine Forsamlinger, men, at være sammenkaldt naar Forretningerne udkrævede det. I ældre Tider synes stundum intet Consistorium at være holdt i en heel Maaned, stundum igien flere i een Uge. Almindelig holdtes dog eet om Ugen. Med Hensyn til Hyppigheden af Möderne, i det ringeste ved Slutningen af det 17^{de} Aarhundrede, kan anføres en Consistorialbeslutning af 29^{de} Juni 1695: "at Rector herefter vilde selv lade indkiöbe Brände og Lys til Consistorium og meentes, at "aarlig var fornöden tre Favne"; et Quantum som endnu bruges. En Afbildning af denne Sal, saadan som den saae ud ved Midten af forrige Aarhundrede, og næsten lige til den i Aar foretagne Hovedreparation og Forandring, haves foran et Bind af *Roths* Rescripter. Man gienkiender her et Skab bag Rectors Sæde; desforuden et andet ved Væggen ud til Gaarden; Portraitterne hang dengang mellem Vinduerne.

g) 1641, 8. Sept. "Skabet for Bordenden paa Consistorio skal giöres fire Skabe af, med Ringe udi, "saa man kan bære hvert for sig ud, om nogen Ildsvaade paakom."

h) 1658, 5. Nov. "Endeel Dokumenter indlagdes udi Universitetets Gjemme i det överste Skab bag "Rectoris Sæde i det tredie Rum." 1680, 15. Mai. "Vindings Bygningsregnskab blev forvaret i "Muurskabet hos de andre tilforn indleverede Bygningsregnskaber." Dette Muurskab existerer formodentlig endnu paa höire Side af Kakkelovnen.

i) 1685, 29 Oct. "Blev bevilget, at Mag. Rector maatte lade Foden til det *Universitetsskab*, hvor *Bö-* "gerne giemmes udi, saaledes forbedre, at der kunde blive flere Rum til at giemme Bögerne udi."

k) At ogsaa Stilene til Examen artium bleve opbevarede i Consistorium og det med megen Vigtighed, erfares af A. C. 1646, 30. Novbr. "Proponerede Rector (Th. Bang), at han efter Magn. Cancellarii "Befaling havde ladet förfærdige tvende Skrin med Laas og Nögle, hvorudi deres Exercitia, som "giver sig an at ville deponere, skulde indlægges, og skulde dermed saaledes forholdes, at Enhver "af dem skal skrive tvende Exercitia, et sine nomine, som skal lægges af Decano udi det ene Skrin, "og et andet cum adscripto nomine, som skal lægges i det andet Skrin una cum testimonio, hvil- "ket Skrin skal indsættes paa Consistorio, og Nöglen dertil leveres Acad. Rectori. Siden skulde "præsentiis Professoribus de exercitia sine nomine oplæses, og deraf dömmes om deres profectu in "stylo."

l) Da Steph. Stephanus var bleven kongelig Historiograph, fik de Höilærde i Kiöbenhavn Brev (Antvorskov, 20. Nov. 1639) at udlevere ham, mod hans Reversal, "alt hvis af *Antiquiteter* og *Do-*

net Politie medførte for øvrigt, at Consistoriums, saavel som andre offentlige og private Bygningers Vinduer maatte være forsynede med Jernstænger, og det endog, som det synes, her meer end sædvanligt^{m)}.

Den Sikkerhed, som Consistoriums hvelvede Aflukker ellers frembød i paakommende Ildsvaade, saavelsom den Tillid, der med Föie kunde have til et saa hæderligt og ved sine mangehaande Berørelser med hele det borgerlige Samfund betydende Collegium, foranledigede igien, at Penge og Pengesværd samt Dokumenter af Vigtighed, ikke sielden betroedes til Consistoriums Forvaring. Ikke blot af Universitetets Patroner omtales deslige Deposita at være skeeteⁿ⁾; men ogsaa af Andre, især i farefulde Perioder, f. Ex. under Pest-Epidemier^{o)}, og under Kiöbenhavns Beleiring^{p)}.

Forsamlingssalen var allerede i dette Tidsrum prydet med Portraiter af Personer, hvis Minder af en eller anden Grund maatte være Universitetet dyrebare. Blandt de danske Konger valgtes, foruden de to, der fortiente at erindres som Universitetets Stifter og Restaurator, Christian I., og Christian III. tillige Christian IV., hvem det skyldte sin nye Bygning, og længere hen i Tiden saa mange andre Velgiørninger^{q)}. Ogsaa af Universitetets Patroner og øvrige Velgiørere fandt Afbildninger her efterhaanden en fortient Plads^{r)}.

Det er allerede anført (S. 20), at det i Aarene 1658-59 kom under Overveielse, om ikke "for adskillige Difficulteter, som fandtes hos domum Consistorialem", det kunde være hensigtsmæssigt at forflytte Consistorium til Anatomiehuset. Disse Difficulteter maae formodentligen have hidrørt, dels fra den ældgamle Bygningens Brøstfældighed, dels fra Mangel paa Plads, dels vel ogsaa derfra, at Salen ikke var saa fuldkommen isoleret, at jo Uvedkommende undertiden kunde komme til at høre Forhandlingerne^{s)}. Imidlertid maa man dog af andre

"kumenter, der paa Bibliotheket, eller udi Consistorii Huus er at finde, baade som er udi Trykken "forfærdiget, saa og Manuscripter med genealogiske Tavler, Ruller og Pergamentsbreve." 1696 indrettedes et Kammer ved Consistorium til et Brevkammer; s. næste Side.

- m) 1681, 23. Julii: "Blev sluttet, at for den middelste Post udi alle 8 Vinduer paa Consistorio skal sættes en stærk Jernstang for mere Forvaring og til bedre Forsikring for Tyve." Naar der i A. C. omtales, 23. Sept. 1699, at Natten imellem 3—4 Febr. var bortstaaet *ex scrinio Rectoris* 200 Rdlr. af Faxøe-Kirkes Penge og 456½ Rdlr. af Universitetets Penge, da er det uvist, om dette Tyverie er forøvet paa Consistorium eller i Rectors eget Huus; dog er det første sandsynligst.
- n) 1633, 6. Nov. "Lod Magn. D. Cancellarius (Christ. Friis til Kragerup) indsætte udi Consistorii Forvaring en lang sort jernbunden Kiste, et gult jernslagen Skab, et Skrin overdragen med Læder, et jernbunden sort Skrin, et gult beslagen Skrin, og et rødt Mariboe-Skrin (?), hvorpaa Notarii "Beviis paa Universitetets Vegne blev udgiven." 1634, 24. Nov. "Er Ill. Dn. Christ. Friis de Kragerup, Cancellarii magni og Patroni nostri summi Gods, bestaaendes udi tyende Kister, et Skab og trende Skrin, udi alt 6 Stykker, indsat udi Consistorium." 1635, 9. Nov. "Er den 7 Nov. Ill. Dn. Cancellarii Gods, som ere en stor Kiste, et Skab, og trende Skrin, bestaaendes tilhobe udi femi Stykker, indsatte udi Consistorii Forvaring." Man kan ogsaa heraf slutte, at de forskellige Lokaler, som dengang hørte til Consistorium, maae have været af større Omfang, end senere var Tilfældet.
- o) 1654, 7. Julii: "Bevilgede Rector (O. Worm) mig (Pronotario Sev. Petræo Kallundborg), at jeg "med Peder Muus (Pedellen) indsatte et stort langt beslaget Skrin, med mit Signet beseglet fire Steder, ind udi Hvelvingen hos Consistorium; derudi findes nogle Penge Velb. Frid. Urne udi Thronthiem tilhørende, om Gud nu i denne svage Tid mig ved Døden bortkaldede, han da sit Eget "der i mit Skrin kan udi Forvaring søge." I denne Hvelving (*occulto Consistorii fornice*) bleve ogsaa Universitetets Kister nedsatte under Beleiringen.
- p) F. Ex. 1658, 5. Nov. da endeel Dokumenter indlagdes udi Universitetets Gjemme i det øverste Skab bag Rectors Sæde.
- q) 1603, 16 Mart. "Paa Consistorio skal males de tre danske Konger, Fundator &c."
- r) Christopher Walkendorfs Portrait nævnes saaledes i *Resenii Inscr.* hafn. p. 8.
- s) 1656, 16. Jan. "Rector (P. Spormand) lovede at ville tale (med Patronen ?) om det Kammer, som "ligger næst ved Consistorium, hvorudi der kan høres hvis der tales paa Consistorio; saavelsom om

Grunde ikke have fundet en saadan Flytning tilraadelig, og Consistorium forblev altsaa, hvor det var. Derimod findes Spor til at dets Lokale, Tid efter anden, haver modtaget forskellige Udvidelser, Forandringer og Reparationer. Formodentlig er noget Saadant foretaget omtrent paa samme Tid, som det nye Collegium blev opført, og ved samme Leilighed kan da Christian d. 4^{des} Chiffer med Indskrift: *domus consistorialis Regiae Academiæ hafniensis*, være bleven anbragt over Døren. Efter Thomas Finkes Død 1656 erholdt Consistorium en Udvidelse med et Kammer og et Gaardsrum, som tilforn havde tilhørt Communitetet ^t). 1696 bleve atter et Par Værelser indrettede til dets Fornödenhed ^u). Hovedreparationer synes at have fundet Sted i Aarene 1661 og 1667-68 ^v); sidste Gang erholdt det en ny Trappe og en ny Façade, ved hvilken Leilighed Frederik d. 3^{dies} Navn blev anbragt oven over hans Faders ^x). Angaaende de Forandringer og Forbedringer, som maae have fundet Sted ved denne Bygning, i Begyndelsen af Christian den 5^{tes} Regiering, hvilke denne Konges Chiffer med Aarstallet 1671 paa Muren ved det første Vindue lader formode, haves derimod ingen bestemt Underretning ^y).

Vi kunne ikke forlade Consistoriums-Bygningen, uden at kaste et Blik paa en Indretning, som i flere Henseender stod i en nøie Forbindelse med hiin, nemlig de *akademiske Fængsler*. Christian den 3^{dies} Fundats, som fastsætter, at Studentere, der om Natten bleve grebne ved Politie-Uordener, næste Morgen skulde fremstilles for Rector til Bevogtning og Strafs Lidelse (p. 124), synes at forudsætte, at der allerede dengang maa have været et eget Fængsel for Studenterne; ligesom ogsaa det til samme Tid erholdte betydelige Jordegods, med Jurisdiction, lader formode et lignende bestemt for Universitetets Bønder. Imidlertid er det dog først i Aaret 1604, at Consistoriums Forhandlinger omtale to saadanne Fængs-

"den liden afdeelte Gaard under Consistorii nordre Vinduer, at det tilsammen maa høre til Consistorium efter D. Th. Finkii Død."

- t) 1656, 16. Jan. (jfr. foreg. Anm.) 18. Oct. "Rector (Jac. Knudsen) gav tilkiende, at Hans Mule (Oeconomus ved Communitetet) havde begieret Loftet over Auditorium (i det nye Collegium?) til Klæder at tørre. Professores meente, at Nögelen kunde ikke H. Mule vel overlades, baade for Tagets Brøstfældigheds Skyld, saa og for den Bulders Skyld, som tidt høres, naar Lectioner og Disputationes holdes. Rector lovede at tale med Cancellario, hac occasione, om det og det andet Rum omkring Consistorium og det lidet hosliggende Gaardsrum." 1675, 21. Aug. "Vinding paatog sig at ville lade forfærdige Døren til Consistoriigaarden og et Stakitværk paa begge Sider, hvorfra den halve Deel skal betales af Communitetet og den anden halve Deel af Rectore, udaf Tossinge Tiendes Indkomst, hvis ikke, da af Fisco."
- u) 1696, 7. Nov. "Blev sluttet, at de to smaa Kamre næst ved Consistorium skulde indrettes, det ene og største med et stort Vindue, hvor Parterne, som fra Retten blive udviste, kunne blive, og det mindre til et Breve-Kammer."
- v) 1661, 24. Julii: "Rector gav tilkiende, at Consistorium og Anatomihuset ere meget brøstfældige. Professores svarede, at saasnart Penge kommer ind, skal hielpes derpaa." 1667, 27. Julii: "Bleve bevilgede Mag. Rectori (Math. Foss) de gamle graae Stene, som ligge uden for Consistorii Døren, og haver været brugt til den gamle Consistorii Trappe, til at forbruge udi hans Residentses Bygning."
- x) 1668, 9. Maii: "Proponerede Rector om Faciaten af Consistorii Huus at lade staffere uden paa og sætte Hs. Kongl. Maj. Navn med Kronen og Aarstallet forgyldt uden paa, hvilket samtlige Professores vare tilfreds med."
- y) 1672, 9. Nov. "Blev bevilget Rectori (M. Jörgen Eilersen) de hugne Stene, som var Skorsteen paa Consistorio, förend den nye Kakkelovn blev sat, at han dem maatte lade opsætte udi sin Residents i St. Pedersstræde, hvor det beqvemmeligst skee kan." At denne nye Kakkelovn maa, efter den ældste, for ikke mange Aar siden endnu i Jylland brugelige Maade, have været sammensat af Kakkeler eller brændte Leerkar (s. Vid. Selsk. Ordbog og Molbechs Dialectlexikon), kan slutes af A. C. ved 12. Dec. 1691, hvor det hedder: "at Potterne skulde nedtages af Consistorii Kakkelovn, og siden med nye Plade, Tud og Rör indrettes."

ler, begge i Universitetsbygningen^{z)}, skiöndt neppe de samme, som de her i den senere Tid bekiendte Carceres i Kielleren under Consistorium. At disse først maae være blevne indrettede 1626, kan sluttet af følgende Sted i Akterne ved 16. August d. A.: "Eftersom der nu giöres tvende *Carceres*, da skal *det ene* bruges til Fremmede, som ankommer, som Sædedegne og Saadanne, som ikke ere "under politico magistratu, eller og til dem, som forsee sig desgroveligere; *det andet* skal bruges til dem, hvis Forseelse er ikke saa stor." Disse maa have været de to Fængsler, hvoraf det ene siden kaldtes "Studenterkieelleren", det andet "Bondekieelleren", hvilket sidste tillige var bestemt for andre Universitetets Undergivne.

Det Førstnævntes Sikkerhed blev i Aaret 1645 Gienstand for en særegen Undersøgelse, ved en, med Hensyn til Tidsaanden, ikke umærkelig Anledning. En Student ved Navn Frederik Oswald (eller Osvaldi) var nemlig anklaget for at have skrevet Breve til Jylland, hvori forekom adskillige Yttringer til Fornærmelse for Adelen, som i hiin bevægede Tid almindelig tillagdes Skylden for den nys endte ulykkelige Krig og lidet ærefulde Fredsslutning^{a)}. Cantsleren begierede derfor af Rector, at denne Oswald "saaledes maatte forvares, som Rector selv vilde svare dertil"; hvilket ogsaa Rigsraadet, ved Slotsfogeden, der fremsillede bemeldte Student for Rector, "befalede at skulle skee." Rector forsikrede, at han "ikke kunde lade ham bedre forvare end i det Fængsel, som her var "hos Academiet"; og da dette d. 27^{de} August blev foredraget i Consistorium, "lode "de strax indkalde Pedellerne og forhørede af dem om Fængselets Beskaffenhed, "og lode strax hænge en ny Dör for det inderste Rum, at for^{te} Student der inde "kunde sluttet. Befalendes herhos Pedellerne strængeligen, at være begge tilstæde, saa ofte Fængselet skal oplukkes, og have flittig Opsigt og Öie paa hannem, saafremt de ikke selv vilde sidde i hans Sted, og udstaae, hvad efterkomme kan, dersom han undgik." ^{b)}). Endelig indfandt sig 1^{ste} October den kongelige Secretair Friderich Belou paa Consistorium, med kongelig Befaling, "at tiltale Frid. Osvaldum paa K. M. Vegne, for utilbörlig, oprörisk, lögnagtig og "vidtudseende Discours, som han i tvende sine Skrivelser fört havde og Dom "over ham at hænde." Hvordan hans Skiebne er bleven ved den borgerlige Domstol, vides ikke; men af Consistorium blev han d. 6^{te} October dömt til perpetua exclusio cum infamia^{c)}. Et Træk af Aristokratiets mægtige Indflydelse paa den Tid!

Pedellernes Sportler af de i dette Tidsrum saa hyppige Studenter-Fængslinger lærer man at kiende af Akterne for 1683, d. 8 Dec. "Paa Pedellernes Ansøgning om at Noget maatte bevilges dem for Stevne-Penge, Arrest paa "Studiosorum Attestats og Dimiss af dennem som den begierer, for *Incarceratorum Opvartning* og *Carceris Renselse* &c. svarede, hvad de sidste Poster angik, at de af-Incarceratis dagligen maatte nyde 6 Skilling danske." Med Hen-

z) 1604, 30. Martii: "Actum est de *Carcere* maleficis destinando." S.A., 20. Junii: "M. Jonas (Jacobi "Venusinus) conquestus est de inquietudine, quæ ipsi esset ex *carcere publico* inclusis vociferantibus " & tumultuantibus. Cupivit transferri in locum a suo musæo longiorem." Denne Professors Residents laac nær ved det nye Collegium, ud mod daværende Skidenstræde. S. A. 21 Julii: "de " *carcere plebeio* conclusum est, ut reparetur coercendis rusticis."

a) jfr. Nyerups Universitetsannaler S. 106. I en Anm. af Wadskiær i *Lærde Tidender* 1740 S. 169 siges, at det var for et Digt mod Adelen, at han kom i Ulykke.

b) *Badens* Universitetsjournal 5^{te} Aarg. S. 148. Studentercarceret var et lidet hvelvet Rum med een Indgang og et lidet Vindue ud til Baggaarden. Da det ved de nyeste Forandringer blev aldeles tilkastet, opdagedes endnu mange i Muren indkradsede Navne og Aarstal.

c) Dommen, med fl. Dokumenter om denne Sag, findes i *N. danske Mag.* VI. S. 210. fg. S. A. 18. October: "bevilgedes hver af Pedellis en Rigsd. til at rense Carcerem for efter Oswald."

syn hertil kan endnu anføres, at Pedellerne, naar de skulde arrestere en Student, og denne vægrede sig ved at "indgaae in carcerem", som det hedder, havde at forevise ham et Slags akademisk Politietegn, nemlig en Metalhaand paa et Træskæft^{b)}.

7.

Efterat have betragtet alle de Bygninger, som indsluttede den saakaldte Studiigaard, torde det ikke være uinteressant, endnu at henvende Opmærksomheden paa et vigtigt videnskabeligt Anlæg, som uden at kunne henføres til de akademiske Bygninger, dog stod i nær Berørelse med disse og var beliggende paa Universitetes Grund — den ældste *botaniske Hauge*.

Christian III. havde, ved Fundatsen af 1539, skienket en Grund, norden for Studiigaarden, ud mod daværende Skidenstræde (nu Krystalgaden), hvorpaa Vor Frue-, Nicolai- og Helliggeistes-Kirker skulde lade opføre Boeliger for Enkerne efter deres Præster. Men, da denne Betingelse aldrig blev opfyldt, og Kirkerne desuden bedrø fandt deres Regning ved at give Enkerne Huusleie, blev i A. 1600 denne Grund af Christian IV. lagt til en, tæt op til det nye Collegium paa samme Tid opført Professor-Residents^{c)}, med tilføiet Bestemmelse, at der skulde "ligge og bruges en *Hauge* til formeldte Residents, hvori kunde ym-["]pes og plantes *synderlige Simplicia*, og skulde den Professor, som i formeldte Residents bliver boendes, dermed have Opseende^{d)}." Denne Residents ønskede Universitetets daværende Rector, Prof. Medicinæ Andreas Christensen, at erholde og forpligtede sig til i Fremtiden at "plante der en hortum medicum." Vist nok havde han ogsaa som Lægekyndig, paa Grund af Haugens Bestemmelse, nærmest kundet gjøre sig Haab om dette Ønskes Opfyldelse. Men daværende Præst til Helliggeistes Kirke M. Jonas Jacobsen Venusinus, som samme Aar var bleven Professor Physices, og synes at have staaet i personlig Yndest hos Kongen^{e)}, blev tillige udnævnet til at nyde Residentsen. Denne, med tilhørende Hauge, opteredes nu i Fremtiden stedse efter Senium consistoriale, og kom derved ofte til Besiddere, der ikke, som O. Worm, R. Bartholin eller Frankenau, havde nogen videre Interesse for Haugens videnskabelige Bestemmelse, og for hvem Vedligeholdelsen af dens botaniske Deel altsaa var kun en Byrde. Vel tillagdes, ved den forandrede Universitetsfundats af 1621, den överste i det medicinske Facultet, som skulde foredrage Botaniken, tillige et Slags Opsigt eller Ephorie over Haugen^{f)}, men dette synes ikke at have virket synderlig til dennes Fremme^{g)};

b) Dette Tegn (manus consistorialis), som er afbildet i *Resens* haandskrevne Atlas, er vel den eneste af vore akademiske Oldsager, som Ildebrandene 1728 og 1807 have skaanet; efter at det hidtil har været opbevaret paa Consistorium, er det nu overleveret i Universitets-Rectors fremtidige Værge.

c) 1619, 16. Jan. "Blev samtykt, at Rector (Casp. Bartholin) og D. Thomas Finkius maae selv for-["]liges om den Residents ved Collegium, og D. Conradi (Kort Axelsens) Residents, som han nu til "Paaske skal overgive." Senere havde Thomas Casp. Bartholin denne Residents; *Domus anatomica*, p. 49.

d) S. Kongebrevene desangaaende bag efter Rottbölls Afhandling i *Vid. S. Skr. X. S. 463—65*.

e) Denne Mand, først Præst, derpaa 1600 Professor i Physiken, 1602 Prof. Eloqv. og Histor. samt kongelig Historiograph, fulgte 1606 med Kongen paa Reisen til Engelland og blev 1607, ligesom hans Formand i Historiograph-Embedet N. Krag, Forstander i Sorøe; han døde 1608. jfr. *Vindingii Acad. hafn.* p. 201. *Rottböll* anf. St. S. 408. 461.

f) *Nyerups Univ. Annaler* S. 58.

g) 1630, 24 Febr. "Protesteret D. Wormius, at hvo der fik Sal. D. Caspars (Bartholins) Residents, "han skulde holde *Haugen* efter K. Maj. Brev vedlige med *raris simplicibus*, paa det han kunde "undertiden føre sine Auditores derind, eftersom han nu læser de plantis." I hans Vita foran hans *Epp.* p. XXVII. roses Worm for den Iver, hvormed han havde taget sig af denne Hauge.

ligesaa lidet som Gientagelsen af den med Residentsens og Haugens Besiddelse forbundne Betingelse, i den nye Constitution om Professor-Residentserne af 7. Juni 1679^{h)}. Ved saadanne væsentlige Hindringer, som selve Indretningen lagde i Veien, var det intet Under at, henimod Aarhundredets Slutning, en botanisk Hauge erklæredes aldeles at mangle her ved Universitetetⁱ⁾. Et Legat af 1200 Rdlr., som Prof. Rasmus Bartholin, der selv engang havde besiddet denne Residents, 1696 tillagde Haugen, og hvoraf Renten skulde anvendes til dens Dyrkning og Vedligeholdelse, hialp vel i Begyndelsen noget^{k)}, men befandtes dog siden utilstrækkeligt, og anvendtes vel heller ikke altid efter sin nærmeste Bestemmelse^{l)}. De hensigtsmæssige Forslag til Forbedringer, som undertiden giordes, strandede dels paa de indskrænkede Fonds, dels paa det knappe Rum^{m)}; det var først i følgende Tidsrum, fra Aaret 1769, at en lysere Stjerne opsteg over dette vigtige akademiske Institutⁿ⁾.

8.

Efterat have beskrevet, saa fuldstændig som mueligt, de forskellige Universitetsbygningers Detail i dette Tidsrum, staaer endnu tilbage at undersøge, ved hvilke Fonds disse Bygninger, Tid efter anden, opstode og vedligeholdtes, samt paa hvilken Maade deres oeconomiske Bestyrelse var indrettet. Hvad der med Hensyn her til findes adspredt i Consistoriums Akter og i andre tilgængelige Kilder, fremstilles her, samlet under visse almindelige Synspunkter. Yderligere vilde denne, for Universitetets ældre Statistik ei uvigtige Gienstand kunne oplyses, naar Tid og Leilighed engang tillod at giennemgaae, i dette Öiemeed, Consistoriums Copiebøger.

Allerede Christian d. 3^{dies} Fundats omtaler en egen *Bygningsfond* for Universitetet, hvortil visse, for en Deel tilfældige, Indtægter vare henlagte og hvoraf

- h) *Engelstofts Universitetsannaler* 1811. II. S. 32. fg. Derfor blev ogsaa denne Betingelse to Aar efter bragt i alvorlig Erindring. Da nemlig Cancelleraad og Prof. Matheseos Wilhelm Lange ønskede at optere Residentsen efter Thomas Bartholin, blev den 26. Nov. 1681 besluttet, "at han efter Constit. de Residentis Art. I. in fine, forobliker sig Haugen ved den Residents, som han nu opterer, efter Kgl. Forordning til Universitetets hortum botanicum forsvarligen vedlige at holde. Ellers vilde Rector og Professores protestere mod Optionem."
- i) Som siges i H. Jacobæi Reisejournal, i *Suhms Nye Samlinger* III. S. 183.
- k) Om det, Alumnus paa Walkendorfs Collegium Anton Muus (siden Præst i Jylland) 1699 (ei 1696) anbetroede Arbeide ved Haugen s. *Vidensk. S. Skrifter* X. S. 409. Ved denne Leilighed besluttede Consistorium tillige: "at det aldrig herefter vilde Selv recommandere Nogen udi samme Tilfælde eller nogen Recommendation antage."
- l) 1718, 26. Mart. "Just. Rd. Reitzer (dengang i Besiddelse af Residentsen) proponerede, at saasom "horti botanici Muur var heel brötsfældig ud til Skidenstræde, om ikke da den Reparation, som derpaa vilde gaae, maatte tages af legato Er. Bartholini, som er givet til hortum botanicum. "Hvilket Forslag blev af Consistorio approberet, uagtet det seeneste Conclusum, hvorudi var sluttet, at de 100 Rdlr. skulde oplægges til Capitalen, som ved Husets Forliis i Aabenraa, var bleven forringet; dog at samme Reparation ei overgaaer Oplægsten." Tidligere var dog en lignende Reparation bekostet af Bygningsfonden. Det hedder nemlig ved 1702, 4. Febr: "Rector (Casp. Bartholin) berettede, at Plankeværket for hortum botanicum ud til Skidenstræde var ganske nedfalden. Blev sluttet, at saasom det var noget publique, skulde der tages af Bygnings-Cassen til "at lade det forfærdige." Det synes heraf, at Haugen i Tidsrummet 1702—18 maae have faaet en Muur i Stedet for Plankeværket.
- m) F. Ex. 1723, da Prof. Medic. Buchwalds Forslag, at den botaniske Hauge, som hidtil havde havt for lidet Rum, forinden den af nogen Anden opteredes, maatte tages i Syn, og derefter separeres fra den Part af Haven, som den i Residentsen boende Professor skulde beholde; men hvad Virkning dette gavnlige Forslag har havt, er uvist; *Nyerups Univ. Annaler* S. 265. jfr. *Vidensk. S. Skr.* X. S. 409.
- n) *Nyerup anf. St.* S. 369.

Bygningernes Vedligeholdelse og, efter Omstændighederne, deres Udvidelse, skulde bestrides (p. 95. 120). Men det er let at indsee at, skjøndt Universitetsbygningerne ifølge Christian d. 3^{des} Fundatser vare og formodentlig vedbleve at være skattefrie^{o)}, maatte dog hine Fonds være utilstrækkelige, naar Talen blev om noget betydeligt Foretagende; derfor blev i foregaaende Tidsrum Communitetet opført paa kongelig Bekostning, og i nærværende reiste sig Christian den 4^{des} nye Collegium, for en Deel ved Hielp af Paalæg paa begge Rigers Kirker og Kapitler, Anatomiekammeret paa Communitetets, endelig Naturaltheatret, deels paa Communitetets, deels maaskee paa nogle siellandske Kirkers, ja endog paa privat Godgiörenheds Bekostning.

Större Vanskelighed synes disse Bygningers successive Vedligeholdelse og nödvendige Reparation at have medfört, hvorpaa ogsaa det Foregaaende frembyder ikke faa Exempler. Ingen bestemte Fonds vare henlagte dertil; man maatte derfor hielpe sig enten med Forskud af Vor Frue-Kirke^{p)}, eller med Studliskatten, som da ifølge et Rescript af 24. Jan. 1699, der nedenfor skal meddeles, nærmest var henlagt til Professor-Residentsernes Vedligeholdelse; undertiden tog man sin Tilflugt til Communitetet, eller — skjøndt kun i enkelte Tilfælde — til det akademiske Fond. Men at Communitetets Bestyrelse ikke altid var redebon til at yde saadan Hielp, kan man slutte af Fölgende i A. C. for 3. Dec. 1634: "Propo-
nerede D. Caspar Brochmann, at eftersom baade Consistorii, saa og anden Uni-
versitets Bygning skal holdes vedlige, og Præpositus Communitatis nogle Gange
havde andraget, at Taget paa Regentsen var saare bröstoffældigt, og dog intet si-
den den Tid skulde været bedret derpaa; hvortil D. Finkius tanqvam Oecono-
mus regius svarede, at han siden den Tid havde skaffet Tagsteen til Regent-
sens Forbedring. Hvad Consistorii Loft var anlangendes, havde han ikke
brugt det i nogle Aar, ei heller begierede han det at bruge herefter; hvorfor
han ei heller vilde være forpligtet at holde Taget vedlige." Naar Fiscus, el-
ler som det kaldtes "Universitetets egne Midler" skulde bestride Udgifterne,
maatte nödvendige Reparationer derfor undertiden udsættes, indtil der kom Pen-
ge i Kassen^{q)}. For at bringe en Ubetydelighed, saasom et Stakitværk med Dör
i Stand, maatte Communitetet tilskyde den ene Halvdeel og en Universitets-
Tiende eller ogsaa Fiscus den anden (A. C. 1675, 21. August), og for at skaffe
Jernstænger i Vinduerne paa et Auditorium, maatte baade Regentsen og Wal-
kendorphs Collegium laane de fornödne Requisite^{r)}. Undertiden besluttede der-
for Consistorium en eller anden nödvendig Reparation, uden nærmere at be-
stemme, fra hvilken Kilde Udgifterne derved skulde afholdes; rimeligviis fordi
man selv ikke i Forveien kunde bestemme det. Saaledes vedtoges blandt andet,
d. 14. Julii 1634, at "Academiae Bygning, i Sönderlighed Taget, Vinduer og Væg-
gene skulde flyes; saavel som Bibliothecæ Trapper, Vinduer &c. og det, for hans

o) P. 123. "Locus scholæ cum domibus ejus et habitationibus — — maneat in perpetuum in ea
libertate et immunitate, quæ hactenus sub Canoniciis aut aliis fuerunt." Dette gientages i C. Bar-
tholini Or. de ortu et progressu &c. Academiae. 1619. fol. b. 4.

p) Efter en Optegnelse af H. Gram fra A. 1729.

q) 1661, 24. Julii: "Rector gav tilkiende, at Consistorium og Anatomiehuset ere meget bröstoffældige.
Proff. svarede, at saasnart Penge kommer ind, skal hielpes derpaa."

r) 1660, 1. Marts: "Blev talet om nogle Jernstænger udi inferioris Auditorii Vinduer ud til Kirke-
gaarden at sætte, efterdi befindes deres Usikkerhed det at udkræve, og dertil at kunne laanes af
Regentsen nogle gamle Vinduers Stænger, som der nu ikke bruges, saavel som et stort ubrugeligt
Stykke Jern, som in ædibus Walkendorphianis findes, om det fornöden giöres. Hvilket kan paa
begge Stæder erstattes, naar Behov giöres."

"fyrstelige Naades Prindsens (den udvalgte Konge Christian den 5^{tes}) Bilagers Höi-
"tid"; men om denne Reparation virkelig har fundet Sted, er uvist. I det mind-
ste blev der under 28. Julii næste Aar igien talt om "at flye Collegii Tag og Muur,
"samt andre Universitetets Tage"^s).

Endelig maa Universitetet i det sidste Decennium af det 17^{de} Aarhun-
drede have faaet en egen Bygningskasse. En saadan nævnes, uden Tvivl, al-
lerførst i A. C. ved 1691, 24. Oct., da der "blev sluttet, at al Udgiften, som i
"Rectorat-Regnskabet hid til datum pleiede anvendes, enten til publike Bygnin-
"ger, eller til Vandet i Professorum Residentser, skulde udi dette Rectoratu, og
"herefter altid udelukkes af Rectorum Regnskaber og tages denne Gang og her-
"efter forlods af *Bygningscassa*." Hvilke Indtægter der have været lagte til
denne, vides ikke med Vished. Maaskee kan det have været Studiiskatten, og
denne Anvendelse da have fundet Sted fra A. 1680, hvilket synes at fremgaae
af det kongelige Brey af 24^{de} Januar 1699 "angaaende Bygninger ved Universi-
"tetet", som anviste en bestemt Indtægtskilde for denne Bygningskasse ^t), og
hvis Indhold, efter Universitetets Copiebog, lyder saaledes:

"Christian den Femte &c. V. G. T. Eftersom Os Elskelig *Casper Bar-*
tholin, Vores Justitsraad, Assessor i Vores Höieste-Ret, Danske Cancellie og
"Consistorio, for Os paa Vores Universitets Vegne allerunderdanigst haver ladet
"andrage, hvorledes ved bemeldte Vores Universitet (Intet?) skal være tillagt *Auditorii*-,
"Consistorii- og *Anatomie*-Husets Bygningers Vedligeholdelse, og derpaa dog af
"Universitetet skal være gjort stor Reparation, og endnu aarligen mere behö-
"ves; hvilke Udgifter skal aarligen være taget af den indkomne Studiiskat, som
"Vi allernaadigst haver givet til Professorernes Residenters Vedligeholdelse, saa
"at af samme Studiiskat skal til disse publiqve Huse være udgiven og betalt siden
"Aar 1680, Penge 1656 Rd. 1 Ort 11 Sk., hvorved Universitetet skal være
"kommen udi saa stor Gield for hvis som til Professorernes egne Residenters
"Vedligeholdelse og de forfaldnes Ophbyggelse imidlertid skal være anvendt, at
"de Professorer, som Penge dertil af deres egne Midler skal have forskudt,
"ikke i mange Aar skal kunne vente sig nogen Betalning, helst saalænge saa
"stor en Deel af Studiiskatten skal henvendes til disse publiqve Bygninger, som
"endeligen skal have fornöden, foruden at der og skal være nogle af Professo-
"rernes Residentser, som i lige Maade Hielp skal behöve, hvortil paa den Maa-
"de ei heller noget skal kunne forventes af de Penge, som dog af Os til Resi-
"dentserne allernaadigst bevilget og givet er: da have Vi, efter slig Beskaffenhed,
"samt herom allerunderdanigst gjorde Ansögning og Begiering, allernaadigst be-
"vilget, at forskrevne til *Auditorii*-, *Consistorii*- og *Anatomie*-Husets Bygninger
"forskudte Penge siden 1680, saa og hvis herefter til samme Brug aarligen kan
"behöves, maae herefter tages af de Landsbyekirkers Beholdninger, som til
"Universitetet er lagt, dog med den Vilkaar, at om nogle af Universitetets Kir-
"ker skulde blive saa bröstkældige, at de Hielp behövede og ikke af samtlige Kir-
"kernes Kasse kunde vorde repareret, Universitetets Bygningskasse da skal den-
"nem til Hielp komme. Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette &c.
"Kiöbenhavn den 24 Januar Aar 1699."

s) Ved 12. Mai 1641 hedder det; "Muren og Renden ved Vestibulum paa Auditoriis skal med det för-
"ste forbedres." 1658. 21. Julii blev sluttet, "at hvis Bröstkældighed findes paa Loftet over Audito-
"rium skal flyes."

t) Det var formodentlig af denne Bygningskasse, at et nyt Plankeværk om den botaniske Hauge be-
kostedes; 4. Febr. 1702.

At Consistorium undertiden ogsaa var betænkt paa, af Universitetets egne Midler at bidrage til Vedligeholdelsen af saadanne akademiske Bygninger uden for Studiigaarden, som manglede de dertil fornødne Hjelpekilder, erfares af følgende, under 1^{ste} December 1693 af daværende Rector O. Römer, paa Consistoriums Vegne, til Kongen indgivne Forslag, *Regentsen* betræffende:

"Eftersom det er vores allerunderdanigste Skyldighed, at vi, som E. K. Maj. og Hans Forfædre Höilovlig Ihukommelse, haver allernaadigst betroet sit Kongel. Universitet, udi en og anden Maade at beobagte, ikke lader Noget forbigaae, som kunde høre til dets Vedligeholdelse, da nødes vi til, uforbigiengelig allerunderdanigst at tilkiendegive, at det Collegium regium, som kaldes Regentianum, ganske forfalder, formedelst eene ingen Midler ere til dets Vedligeholdelse. Hvilket Collegium regium saasom det er det fornemste, som iblandt andre hos Universitetet og under dets Direction findes, vi allerunderdanigst synes meest at burde iagttages og især vedligeholdes og forbedres. Og efterdi det höiligen behøver strax at repareres, saafremt det ikke med større Omkostning siden skal skee, have vi allerunderdanigst anmelde ville det Forslag, om det maatte allernaadigst behage E. K. Maj., at af Universitetets Midler, nemlig Vor Frue- og Trinitatis-Kirke og de Universitetskirker paa Landet, som nogen Beholdning have, kunde laanes 2000 Rgdlr., dog uden Rente, indtil nogen god Leilighed kunde forekomme, at E. K. Maj. vilde allernaadigst Noget til samme Forstræknings Afbetaling, saavelsom til Collegii Vedligeholdelse i een eller anden Maade tillægge." (Copiebogen).

Skiöndt Universitetet hverken i det foregaaende eller i nærværende Tidsrum havde det Slags Embedsmænd, som vi nu kalde Inspectores qvæsturæ; findes dog, allerede ifølge Christian den 3^{die}s Fundats (p. 95), egne *Bygnings-Inspectörer* blandt Professorerne (*quibus cura ædificiorum mandata*) at have været ansatte. Disse, som oftest to, fungerede ordentligviis kun i visse Aar. Som saadanne *Ædiles* nævnes Claus Plum og Longomontan, i A. 1635^{u)}. Den første af disse blev igien d. 7 Julii 1641 "constitueret *Ædilis academicus*"; maa-skee efter Wolfgang Rhumann, der nævnes som *Ædilis* i A. 1638. Man skulde heraf næsten slutte, at Valget almindelig har været paa tre Aar^{v)}. Naar en ny Universitetsbygning skulde opføres eller en betydelig Reparation foretages, blev gierne Bestyrelsen deraf overdraget til en enkelt, i den Anledning, udnævnt Professor. Saaledes, da den nye Communitetsbygning kom under Arbeide, beskikkedes, efter Patronens Bestemmelse, Jacob Finke, "som dermed kunde have Indseende." Paa lignende Maade synes Anatomiekammerets Reparation 1658 og følgende Aar at have været overdraget Prof. Barthold Bartholin (s. ovenfor S. 20); ligesom Wilhelm Lange uden Tvivl maa have bestyret Opførelsen af det nye Naturaltheater^{x)}.

u) 28. Julii lovede de, "at lade flye med det første Collegii Tag og Muur, samt andre Universitetets Tæge."

v) Ved 15. Mai 1681 nævnes (Rasmus) Vindings (Prof. Græcæ & Histor.) Bygningsregnskab for 1680 til Dato, som blev "forvaret i Muurskabet hos de andre tilforn indleverede Bygningsregnskaber."

x) 1657, 24. Januar: "W. Lange lod indlægge sit Bygningsregnskab paa 212 Rgdlr. 9 Sk., med numererede Beviser paa Udgiften, med Begiering det maatte gennemsees. Professores lovede med første Leilighed baade Regnskabet og Beviserne at gennemsee, og bleve de imidlertid indsatte paa Consistorio under Bordet, udi en liden Æske."

Til det fuldstændige Omfang af Universitetsbygningernes Historie i dette Tidsrum hører ogsaa deres fata fausta et infausta i Almindelighed, deres Skiebne i en og anden truende Fare, deres Andeel i de Trængsler, Hovedstaden maatte udholde under Beleiringen 1658-60; de nærmere Omstændigheder ved deres Undergang 1728 forekomme under næste Periode.

I Anledning af Communitetsbranden 1641 kan bemærkes, at det først var fra denne Tid af, at Universitetsbygningerne bleve forsynede med de behørigte *Brandredskaber*; da man ved hiin Leilighed havde maattet laane dette Slags Requisitioner fra Byen, hvilket igien, endnu fire Aar efter Ildebranden, fremkaldte Discussioner med Magistraten. Herom forekommer i Acta Consistorii Følgende:

1645, 18. Oct. "Belangende Byens Brandlæder og Spander som udi Studiigaards incendio skal være forbrændte eller forkomne, og Byens Kæmmener efter indlagde Regning søger Betaling for hos Dr. Thomas Finke, derpaa er i Dag af Consistorio skriftlig Svar under min, Notarii, Haand, som følger:

"Eftersom Byens Brandlæder og Spande til den gemene Velstand og Fares Befrielse haver været bekostet, og nu til Universitetets Nødvendighed forbrugte ere, saa og efterdi Universitetet lige instrumenta til saadan gemene Fares Afvendelse haver ladet bekoste, synes os ikke ubilligt, at Studiigaard angivne Skade erstatter; saafremt Universitetet eller dets Tilhøriges maae blive forsikkrede paa deres Brandinstrumenters Reparation, naar de i Fremtiden (det Gud naadeligen afvende) til Byens eller Borgerskabets lige Fares Afvendelse blive forbrugte, at, saafremt de fattige Folk, Ulykken træffer, ikke formaaer Omkostningen at erstatte, Universitetet da hos Byens Kæmmener paa lige Maade, som de nu hos os, maa blive skadesløs holden." Kbhvn. d. 18 October. Jussu Magni Rectoris & Professorum Petr. Spormand, Juratus Acad. Notarius."

S. A. 25. Oct. "Læst Borgem. og Raads her i Byen Svar paa Professorum Replique imod Kæmnerens indlagde Regnskab om Byens Brandtøi, som var forbrugt og bortkommet i Studiigaards Brynde; hvorudi de anlover, at ikke herefter Noget skal regnes Universitetet for saadant Byens Brandredskab, om Universitetet kunde behøve, og da deraf Noget kunde sønderbrydes, forbrændes eller bortstiales; efterdi Universitetet nu holder lige ved Byen saadanne instrumenta. Men eftersom Saadant ikke tilforn fandtes hos Universitetet, formene de, at Byen denne Gang bør sin Skade at erstattes, som den hos Communitetet lidt haver &c. Herom lovede Rector at tale med Hr. Cancellen."

S. A. 15. Nov. "Til godt Venskab vedlige at holde have Professores for godt anseet, at Dr. Th. Finke til Byens Kæmmener betaler Halvdelen, efter indlagde Regnskab, for det forbrændte og fordærvede Byens Brandredskab, som blev brugt, der Studiigaard brændte."

Hermed kan endvidere sammenholdes af

1657, 12. Januar: "Rector tilspurgte Professores, om han skulde lade gjøre nogle Læderspande. Derpaa blev sluttet, at foruden de tvende, som hænger i Consistorii vestibulo, skal endnu gøres andre ti, at det kan blive tilsammen et Dusin."

Under Kiöbenhavns Beleiring^{y)} synes Universitetets Fædre ikke at have taget nogensomhelst Forholdsregel til dets Bygningers Betyggelse, för ganske nær ved den

y) At de Vaaben, Studenterne, efter Kongens Opfordring, havde grebet til Hovedstadens Forsvar, i Tidsrummet mellem den roeskildske Fredslutning og Krigens fornyede Udbrud, maae have været

Tidspunkt, da Stadens egentlige Bombardering tog sin Begyndelse^z). Dog synes heller intet Uheld af Betydenhed, igiennem den hele Beleiringstid, at have rammet nogen af Universitetets Bygninger. Ikkun Consistoriums Forsamlingssal var, i det ringeste til en Tid, saa meget udsat for de fiendtlige Kugler, at man fandt det raadeligt at holde Möderne i Vice-Rector Prof. Theol. Jacob Knudsens ^a) Huus. Herom hedder det i Akterne ved 23. Oct. 1658: "Professores foresloge, "at, dersom det ikke var Vice-Rectori til Besværing, da kunde de beqvemmeli- "gen holde Consistorium udi hans Huus; eftersom for de idelige Kugler og Gra- "nater, som af Fienden indskydes, ikke synes at være meget sikkert paa Con- "sistorii Huus. Hvorpaa Vice-Rector svarede, at saa ofte det Professoribus, af "forberörte Aarsag, befaldt at holde Consistorium udi hans Huus, skulde Huset "være til Consistorii Tieneste"^ö). En ikke ringere religiös Fare maa have truet Professorernes rettroende Fölelse, da Kongen, efter Kiöbenhavns Undsæt- ning af den hollandske Flaade, vilde have et af Universitetets Auditorier ind- rømmet Hollænderne til Gudstieneste. Hvormeget Consistorium krympede sig ved at lade arminiansk Kietterie forkynde inden for Studiigaardens Mure, selv til Opbyggelse for Allierede, der nyeligen havde reddet maaskee Rigets Selvstæn- dighed, erfares af A. Cons. ved 11. Nov. 1658, hvor det hedder: "Underdanigst "læst Kgl. Maj. Brev, at Professores giöre den Anordning, at de hid ankom- "mende hollandske Folk, ved deres egen Præst kan holde Prædiken i det ne- "derste Auditorio, indtil anderledes tilsigendes vorder. Da dette Brev blev Bis- "pen (H. Svane) tilskikket, svarede han: De Dannemænd kunde giöre derudi, "som dennem bedst synes; han gav ingen anden Besked." (Neppe har det væ- ret noget tolerant Sindelag, der lagde Bispnen dette Svar i Munden; snarere en politisk Betænkelse ved at yttre sig mod et Andragende fra Kongen). "Pro- "fessores sluttede at lade Hr. Rigens Hofmester (Joachim Gersdorf) remonstrere "ved Vice-Rectorem, at Auditorium ingenlunde er tienlig til den Brug; eftersom "det hverken er stort nok, ikke heller beqvemt til deres Tieneste at forrette. "Tilmed at det vil give stor Forargelse for Alle, baade Indvaanerne, saa og "hos Augsburgske Confessions Akademier paa fremmede Steder; og derfor ne- "gociere hos Hr. Rigens Hofmester, at han vil mage det saa, at Auditorium ikke "til de Hollænders Tieneste maa blive brugt."

opbevarede paa Studiigaarden, kan sluttes af A. C. 1658, 21. Julii, hvor der siges: "at hvis Bröstkfel- "dighed findes paa Loftet over Auditorium skal flyes, giöres en stærk Dör derfor, og Nögelen der- "til være in custodia Rectoris. Det overlevere de Gæder der at indhænges, og Portneren i Regent- "sen tilholdes at giöre det reent, saa det ikke forruster."

z) Nemlig efter Kronborgs Capitulation den 6te September. To Dage tidligere (d. 4de Sept.) skrev Universitetsbibliothekaren Prof. Th. Bang til Consistorium angaaende de fornödne Sikkerhedsanstal- ter for Universitetet, hvilke han i et næstforegaaende Möde havde bragt paa Bane; men forme- delst den megen Snak frem og tilbage (interlocutionibus crebris impeditus) gientog han nu skrift- lig sit Forslag om Læder- og Træspande og store Vandkar at anskaffe, og at indrette sikke Gie- mesteder m. m. til Brug for Auditorierne, Anatomie-Kammeret, Communitetet, Consistorii Bygning, Walkendorphs Collegium, Regenten, "vetus templum quod Vulcanus ignivomus perforavit" (!), det Finkiske Collegium, bibliotheca Franciscana &c.

a) Da det foregaaende Aars Rector Christ. Ostenfeld, ligesom Eftermanden Rasmus Brochman selv, ved Byens Indslutning af Fienden, vare hindrede fra at komme ind fra Landet af, maatte Ex-Rector, Prof. Jacob Knudsen, (fra 1656-57) fungere som Pro-Rector. At den nordre Deel af Byen blev stærkest beskudt, og at navnlig den nærliggende Biske-Residents leed meget, s. Erkeb. Svanes Levnet i Engelstofts og J. Möllers histor. Calender 1814. S. 228.

ö) Endnu efterat Universitetets Rector Rasm. Brochman i Februar næste Aar var kommen tilbage, sam- ledes Consistorium i hans Boelig; L. Engelstofts Fragmenter om R. E. Brochmans Rectorat 1658-59 (1803) S. 9.

Natten mellem den 20^{de} og 21^{de} October 1728, paa samme Tid som Frue-Kirke, brændte de her beskrevne, Universitetet og Communitetet tilhørende Bygninger, med Sammes Indhold og Apparater. Ene Consistoriums Lokale blev ved sin Lavhed og daværende Decanus A. H. B. Brunchmans Omhue^{a)} reddet fra de Luer, der tilintetgjorde enhver anden Levning fra Christian den Tredies, Frederik den Andens og Christian den Fierdes Dage.

10.

Giennemgaaer man Consistoriums Akter for dette Tidsrum, møde ikke faa Træk, som oplyse de Foranstaltninger der, Tid efter anden, ere blevne truffene med Hensyn til Vedligeholdelsen af den *Sikkerhed, Reenlighed, Orden* og overhoved af det hele *indre Politie*, som var nødvendig i Bygninger af en saadan Udstrækning og Bestemmelse, og hvor saa mange unge Mennesker, blandt hvilke de Fleste temmelig raare af Sæder, dagligen skulde færdes. Adskillige saadanne Træk ere anførte i det Foregaaende; nogle faa lignende kunne her maa-skee endnu fortælle Plads, efter Tidsfølgen, hvori de forekomme; samlede torde de afgive Bidrag til en Skildring af Hovedstaden, paa den Tid.

Under 23. Oct. 1600 udstødte Universitetets Rector Prof. Medic. Andreas Christensen et Program, hvori det blev forbudt Studenterne, "*Collegii aream et coemeterium lotio contaminare*". Da dette Program er forfattet paa Latin, kunne følgende karakteristiske Yttringer deraf vel taale her at meddeles^{b)}:

"*Duo sunt, honestas et utilitas publica, ad quæ antiquorum Poetarum facile Coryphæus Hesiodus respexisse potissimum videtur quum ait: Neque in via neque extra viam progrediendo vesicam levabis* ^{c)}. Honestatis quippe et verecundiae imprimis hominem meminisse decet — — hæc svadet, ut ea, quæ domi non nisi cum rubore quodam facere audeas, ab iisdem in publicis viis, in theatris, in foro, in aliis, ubi publici hominum fieri congressus solent, locis sedulo abstineas. Vide quæso theatrorum Romanorum, in quibus ludi varii exhibebantur, quanta fuit observantia, quanta reverentia. Hic vel largius exspuere obscenum fuit. Et cui non obscenus videbitur, si quis clarissimum *hoc Musarum ingenuarum theatrum* non ludicris spectaculis, sed pietatis et bonarum artium studiis consecratum, defoedare non erubescat? Veteribus illis Pythagoræ, Hesiodo et aliis indecens minimeque decorum videbatur, si quis adversus Solem lotium redderet — — Et tu quis es, vetustæ usque adeo consuetudinis ignarus et modestiæ immemor, ut sacros hos *Collegii nostri parietes* lotio contaminare et contaminare non verecundaris? Quid? quod etiam publicæ utilitatis in omnibus habenda est ratio. Quid, obsecro, in hac civili societate ad vires, ad valetudinem conducibilius quam aërem hunc, quem singulis momentis lambimus, quem in pabulum spiritibus nostris familiare convertimus, incorruptum et incontaminatum conservare. Notum siquidem est, aërem hunc ore haustum per asperam arteriam in pulmones illabi, illicque elaborari, ac postea in sinistrum cordis ventriculum arripi, ex quo, accedente sanguinis vapore, qui ex dextro cordis thalamo promanat, spiritus procreatur vitalis, qui demum in to-

a) Pontoppidan orig. hafn. S. 314; Nyerups Universitetsannaler S. 267. Denne Brunchmann, Forfatter til adskillige philologiske og mathematiske Skolebøger, skal, ifølge Worms lærde Lexicon, være død i Armod 1762. 1751 tilstod Consistorium ham, for den 1728 udviste Tieneste, "noget tilstrækkeligt" aarligt, af Trinitatis Kirkes Fattigespænde.

b) Af Universitetets Copiebog No. 2.

c) Opera & dies v. 727-30.

"tum corpus per arterias diffunditur. Quod si igitur vitiosum haurias aërem, ut
 "in iis locis, quæ sordibus variis subinde coinquantur, fieri certum est, vitio-
 "sos quoque in corde spiritus non sine magno valetudinis incommodo — — —
 "necessum est. Id utinam cogitarent ii qui aërem et *aream hanc Collegii no-*
stri, totosque passim parietes immo templum etiam vicinum et coemeterium
 "contra verecundiæ et publicæ utilitatis privilegia lotio contaminare non eru-
 "bescunt. His itaque significamus et serio mandamus, ut a tali in posterum tur-
 "pitudine studioso virtutis et bonarum artium indigna, se alienos præbeant.
 "Quod si quispiam secus fecisse deprehendatur, in carcerem detruditor, mulctaque
 "debita afficitor."

At denne Formaning, som andre lignende, ikkun maa have virket for en
 Tid, kan formodes af hvad der besluttedes ved Aaret

1623, 30. August: "Skal beflittes, at *Universitatis Area* kan holdes reen
 "for dem, som redder deres urinam og i andre Maader den besmitte. Og skal
 "en (?) dertil forordnes, naar den er reengiort, og hannem gives Noget for sin
 "Umage, enten ex mulcta eorum, som sig i saa Maader forseer, eller ex fisco Univer-
 "sitatis, Kirkens eller Communitatis."

1630, 17. Marts: "Ingen Skoledrenge skal komme, under Maaltid i Studii-
 "gaarden, förend der er optagen (?), og da skal de Samtlige indgaae med en stor
 "Dreng, som skal have Opsyn med dennem, og Skolemesteren skal dem til de-
 "putere"^d).

1667, 20. Nov. "Mag. Rector proponerede, at den *yderste Dör af area*
"academica blev lukt saa sildigt, og somme Tider stod tillukt, naar Professores
 "skulde docere. Hvorfor Professorum Betænkende var, at der skulde giøres en
 "Nögel dertil, som hos Magn. Rectorem skulde forvares."

Endnu kan anføres, skiönt kun indirecte vedkommende Universitetets
 Grund og Bygninger, fra

1685. 21. Marts: "Blev læst en Memorial til Rectorem og Professores fra
 "de Committerede over Gadernes Indrettelse, anlangende Pælene paa Vor Frue-
 "Kirkegaard at indflytte, saa at to Karosser kunde hinanden forbifare, saavel som
 "og Portene at indrette og Vandfaldet paa bemeldte Kirkegaard. Blev resolveret,
 "at derom skulde indgives en Supplication til Hs. Maj. efter den Concept, som
 "Procuratores templi lode oplæse."

Tillæg.

S. 14. Hvilket Ceremoniel, der i ældre Tid fulgtes ved de akademiske Sör-
 gefester paa det store Auditorium, i Anledning af Dödsfald i Kongehuset, kan
 sluttet af det, der i Copiebogen forekommer om Parentationen over Prinds
 Wilhelm d. 3^{die} December 1705:

"Dagen efter Sal. Prindsens Liig om Aftenen var bleven udfört, holdtes
 "Oration om Eftermiddagen Kl. 3, efterat alle Klokkerne til Vor Frue Kirke
 "havde ringet en heel Time, nemlig fra to til tre."

^d) Ved disse Skoledrenge forstodes, uden Tvivl, de saa kaldte *Davidici* (*Davidsgene*) eller 12 Disciple
 af Mesterlectien i Frue-Skole, som nöde Kost paa Klosteret, fordi de til visse Tider skulde besörge
 Sangen og Gudstienesten paa Slottet; *Hofmanns* Fundatser I. S. 24; *Beckmann* hist. Commun.
 p. 38. jfr. *Giessings* Jubellærere II. 1. S. 12; *Nyerups* Skolehistorie S. 145; *Engelstofts* Univers.
 og Skole-Annaler 1809. I. S. 207.

"Auditorium var betrækket med sort Bay overalt om Væggene saavelsom "begge Cathedræ tilligemed Bænkene, men Loftet ikke. Kongens Stol var ilige- "maade betrækket, saa og under Loftet. Der var sat Vagt for Studiigaards Ind- "gang og Opgang til Auditorium".

"Programmata til det kongelige Huus, saavelsom til den kongelige Frue "Moder, Enkedronningen, vare paa hvidt Atlask med Sølv-Frøndser. Samtlige "Professores havde, mens Orationen blev holdt, lange Kapper paa. Rectoris "Kappe, saavelsom Ministrorum Sceptere overtrækne med Flor."

S. 23. Det anatomiske Museums og Naturalmuseumets Tilstand umiddelbart før deres Undergang lærer man at kiende af følgende Skildring i et Brev fra Prof. Medicinæ G. F. F. de Franckenau († 1732), dateret "ex busto Hafniensi" d. 14. Mart. 1729 og indført i *Acta physico-medica Acad. Nat. curiosorum* Vol. II. App. p. 138—39:

"Deplorat insuper funesti hujus destructoris sævitiam *Museum Academiae rariorum* curiosissimum, meæ curæ a 20 jam annis concreditum, & cujus sine "suspiriis ac lacrymis vix recordari licet; erat enim multis abhinc annis magnis- "qve sumptibus & labore *Wormiorum, Fuireniorum, Bartholinorum, Paulino- "rum, Jacobæorum* conqvisitum, & affabre instructum elegantioribus ac rariori- "bus mineris, metallis, lapidibus, terris, conchyliis marinis, diversis figuris ca- "toptricis & microscopiis, sceletis variis humanis, fœtuum, embryonum, mon- "strorum, variorum item animalium, utpote leonis, eqvi, cervi, apri, lupi, me- "lis, canis, simiæ, struthionis avis, cygni, variorumqve artefactorum. Similiter "aderant systemata omnium arteriarum, venarum, nervorum, venæ portæ & "cavæ, ex homine extractorum, tabulis agglutinatorum, atqve hoc modo ex "Italia ad nos advectorum, una cum X tabulis anatomicis, omnium viscerum ac "musculorum humanorum, ad vivum ab Appelle qvondam regio, *Carolo von Mandern* famigeratissimo, egregie depictorum, ita, ut nulla industria humana "melius exprimere posset, discentium utilitati apprime inservientibus, nec non "speculis causticis majoribus, machina digestoria Papiniana, atqve antlia pneu- "matica in diametro 6 pollices possidente, cum hemisphæriis æneis grandiori- "bus, campanis, vitris, omnibusqve ad hanc pertinentibus requisitis necessariis, "mea cura aliquot hinc annis adornata, adhuc variis siphonibus, rebus artificiali- "bus plurimis constabat, cunctis in usum philosophiæ experimentalis ulterius "prouehendæ, Curatorum Academiae Munificentia dicatis & accommodatis."

Universitets-Bygningens tredie Periode,

1728-1807.

Saadan var da de egentlige Universitets-Bygningers Beskaffenhed, Indret- ning og Tilstand i det attende Aarhundredes tredie Decennium, Resultatet af flere Menneskealderes Foranstaltninger og Omhu i en Række af henved 200 Aar, fra den Tid af den gamle Biske-Residents var bleven Universitetets Eiendom og nu forvandlet til saakaldet Studiigaard. Disse Bygninger bestode af forskiel- lige Partier med dertil hørende Gaardspladser, Hauger o. s. v., og frembøde de end ikke noget prægtigt Syn eller udmærkede sig ved noget i architectonisk Henseende enten Imposant eller Smagfuldt, vare de dog, efter Alt, hyad man

kan dømme, anstændige, solide, tilstrækkelige, rummelige og til deres Öiemed, efter den Tids Fordringer, beqvemt indrettede; de indsluttede derhos et betydeligt Forraad af videnskabelige Apparater og ikke faa vigtige og mærkværdige Samlinger.

Men alt dette skulde ved en pludselig Ulykke paa een Gang tilintetgiøres, og een Dag forstyrre og ödelægge, hvad mange Tidsaldere efterhaanden havde bygget, forbedret og paa forskiellige Maader til Videnskabernes Tieneste indrettet og ordnet. Det hele Universitet med alle dets Bygninger, Inventarier, Apparater og Samlinger blev nemlig, til ubodeligt Forliis, et Rov for den ulykkelige Ildsvaade, som den 20—22 Octbr. 1728 overgik Staden Kiöbenhavn og lagde den störste Deel af Byen i Aske. De besynderlige, næsten uhörte Omstændigheder, som ved denne Brand stötte sammen for at udbrede dens ödelæggende Virkninger, gjorde Universitetets Redning saa godt som umuelig, da det just befandt sig ligesom i Middelpunktet af Ildens Magt, indsluttet mellem to nærliggende, paa een Gang i Flamme staaende, Kirker og fra alle Sider af Luer omspændt. Torsdagen den 21^{de} Octbr. var den skiæbnesvangre Dag, som i faa Timer forvandlede det til en rygende Steenhob, da paa samme Dags Formiddag den Aftenen iforveien, omtrent Kl. 7, ved Vesterport, under en temmelig hæftig Sydvestvind opkomne, fra Begyndelsen af slet bekiæmpede og selv under dens Fremskridt ved ubetænksomme Forholdsregler ^{e)} forstærkede Ild, efter næsten paa een Gang at have antændt Frue og Petri Kirker, nu derfra væltede et Hav af Flammer ud over Studiigaardens Bygninger. Disse stode snart overalt i Brand og vare, som det synes, allerede inden Torsdag Middag ^{f)},

e) En saadan var fornemmelig denne, at man Torsdag Morgen faldt paa den uheldige Idee, med Krudt at sprænge et stort paa Hiörnet af Gammeltorv og Nörregade beliggende, under Navn af "Brasen" bekiendt, allerede i lys Lue staaende Huus, hvori der var en aaben Viinkielder. Ved den hæftige Rystelse, som denne Explosion foraarsagede, faldt alle Tagstenene af Naboeusene, medens til samme Tid en Regn af Ild styrtede ned over dem. Kort derefter begyndte Frue Taarn at brænde, just som ogsaa Petri Kirkes Taarn antændtes af de fra Nabogaderne opstigende Luer. Den ommeldte "Brasen" var et i den Tid meget besøgt Viinhuus, der som saadant havde faaet en stærkere Næring fra den Tid af, at det skraas over for paa Hiörnet af Frue Kirkegaard liggende "Dyrkiöb" i Aaret 1699 var, i Anledning af dennes Udvidelse, blevet nedbrudt, saa "Dyrkiöbets" Kunder nu maatte tye

Til Torvhuset for at smage *Brasens* Saft,

Thi *Kirkehiörnet* har forloret al sin Kraft.

s. *Det glædelige Dyrkiöb* i *Hesperus* 5 B. S. 411 ff.

f) Til samme Tid, og medens Ilden herfra under en stærk Blæst og ustadig Vind udbredte sig i östlig og sydlig Retning, medtagende nu alle Professorgaardene i Kannikestræde (de i Studii- og St. Pederstræde tilligemed Valkendorfs Collegium vare allerede brændte), Borchs og Elers's Collegier med Regentsen og derfra Trinitatis Kirke, hævde en anden, ligeledes Aftenen iforveien, strax efter den förste, hos en Brygger paa Nörregade udbrudt, snart sig selv overladt, Ild nedbrændt Alt indtil Nörreport og Gothersgade, hvorfra den, da Vinden nu faldt nordlig, vendte sig mod det Indre af Byen, indtil den tilsidst paa sin ödelæggende Vei traf sammen med den förste ved Canalen (gammel Strand), hvor det endelig Fredag Middag ved fornuftigere, tildeels af Kongen selv og af Kronprindsen ledede, Forholdsregler lykkedes at sætte Flammerne Grændser, efter at henved to Trediedele af Byen vare lagte i Aske. Om denne mærkelige Ildebrand giver, hvad Hovedomstændighederne angaar, *Höjers Historie* af Kong Frederik 4^{des} Regiering (König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben. Tondern 1829 1 Th. S. 191-202) den nöiagtigste Underretning. Iövrigt kan eftersees de temmelig udförlige Efterretninger hos *Pontoppidan*, *Theatrum Dan.* S. 72 ff., i hvilket 1730 udkomne Værk tillige findes en Prospect af Kiöbenhavn, saaledes som denne var i 1727 eller Aaret för Branden; *Gebhardi*, *Kongeriget Danmarks Historie* VI. S. 72-74; Prof. Astron. P. *Horrebov*, *Opp. mathematico-physica* Tom. III. p. 68-70 (Horrebov boede i Studiistrædet i en af de to Professorresidentser, som Universitetet dengang der ciede, formodentlig i den paa den sydlige Side af Gaden beliggende, der sidst heboedes af Professor *Kratzenstein*, indtil den i Ildebranden 1795 paa ny blev ödelagt, og siden ikke

tilhobe lagte i Aske, med Undtagelse allene af den lave, paa den nordre Side af Studiigaarden beliggende, under Navn af *Consistorium* endnu bekiendte Bygning^{g)}, der blev reddet fra Undergang af Decanus paa Klosteret *And. Brunchman*^{h)} og ligesom ved et Mirakel staaende uskadt midt imellem de Luer, som fortærede de övrige Bygninger trindt omkring; derved reddedes da ogsaa Universitetets i og ved Consistorium opbevarede ⁱ⁾ Archiv af Brevskaber og Protocoller m. v. ^{k)}).

Det maa her blive uafgiort, om man ikke ved hensigtsmæssige, virksomme og betimelige Anstalter havde kunnet redde en Deel af Bygningerne (det lykkedes dog med een, og det ved enkelt Mands Anstrængelse), eller i alt Fald det Meeste af de videnskabelige Apparater og Samlinger, som de indeholdt; men indlysende nok er det, at man her som allevegne havde tabt Fatning og Overlæg, ligesom Universitetets daværende Rector da heller ikke synes i denne Henseende at have gjort nogen Undtagelse ^{l)}. Ulykken var nu skeet, og Universitetet havde lidt et uhyre, tildeels for altid uopretteligt Tab.

mere som Professorgaard opført, i det at Grunden blev solgt. Ved Kl. 3 om Natten nærmede Ilden sig Horrebovs Gaard saaledes, at han saae sig nødsaget til, med sine vigtigste Papirer under Armen, tilligemed sin Familie at flygte til Studii gaarden, som han dog allerede om Morgenens fandt raadeligst at forlade, og begav sig da op paa Runde Taarn som et sikkert Tilflugtssted; men ogsaa dette naaede Ilden om Eftermiddagen; L. Holbergs Levnetsbeskrivelse af ham selv i den Rahbekske Udgave af hans Skrifter 21de D. S. 434-440, og den Beskrivelse af et Öievidne, som er trykt i Journal for Politik &c. 1811. 1 B. S. 115-126. En anden hidtil utrykt Beretning om den samme Ildebrand af et Öievidne, nemlig af den bekiendte lærde Islænder John Olafsen fra Grønnavik, som i Aaret 1726 deponerede ved Kiöbenhavns Universitet, findes i eet Haandskrift, som Hr. Etatsraad Werlauff eier og hvoraf nogle Notizer i det Fölgende ere laante. — Saa latterligsmaglös end den velbekiendte Stadschirurgus Reisers Beskrivelse over samme Ildebrand (Kiöbenh. 1784. 8.) er, bör den dog ikke oversees, da den ei blot indeholder endeel characteristiske Træk, men ogsaa mange oplysende Data, saa man ogsaa her kan sige, at Historien kommer tilpas *quovis modo scripta*. Af samtidige, prosaiske og poetiske, Smaaskrifter og af omströede Bidrag gives Endeel, hvoraf i det Fölgende Et og Andet vil blive benyttet. At saa stor en Ulykke kunde skee, var alene en Fölge af de næsten utrolige Forsømmelser og Feil, som bleve begaaede, og af den Forsagthed og Modløshed, som havde betaget alle Gemytter, ("Man at redde sig ei kiered, Udaf bar Kleinmodighed". Gl. Vise) saa at man bag efter ikke vidste (ogsaa til sin egen Undskyldning) at forklare den bedre end ved at antage den for en uafvendelig Guds Straf, hvis Fuldbgyrdelse krævede, at Alle ligesom maatte tabe Hovedet; og en skönsom Forfatter (*Höjer* a. St. S. 201) finder sig foranlediget til, derpaa at anvende det bekiendte: *Quem Jupiter vult perdere, hunc dementat*.

g) Jvfr. ovenf. S. 32.

h) Dette sees — og vides *alene!* — af en Notiz, som forekommer i Acta Consistorii af 23 Jun. 1751 og lyder saaledes: Blev paa Rect. Magn. (Prof. H. P. Anchersens) Proposition tilstaaet, at den gamle *Brunchman*, som i Brandens Tid reddede Consistorium, aarlig noget tilstrækkeligt af Trinitatis Fattiges Penge maa tillægges. (Han døde, efter Litter. Lexic., 1762 uden videre Befordring). Det var dengang ikke usædvanligt, at Consistorium lod ældre trængende Literati tilflyde et slags Fattighielp enten af en eller anden Beholdning ved Universitetet eller af de under det hørende Kirkers Fattigespenge, selv om det var designerede Professores, der endnu ikke havde erhholdet virkelig Professorslön. Saaledes blev i Febr. 1717 ved Consistorii Beslutning den allerede (1714) til adjungeret Professor i Philosophien udnævnte Ludvig Holberg forundt en Understöttelse af 43 Rdlr., der efter sidste Regnskab havde i Beholdning af Appendix Collegii Medicei, og som efter Fundatsen kunde uddeles til fattige og skikkelige Studiosi; og i Decemb. s. A. endvidere, i Anledning af et nyt Andragende fra ham om Noget til sin Subsistence, 20 Rdlr. "af Trinitatis Kirkes Fattigespenge, indtil anden Leilighed forefalder." *Nyerup* Universit. Ann. S. 240. Inden otte Dage derefter havde Holberg faaet Professorgage efter den just da ved Döden afgaaede Profess. J. F. Wandal; og var saaledes nu cengang for alle hiulpen og betrygget.

i) See ovenfor S. 33 ff.

k) At dette skete, var saaledes en stor og efter Omständighederne uventet Lykke, uden hvilken ogsaa de fleste af de Efterretninger fra den foregaaende Tid, som indeholdes i nærværende Program, vilde have været tabte. Vel havde Decanus Brunchmann fortient nogen tilstrækkelig Levehielp i hans Alderdom, skulde den endog have været taget andensteds fra end af Trinitatis Kirkes Fattigespenge!

l) Rector ved Universitetet var i dette Aar Profess. lingv. hebræe *Andr. Frölund*, der ogsaa havde beklædt Rectoratet i de to foregaaende Aar 1726 og 1727. I det over ham efter hans Död 1731 af Uni-

Her laae da nu i Gruus og Aske samtlige Studiigaardens Bygninger, paa det forommeldte gamle Consistorium nær; det store Auditorium, Anatomiekammeret og Naturaltheatret; Communitetet med dets Oeconomiebygninger og alt hvad disse indeholdt^{m)}; de tre til Studiigaarden stødende, Frue Kirke tilhørende, Præsteresidentser med alt hvad der af Bygning befandt sig inden den Fiirkant, som indsluttes af Kannikestræde, Nørregade, Skidenstræde (Chrystalgaden) og Fiolstræde, og danner Universitetets egentlige Grund. Men foruden disse Universitetsbygninger ödelagde den samme Ildebrand nu ogsaa næsten alle övrige til Universitetet hørende, i samme Qvarteer beliggende, offentlige Bygninger med deres Indhold, saasom Borchs og Elers's Collegier, det astronomiske Observatorium og Universitetsbibliotheketⁿ⁾. Ogsaa samtlige Professorgaarde vare lagte i Aske, og med dem flere kostbare, tildeels uerstattelige Bibliotheker og Samlinger^{o)}. Men da nærværende Arbeide efter sin Hensigt indskrænker sig til Historien af de egentlige Universitetsbygninger, saa kan i det Følgende ikke tages umiddelbart Hensyn til de övrige.

versitetet udstødte Program omtales den hele Begivenhed ikke med et Ord. En Yttring om ham af Rector J. Terkelsen i *Werlauffs Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen*, Kiöbh. 1835, S. 34.

- m) Som en Prøve af de flere smagløse poetiske Udgydelser i denne Anledning hidsættes følgende Stropher af Præsten *Getreuers* "Fælleds Suk i fælleds Sorg":

Communitetets Gaard, de Lærdes høie Skoole,
Ret som et Söstrepar, som tvende lærde Soole,
De ogsaa lide maa, at Ilden ride skal
Paa deres Spise-Huus og lærde Ridder-Sal.

- n) Om det astronomiske Observatoriums Ödelæggelse s. *Horrebov a. St.* Torsdag Eftermiddag Kl. 4 gik der Ild i det paa Taarnet værende Træspirr; Kl. 6 brændte Observatoriet. Om Bibliothekets Skiebne sammesteds jvfr. *Nyerup Universit. Annal.* S. 269.
- o) Blandt de private Bibliotheker, som ved denne Leilighed gik til Grunde, beklagedes især Tabet af Professor *Arne Magnussens* meget betydelige, saavel i Hensende til Böger som Haandskrifter uskatteerlige og, hvad de sidste angaaer, aldeles uerstattelige Bibliothek, om hvilket og dets Undergang, paa faa Levninger nær, s. *Werlauffs Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen* S. 35 f. og S. 104. ff.; saavel som af *J. Grams* ikke mindre anseelige Bog- og Manuscriptsamling. Jvfr. *Vedel Simonsens* Udsigt over Naturalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder 1 D. 1 H. S. 85 f. (*Arne Magnussen* boede i Kannikestrædet lige over for Borchs Collegium; Gram i samme Gade og paa samme Side. Den Sidste flyttede efter Ildebranden ned i Geheimeraad Ludv. Plessens Gaard i Kalleboderne, som sees af Wille Høybergs Optegnelser i *Hesperus* 4 B. S. 111.). Af andre private Bibliotheker og Samlinger, som ligeledes ganske eller for største Delen tilintetgiordes, kan især bemærkes Biskop *Worms*, Stiftsprovst *Reenbergs* (begge disse Embedsmænd vare under Branden fraværende), Conferentsraad *Rostgaards*, Cancellieraad *J. Wielandts* og Pastor *Dürkops* (til Petri Kirke). Hos Biskop Worm brændte derhos, foruden endeel vigtige Manuscripter til den danske Historie, det Roeskildske Stiftsarchiv, som han just havde ladet bringe ind for at undersøge og ordne det. *Vedel Simonsen a. St.* S. 85; Kiöbenhavns Ildebrand, forestillet i en Tragoedie, Kbhvn. 1729. S. 25. Da de Allerfleeste af dem, som i Kiöbenhavn havde Bogsamlinger, boede i den Deel af Byen, der brændte, især just i det Qvarteer, hvor Ilden rasede stærkest, og i samme tillige de fleeste offentlige Bibliotheker vare beliggende, saa kan man gierne sige med *Arne Magnussen* (*Baden Universit. Journ.* IV. S. 7): "Da bleve, saa at sige, alle de Böger opbrændte, som vare i Staden, saa jeg troer, at dette Tab vil ikke i nogle Aarhundreder tilfulde erstattes, ligesom det og er vist, at Noget deraf aldrig staaer til at oprette." — Om de Kister med gamle Brevskaber, som vare komne til at staae over Hvelvingen af Frue Kirkes Sacristie, og dog ved Kirkens Ildebrand, (i hvilken dette Sacristie blev staaende, *Höjer a. St.* S. 200), bleve uskadte, s. *Nye Danske Magaz.* III. S. 28. ff. At der ogsaa endnu til den Tid maae i Frue Kirke have været nogle Levninger af ældre Bogsamlinger tilbage, kan sluttes af det i den foranførte Tragoedie S. 25 Forekommende: "Vor Frue Kirke har og mist sin lærde Skat". Derved kan ikke menes andre end de af *Franz Willumsen* og *Joh. Höpner* skienkede Bibliotheker; thi disse bleve ikke forflyttede derfra til Universitets-Bibliotheket paa Runde Kirke, som siges i *Jonges Kiöbenh. Beskriv.* S. 153; jvfr. ovenfor S. 26. *Nyerup a. St.* S. 200. *Thorkelin* taler (*Diplom. Arn. Magn. Prof. p. V.*) ogsaa om Opbrændelsen af et Kiöbenhavnsk Capitelsarchiv.

Uberegnelig var den Skade, Universitetet i materiel og oeconomisk Henseende havde lidt; det løb op i Tönder Guld. Dog var, som allerede af Andre bemærket^{p)}, dette ikke den største Ulykke, da et saadant Forliis, det være nok saa stort, forvindes med Tiden. Ubodeligt var derimod Tabet af de videnskabelige Samlinger og Apparater, som Ilden havde tilintetgjort. Sörgelig forbrændte og i Ruiner begravede laae nu de for Naturens, Lægekunstens, Chemiens Studium saa vigtige og lærerige Samlinger, saa mange interessante Natur- og Kunstmærkværdigheder, fortiente, af priselig Iver besieledede, Videnskabsmænds Gaver og Arbeider, som Universitetets Naturaltheater eller Raritetkammer og dets anatomiske Museum, tildeels ogsaa Borchs og Elers's Collegier, indsluttede^{q)}; "Naturens Pragt var forvandlet til Steenhobe, saa at Öret, som för gladelig havde hentet Underviisning i disse Skoler, maatte nu bedrövet skue deres Ödelæggelse i den gloende Aske"^{r)}. Forstyrret var det astronomiske Observatorium med dets kostbare Instrumenter, hvoriblandt den berönte Tychobraheske Himmelkugle, Prinds Ulrichs Gave; tilintetgjorte vare Frugterne af en Longomontani, en Römers og senest en P. Horrebovs mange vaagne Nætter og möisommelige Arbeider^{s)}. Til Kul og Aske forvandlet laae Universitetets Bibliothek med hele dets rige Skat af Böger og Haandskrifter^{t)}, Kongers og Fyrsters Gaver, ædle Patriots Minde^{u)}, flere Aarhundreders langsomme Erhverv og til Efterslægten overleverede kostelige Arv; et i videnskabelig Henseende saa meget föleligere Tab, da ogsaa de fleeste private Bibliotheker af nogen Betydning vare opbrændte, og det næsten kunde være at befrygte, hvad ogsaa dengang blev yttret^{v)}, at nu al Lærdom og Videnskab her vilde gaae tilgrunde af Mangel paa Hielpemidler.

Efterat Branden var forbi, og man havde havt Tid til at oversee Skaden i dens hele Omfang, var det Förste, man nu havde at tænke paa, naturligviis at see Universitetets afbrændte Bygninger saasnart mueligt igien opreiste af deres Ruiner, og her begynder da en ny Epöke i disses Historie, hvorved vi dog efter nærværende Skrifts Plan ikkun have at giöre med den egentlige Universitetsbygning eller Studiigaarden. Men forinden vi skride til at berette, hvad i denne Henseende blev foretaget og iværksat, bör vi ikke forbigaae, med et Par Ord at omtale et Forslag, som ved denne Leilighed kom under Overveielse, nemlig at for-

p) Nyerup Universit. Ann. S. 268.

q) Jonge Kiöbenh. Beskriv. S. 323. 327.

r) M. T. Brünnich Dyrenes Historie. Kbhvn. 1782. Indledning om Natur-Videnskabernes Fremgang under de danske Konger siden Universitetets Stiftelse S. XX.

s) Horrebov a. St. Ursin Historisk Beretning om Universitets-Observatoriet paa Rundetaarn. Kiöbh. 1826. S. 35. ff.

t) Blandt de haandskrevne Sager, som med Universitetsbibliotheket gik tilgrunde, var ogsaa den hele Samling af Materialier til Præsident Resens danske Atlas, som udgiorde 30 Foliaer, et för den fædrelandske Historie og Statistik uopretteligt Tab. Kofod Anchers samlede jurid. Skrifter. II. S. 719. Werlauff Hist. Efterr. om det store kongelige Bibliothek, S. 105. Vedel Simonsen a. St. S. 83. ff.

u) Nyerup Univers. Ann. S. 46. 89. 90. 93. 95. 147-450. 199-202.

v) Af den forømmeldte Tragoedie Sc. 2:

Professor.

Jeg har jer længe hört den Skade at beklage,
Som de, der giör sin Flid för Lærdom, herved tage;
I dertil Aarsag har, al vor Beleylighed
At lære Noget, er af Ilden saa tilreed.

Student.

Det med Studeringer vil hos os ude blive,
Thi vi nu intet har, som Hielp deri kan give, &c.

lægge hele Universitetet til Viborg i Jylland, saafremt ikke hellere paa sidste Sted et nyt og særskilt kunde vorde oprettet. Det var ikke første Gang, der havde været Tale om at anlægge et academisk Institut i Jylland og navnlig i Viborg. To Höiskoler i Danmark antoges hverken med Hensyn til den videnskabelige Culturs og det Offentliges Interesse, eller i Sammenligning med andre Stater, at være for Meget, og Rigets gamle Hovedprovinds^{x)} syntes at kunne giøre Fordring paa en saadan. Christian den Fierde og Frederik den Tredie havde havt i Sinde at indrette et Academie i Viborg^{y)}, og kort før Aaret 1728, inden endnu Nogen drömte om den Ulykke, der forestod Universitetet, var Sagen igien bragt paa Bane. Det var den bekiendte daværende Stiftsprovst i Viborg, Christen Lassen Tychonius, som nu med stor Varme interesserede sig for den Idee, uden for Kiöbenhavn as oprette endnu et Universitet i Danmark, hvortil Viborg af ham ansaaes for det beqvemteste Sted, og allerede i Aaret 1725 havde indgivet et Forslag desangaaende, som dog ikke dengang mödte synderlig Opmærksomhed^{z)}. Da nu den ulykkelige Ildebrand i Kiöbenhavn havde bragt Universitetet i total Uorden, saa det var saa godt som ganske oplöst, og da det desuden var kommet i stor Forfald, gav dette Anledning til at tænke paa, om det ikke med Nytte kunde forlægges andensteds hen, eller dog endnu et dansk Universitet oprettes. Virkelig blev en Forestilling derom til Kongen indgivet, og fandt, som Höjer fortæller, "formedelst flere Recommendationes" temmelig Bifald^{a)}. Men ligesom Öieblikket neppe var det meest gunstige for en saadan Plan, da det, som Höjer siger, efter daværende Omstændigheder giordes mere fornödent at tænke paa det gamle Universitets snarlige Restitution end paa Oprettelsen af et nyt, saaledes maatte der endnu möde flere Betæneligheder og Vanskeligheder med Hensyn til en Forlæggelse af hiint, og det hele Project blev saaledes uden Fölge^{b)}. Mærkeligt bliver det

x) *Jutia caput regni*, Saxo L. V. p. 95. Jvf. XIV. p. 274.

y) At det var Christian den Fierdes Hensigt at stifte et "Academie" i Viborg, berettes i Tychonii Forestilling om et Universitet at oprette i Viborg (*Tychoniana* II. S. 12), og sammesteds anføres, at Kong Frederik den Tredie i Aaret 1666 gav Befaling til der at indrette et saadant. Dertil sigter ogsaa Pontoppidan, naar han, D. Atl. IV. S. 633, siger: "ikke at tale om et Academie i Viborg, som en og anden Gang har været omtalet og projecteret". Nærmere Oplysninger angaaende bemeldte ældre Planer til at oprette et "Academie" i Viborg har Forf. af dette dog hidtil ikke kunnet finde. Derimod er det bekiendt, at Christian den Fierde havde tiltænkt Viborg, ligesom samtlige övrige Stiftsstæder, en Gymnasialanstalt i Forbindelse med Cathedralskolen, men at dette ligesaa lidet her som paa de fleeste andre af disse Steder kom til Udförelse; *Nyerup Latinske Skol. Hist.* S. 633. I *Krogs Efterretninger* om Viborg Bye i ældre og nyere Tider forekommer ikke et Ord enten om Academie eller Gymnasium.

z) I Aaret 1729 skriver Tychonius: "Förend Gud behagede at hiemsöge enten Viborg (1726) eller Kiöbenhavn med ulykkelig Ild, havde jeg alt for 4 Aar siden haft det Forsæt i Tanke, at det var Nordens store Velfærd, at (foruden det Kiöbenhavnske) et Universitet blev oprettet (i Viborg). Hr. Geheimeraad Iver Rosenkrantz og Hr. Confessionarius Lintrup kan herom være mine Vidner, hvilke jeg da præsenterede mit skriftlige Project derom, som holdte Værket vel ugiörligt, men ei umueligt eller unyttigt." *Tychoniana* a. St. S. 2. Geheimer. Iver Rosenkrands var dengang endnu ikke Universitetspatron, hvilket han först blev efter Frederik den Fierdes Död; men han var bekiendt som en lærd Adelsmand og en stor Velynder af Videnskaber. Det var derfor naturligt, at Tychonius hellere henvendte sig til ham end til den daværende Universitetspatron, Grev U. A. Holstein. Confessionarius Lintrup, foruden at han formaade Meget hos Kongen, havde fra 1720 til 1725 været Biskop i Viborg, og kunde derfor antages at have personlig Interesse for dette Sted, ligesom han af samme Aarsag maatte være vel bekiendt med det Locale.

a) Saa meget mere, da Projectet ikke anslog Udgiften meget höit, og angav Midler til at dække den, som udkrævedes; Höjer a. St. S. 223. De Recommendationer, Höjer her sigter til, vare formodentlig, foruden Tychonius's, især Biskop Trellunds, Geheimer. J. Rosenkrands's, Obersecretar Mölnichens og Confessionarius Lintrups.

b) De Grunde, hvorpaa Forslaget var bygget, og som vistnok fortiente megen Opmærksomhed, lærer

stedse, at man allerede i syttende Aarhundrede og i Begyndelsen af attende erkiendte Nyttens og Billigheden af, at Danmarks Hovedprovinds blev forsynet med en højere videnskabelig Lærestalt, og de Grunde, som dengang fandtes at tale derfor, ere siden den Tid neppe blevne enten færre eller svagere. Een Nytte havde imidlertid Tychonii Forestilling for Kiøbenhavns Universitet, saafremt det er rigtigt, at den gav Anledning til, at dette kort efter blev tillagt en ny Indtægt i den Afgift af Præsterne, som han havde bragt i Forslag til Fordeel for det projecterede Universitet i Viborg^a).

Vi vende da vort Blik tilbage til Universitetets Ruiner for at see, hvad der nu blev foretaget til dets afbrændte Bygningers og navnlig til Studiigaardens Gienopførelse, og hvorledes dette efterhaanden blev iværksat og fuldført. Men forinden vi gaae videre, bør vi først omtale nogle almindelige Foranstaltninger, som nu fra Regjeringens Side bleve föiede, fordi disse Forholdsregler tildeels ogsaa vedkom Universitetet. Saaledes blev under 21^{de} Decemb. 1728 over begge Riger, til Hielp og Erstatning for de afbrændte Kirker og publique Bygninger, saavel som anden Skade, som Undersaatterne leed i samme Ildsvaade, udskrevet en Brandstyr for tre Aar, hvortil alle Geistlige og Verdslige uden Forskiel (med enkelte Undtagelser) skulde contribuere noget Taaleligt, og efter et tre Gange forhøiet Forhold imod den Brandstyr, som to Aar iforveien var udskreven i Anledning af Viborg Byes Ildebrand 1726^b); og fra Hertugdømmerne indsamledes frivillige Bidrag til samme Öiemed. En egen Brandkasse (eller Brandstyrskasse) indrettedes, i hvilken den udskrevne Brandstyr og de frivillige Gaver skulde indbetales, og hvorfra den vedkommende Brandhielp

man med dets övrige Indhold at kiende af det Udtog af Tychonii Forestilling, som læses i *Tychoniana* II. S. 1-22 under Titel: *Raisons* til et Universitet i Viborg at forlange. Planen selv var höist ufuldkommen. Af 14 Professorer skulde fire være Theologi, hvoraf de tre Sognepræsterne i Viborg, og blandt disse Sognepræsten til Domkirken (Stiftsprovsten, for Tiden Tychonius selv) den överste. Der skulde kun være een Professor juris (*Juridicus*, som Tychonius kalder ham), og denne tages af Landsdommerne i Nörre-Jylland. I det philosophiske Facultet var dog foreslaaet et Professorat i Politik og (Stats-) *Oeconomic*, en Lærestol, der hidtil manglede ved Kiøbenhavns Universitet, og selv i Tydskland först i Aaret 1727 blev indfört ved det Halleske. Ogsaa for de levende Sprog skulde der have en egen Professor, hvilket ligeledes var noget Nyt; man bemærker allerede en fremskridende Tids Indflydelse og Fordringer. Skade, at det originale, fuldstændigere Forslag med Vedkommendes Betænkninger nu ikke mere er at finde. Det er neppe nogensinde blevet Gienstand for Collegial-Forhandling, og deraf kan forklares, hvorfor der, saavidt Forf. af dette har kunnet opdage, intet Spor dertil findes i Cancelliets Archiv. Höjer har havt det for sig, og hans autentiske Beretning derom, a. St. S. 223 ff., gör os baade bekiendte med hvad der blev anseet for meest at tiene Forslaget til Anbefaling, og med de Grunde, som bestemte Regjeringen til, for Tiden at lægge det tilside. Til den Omstændighed, at Tychonius ved denne Leilighed ikke agtede at sætte sit eget Lys under en Skieppe, i det han havde tiltænkt sig selv den överste Professors Plads i det theologiske Facultet, er det, at Holberg sigter, naar han i sin "jydske Feide", som han skrev for at hævne sig paa Tychonius, der havde tvunget ham til, i "Jacob von Thyboe" (förste Gang opfört 1725) at forandre Pedantens Navn fra Tychonius til Stygotius, spodskelig kalder ham:

En Cimbrisk Helt, skiult udi Levis sorte Kiøle,
Der blive vil et Lys paa Viborg höie Skole.

Jvfr. *Rahbeks* Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens förste Aarhundrede S. 69 ff. *J. Möllers* *Maemosyne* II. 314. ff. Da Projectet, som ovenfor bemærket, allerede i Aaret 1725 var bragt paa Bane, saa kunde det let være kommet til Holbergs Kundskab, hvem, som Kiøbenhavns Professor, det naturligviis ikke kunde være til Behag. Iövrigt udkom "den jydske Feide" först efter Tychonii (1740) Död i Holbergs mindre poetiske Skrifter. Kiöbenh. 1746.

a) *Tychoniana* a. St. S. 20 ff. Jvfr. nedenfor.

b) Frdn. 15 Mai 1727.

igien skulde anvises. En 20aarig Afgiftsfrihed af Bygningsfornödenheder bevilgedes, og til at forestaae, ordne og udføre hvad der angik Stadens Gienopbyggelse saavel med Hensyn til nye Gaders Anlæg^{c)} og de forriges Udvidelse og Regulering, som til Bygningsmaterialier, Grunderstatninger, allehaande Eftergivelser og Tilstaaelser m. v., anordnedes^{d)} en stor Bygningscommission, i hvilken noget efter Oberkammerherre Geheimeraad Grev Christ. Ditl. Reventlow udnævntes til at have Forsæde^{e)}. Til samme Tid fik Geheimeraad Vincenz Lerche og Biskop C. Worm Befaling at have Overopsyn over Kirkernes Opbyggelse, hvorved dem tilforordnedes som Medhielpere, under Navn af Inspecteurer, Justitsr. Joh. Conr. Ernst med Hensyn til Trinitatis og Petri, og Ober-Land-Bygmester Krieger med Hensyn til Frue og Helliggeistes Kirker. Ogsaa Confessionarius Lintrup var i Begyndelsen Biskoppen tilforordnet med Hensyn til geistlige Bygninger. I Sammensætningen af disse Bygningscommissioner foregik efterhaanden Forandringer, især efterat Kong Christian den Siette var kommen til Roeret. Under 3 Nov. 1730, altsaa tre Uger efter Frederik den Fierdes Död, blev Grev Reventlow entlediget fra Præsidiummet i den store Bygningscommission^{f)}, og under 26 Jan. 1731 overdrog Kongen til Geheimeconseilet Overdirectionen over Alt, hvad der angik de offentlige Bygningers Gienopførelse. Ogsaa blev nu under 10 Mart. den af Frederik 4^{de} nedsatte Bygningscommission ophævet og en egen Commission for Alt, hvad der angik de offentlige Bygninger, anordnet, i hvilken tvende af *Collegium Consistoriale* (tvende Medlemmer af Universitets-Consistoriet), som dette selv udnævnedes, skulde tage Sædes^{g)}. Denne Commission skulde slutte Accordter, forskrive Materialier m. v., og derom til Geheimeconseilet indberette og indstille.

Saavidt om de almindeligere Foranstaltninger, der i den første Tid efter Branden fra Regieringens Side bleve föiede, især og hvad de offentlige Bygning-

c) Den vigtigste af disse var den, som fik Navn af Frederiksberggade, og aabnedes i lige Linie fra Vesterport til gammel Torv, hvorved nu bortfaldt de ældre mindre Gader: Antique-Strædet, store Sct. Clemens-Stræde, lille Sct. Clemens-Stræde (hvor Ilden var opkommen), Vogn-Badstue-Stræde og Helligkors-Stræde. Rescriptt. 18 Decemb. 1728. 2 Mai 1729.

d) Reser. 18 Marts 1729. Denne Commissions Medlemmer vare: Etatsr. Joh. Schrader (Præsident i Kiöbenhavns Raadstue), Justitsr. Joh. Conr. Ernst (Generalbygmester, til Aunsøegaard i Sieland, den Samme, som 1719-1721 havde opført den nye Cancelliebygning), Stadshauptmand (Justitsr.) Mich. Fieldsted, Secret. Joch. Rich. Paulli og Ober-Land-Bygmester Joh. Cornel. Krieger. Paulli blev kort efter befordret til Toldinspecteur i Kiöbenhavn, og i hans Sted indtraadde nu (Directeur ved Navigationsskolen og designeret Professor i Mathem. ved Kiöbenh. Universitet) Cancellieraad Joch. Friedr. Ramus.

e) Blandt de af Kong Frederik 4^{de} trufne Foranstaltninger til Residentsens Gienopbyggelse og Forskiön-nelse kan endnu anföres, at han ved Reser. af 14 Mai 1729 paalagde Greverne i Danmark og Norge, hver for sig at kiöbe en Grund i Kiöbenhavn og lade opbygge et Hotel, "som kan eragtes at vare den grevelige Stand gemæs." Denne Ordre blev dog alene udfærdiget til Greverne Friis, Scheel, Ahlefeldt, Gyldensteen, Rantzov og Oberst Grev Wedel (Jarlsberg) i Norge. En Følge deraf var uden Tvivl Opbyggelsen af de Ahlefeldske, Jarlsbergske og Gyldensteenske Hoteller, hvoraf Forestilling hos Thura Hafn. Hod. S. 193. ff. Lignende specielle Befalinger af 14 Mai og 25 Aug. 1729 til Greverne Schack og Knuth.

f) Til Höjers Bemærkning a. St. S. 205: "det Forunderligste er, at Grev Reventlow, der selv præside-rede i Bygningscommissionen, og dengang af Rang og Rigdom var den største Mand i Riget, dog lod sit eget Pallads ligge uopbygget, uagtet han lod sig nogle skiönne Pladser forære dertil af Kongen og kunde have Materialierne endnu for bedre Kiøb end Andre", kan endnu föies, at under 23 Mai 1729 fik de Deputerede i Financerne og Committerede i Kammercollegio Ordre at giöre Anstalt til, at han blev fritaget fra at betale Brandstyr paa Grund af den store Skade, hsn selv i Ildebranden havde lidt.

g) De, som Rescriptet blev udfærdiget til, vare: Biskop Worm, Stadshauptmand Fieldsted, Assessor (Raadmand) Enev. Falsen og Cancellieraad Ramus; dog med Tilföiende, at Overbygmester Ernst paa Embedsvegne og Overlandbygmester Krieger fremdeles skulde gaae Commissionen tilhaande i Alt, hvad Bygningsvæsenet angik.

ger angik. Vi skulle nu nærmere søge at vise, hvad der i Forbindelse hermed foretoges og iværksattes til de afbrændte *Universitetsbygningers* og navnlig til den saakaldte *Studiigaards* eller det egentlige Universitets Gienopførelse ^{h)}).

Efter hvad af det Foregaaende sees, var det tre Hovedpartier af *Studiigaarden*, som der nu blev Spørgsmaal om at bygge op, nemlig det store Auditorium, den Længde, som vendte ud mod Frue Kirke, og Communitetet til Nørregade med Sidebygninger. De to første Partier vedkom nærmest Consistorium, Communitetsbygningen derimod det theologiske Facultet som Communitets Direction. I Henseende til Udgifternes Bestridelse maatte det, ligesom ved de øvrige offentlige Bygninger, forudsættes, at fra deres egen Side giordes de Udveie, der kunde, og at, for saavidt Ressourcer manglede, Brandstyrscassen maatte komme til Hielp. Til fornöden Oplysning i saa Henseende var det allerede i de første Dage af Novemb. blevet Conferentsraad, Finantsdeputeret &c. C. T. Bartholin og Biskop Worm paalagt at tilveiebringe og indgive nöiagtig Forklaring om Universitetets publique Bygningers &c. Capitalers Tilstand; men Resultatet heraf vides allene, hvad *Communitetet* (s. nedenfor), ikke hvad selve *Universitetet* angaaer ⁱ⁾. At det sidste ikke havde disponible Capitaler eller Beholdninger af synderlig Betydenhed, lader sig af flere Data slutte og bestyrkes ved det Efterfølgende, og saaledes skete det, at, medens *Communitetet*, som dertil havde Evne, selv, med Iagttagelse af de foreskrevne Regler og under det anordnede Overtilsyn, besørgede sine afbrændte Bygningers Gienopførelse, gik *Universitetet* ind under den almindelige Categorie af publique Bygninger, for hvis Gienopførelse Bygningscommissionen skulde drage Omsorg, og hvortil Brandstyrscassen, efter Omstændighederne, skulde yde Hielp. I Henhold dertil skulle ved den efterfølgende Beretning om *Studiigaardens* Gienopførelse de egentlige Universitetsbygninger omtales for sig, og Communitetets med Tilhørende for sig.

I.

Efter hvad ovenfor er bemærket, satte *Consistorium* sig nu, med Hensyn til de egentlige Universitetsbygninger, strax i Forbindelse med den anordnede Bygningscommission og valgte i dette Öiemed et Par Professorer til med den

^{h)} Angaaende hvad der ved Universitetet selv blev overlagt og foretaget med Hensyn til de afbrændte Bygningers Gienopførelse, kan, desværre, af dets eget Archiv ikke gives nogen Oplysning, da just de to vigtigste Kilder til Kundskab derom, Acta Consistorii og dertil svarende Copiebøger, for 1728 og nærmest følgende Aar ere borte, og ingensteds have været at finde. Mueligt, at de för Bombardementet 1807 have været hos Nogen, hvis Bolig brændte, og ved denne Leilighed ere gaaede tabte; mueligt ogsaa, at de efter den Tid og just i Anledning af de Forhandlinger, som nu fandt Sted angaaende *Studiigaardens* m. v. Gienopbyggelse, ere blevne udlaaente til Eftersyn og Benyttelse, og saaledes forkomne. At de have været tilstede kort för 1807, sees deraf, at Prof. Nyerup i sine Universit. Annaler har benyttet dem, og deraf leveret adskillige Uddrag. Det er overflödigt at erindre, hvor stort Savnet af disse Acta og Copiebøger ved nærværende historiske Arbeide maa være. Dette Savn er, saa godt skee kunde, blevet erstattet ved Hielp af Cancelliets Archiv (hvortil dette Collegium med sin sædvanlige Liberalitet har tilladt Forf. ubindret Adgang), saavelsom af Communitetets, og ved Benyttelse af andre trykte eller utrykte Efterretninger.

ⁱ⁾ Hvilke beholdne Capitaler derimod Frue, Trinitatis og Helliggeises Kirker havde, erfares af en kongl. Ordre til Biskop Worm af 27 Jun. 1729, nemlig:

Frue Kirkes 13,406 Rdlr.

Trinitatis 2,156 — 91 Sk.

Helliggeistes 10,593 — 52 —

26,156 Bdlr. 47 Sk.

der ikke maatte anvendes uden til Kirkernes Opbyggelse og Ornamenters Anskaffelse. Disse Summer skulde nu indbetales til Brandstyrscassereren Simon Paulli, for siden igien efter Anviisninger af Brandstyrscassen at udbetales til ovenmeldte Anvendelse, foruden hvad endvidere dertil fra samme Casse kunde blive at tilskyde.

paa Universitetes Vegne at overlægge. Disse vare formodentlig de samme, som det senere i Anledning af den kongl. Befaling af 10 Marts 1731 formelig udnævnte til fra sin Side at tiltræde den da anordnede nye Bygningscommission, nemlig Profess. Math. og Hofrets-Assessor *Chr. Bagger* og Profess. Mathes. *P. Horrebow* ^k).

Da Universitetets Archiv forlader os ^l), kunne vi ikke meddele nogen Underretning om, hvad nu i Consistorium angaaende Bygningssager blev forhandlet og besluttet, men maae alene holde os til de Resultater deraf, som andenstedsfra kunne være os bekiendte. Det Første, som maatte komme under Consistorii Overveielse, var naturligviis, *hvad* der igien skulde opbygges. De to Hovedlængder, den østlige, hvori det store Auditorium havde været, og den sydlige, til Kirkegaarden, der havde indeholdt Naturalietheatret m. v., vare afbrændte ^m), og Spørgsmaalet blev da nu, hvorvidt begge Dele igien eller strax skulde opføres. Af det, som *skete*, maa man slutte, at Consistorium, efter Overlæg med Bygningscommissionen, har vedtaget, for det Første at lade det beroe ved Opbygningen af den østlige fornemmelig til Auditorier bestemte Længde. Maaskee har man ved Universitetets faa Ressourcer frygtet for at falde Brandstyrscassen for meget til Byrde, naar Alt paa eengang skulde opføres og indrettes; maaskee har man ogsaa fra Bygningscommissionens Side mødt Indvendinger med Hensyn til, at man dog for det Første Intet havde at sætte i et til Naturaltheater &c. bestemt Locale, efterat alle Samlinger vare brændte; og endelig var Interessen for Naturkundskaber dengang ved Universitetet saaringe ⁿ), at mueligen ogsaa af den Aarsag mindre blev taget Hensyn paa deres Fornødenheder. Nok, Resultatet blev, at nu kun den østlige Længde skulde opføres igien, derimod Grunden ud til (det nye) Kannikestræde forblive ubebygget, og alene med en Muur indhegnes. Neppe kan det dog dengang have været Hensigten, for bestandig at lade den sidste saaledes henligge, ihvorvel det derved forblev lige indtil vore Dage, undtagen forsaavidt der var anbragt et lidet uanseeligt Huus til Bolig for en underordnet Betient.

Det var altsaa nu egentlig kun om Auditoriibygningen der blev Spørgsmaal, ligesom i denne fornemmelig om det *store Auditorium*, som igien skulde indrettes sammesteds. Af en Forestilling til Kongen fra Biskop Worm og Confessionarius Lintrup af 29 Oct. 1729 seer man, at der, formodentlig i Begyndelsen af Sommeren s. A., med Oberlandbygmester Krieger var bleven sluttet en Contract angaaende Opførelsen af Universitetets Auditoriibygning (som her kaldes ligefrem Auditorium); at efter denne Contract Bygningen skulde indrettes paa *samme Maade som tilforn*; at de gamle Mure skulde blive staaende; at bemeldte Contract var af Kongen under 27 Julii s. A. approberet ^o), og at siden med Bygningen var noget avanceret ^p). Imidlertid befandtes det senere, at ved denne Contracts Af-

k) Dette erfares af deres Medunderskrift under Commissionens Forestillinger, forsaavidt de til Universitetet hørende Bygninger angik. At dog ogsaa i Begyndelsen Cancellieraad og Professor Ramus har paa Universitetets Vegne taget Deel i den første Bygningscommissions Forhandlinger, sees af *Giessings Jubellærere* II D. S. 214. Nu var han selv bleven ordentligt Medlem af Commissionen.

l) s. ovenf. Anm. h.

m) Paa den nordlige Side var Consistorii-Huset blevet staaende; den vestlige Længde var Communitetets.

n) *Brünnich* a. St. S. XX. ff.

o) Denne kongl. Approbation findes ikke blandt Udfærdigelserne i Cancelliets Copiebøger. Contractens Indhold kiende vi kun, saavidt den kan udledes af Worms og Lintrups Indberetninger.

p) Frederik 4de skyndede bestandig paa alle dem, der havde med Bygningsvæsenet at gjøre, og yttrede flere Gange sin Misfornøielse med den af ham anordnede Bygningscommissions alt for store Langsom-

slutning Et og Andet var overseet eller ikke strax behörig iagttaget. Saaledes bemærkedes nu, at det (store) Auditorium ovenpaa, der efter Contracten skulde indrettes paa samme Maade som tilforn, vilde derved, i Forhold til dets Længde og Bredde, blive noget for lavt under Loftet, saa det i denne Henseende vilde blive fornödent, at Muren forhöiedes $1\frac{1}{2}$ Alen. Denne Bekostning ansloges, da hele Bygningens Omfang antoges at være 200 Alen, til i Alt 595 Rdlr. 2 Mk. Fremdeles var det gamle Taarn²⁾, igiennem hvilket en Vindeltrappe førte, meget slemt tilredt af Ilden ("welches von Feuer hässlich zusprungen", efter Oberlandbygmesterens Udtryk), desuden heel ubeqvemt og vanzirende den hele Bygning, saa man nu fandt nödvendigt, at det nedtoges og igien opmuredes $1\frac{1}{2}$ Alen höiere end tilforn, samt at en Trappe med Egetrin blev forfærdiget. Ved Hovedindgangen troede man at burde foreslaae en dobbelt, smuk, med Bremersteen forziret Portal med Kongens Navn og Krone, hvilket tilsammen ikkun skulde koste 100 Rdlr. mere end efter Contracten. Videre skulde ovenpaa forfærdiges 30 Vindueskarme, $4\frac{1}{2}$ Alen höie, og, for at saadanne höie Karme kunde indsættes, maatte alle Buerne, som da stode over Vinduerne, hugges ud og brækkes af, og nye Buer indsættes, hvilket Arbeide, med Tillæg af Glas og Vinduesjern, ansloges til 45 Rdlr. Herom skete da af Biskop Worm og Confessionarius Lintrup ny Indstilling, og denne approberedes ved kongelig Resolution af 30 Oct. 1729³⁾, hvori tilföiedes, at Brandstyrscasserer Paulli var tillagt Ordre, efter deres foregaaende Anviisning, og naar Arbeidet var dygtig og forsvarlig forrettet, af Brandstyrsmidlerne at udbetale Belöbet af den förögede Udgift.

I Contracten med Overlandbygmester Krieger var bestemt, til hvilken Tid han skulde have Bygningen under Tag, og han havde lovet, at det nytilkomne Arbeide ikke deri skulde volde nogen Forsinkelse. Hvilken denne Tid var, sees ikke; men den kunde vel ikke være tidligere end Efteraaret 1730. Vi mangle ogsaa specielle Efterretninger om Arbeidets videre Fremgang; men da det i Christian 6^{tes} Rescript af 10 Marts 1731, hvorved en ny Bygningscommission anordnedes (s. ovenfor), paalagdes denne at fremskynde de offentlige Bygningers Gienopførelse saaledes, at *hvad der i dette Aar ikke kunde blive færdigt, derpaa i næste Foraar kunde blive begyndt*, saa er uden Tvivl Universitetsbygningen nu saa meget mere blevet fremmet med Iver, som der ogsaa til samme Tid af al Magt arbeidedes paa Communitetet. Hvad vi see, er, at den i Slutningen af Aaret 1732 var færdig til at tages i Brug og nu kunde höitidelig indvies. Mere Tid vilde vistnok være medgaaet, dersom ogsaa den Længde, som vendte ud mod Kirkegaarden (nu Kannikestrædet), igien havde skullet opbygges.

Saaledes som Auditoriibygningen eller Studiigaardens östlige Længde nu igien af sine Ruiner var fremstaaet, indtog den i en Længde af 160 Fod den samme Plads, som den forrige, og lignede i det Væsentlige den ældre, i hvis Sted den var kommen, dog at den var noget moderniseret og i det Hele anseeligere.

hed. Ogsaa i andre Henseender fik denne Erindringer, saasom da den paa Listen af nedrevne og spolerede Huse, som paa Brandcassens Regning skulde opføres af Grundmuur, ogsaa havde anfört endeel i Gothersgaden, Kiöbmagergade &c., der ikke kvalificerede sig dertil, fordi de ikke havde været enten nedrevne eller spolerede. Resol. 6 Jul. 1729. Man seer, at enkelte Eiere af Bindingsværksbygninger, som havde lidt en Smule af Ildebranden, vilde benytte Leiligheden til at faae Grundmuur i Stedet uden Udgift för dem selv, og at nogle af dem formodentlig have haft gode Venner i Commissionen.

2) Hvori Klokken havde hængt; om dette Taarn s. ovenfor S. 15.

3) I Cancellie-Archivet, hvor det af Overlandbygmesteren paa Tydsk forfattede Overslag findes som Bilag ved Sagen.

Muren var forhøiet $1\frac{1}{2}$ Alen og havde nu fra Grunden til Taget en Høide af 17, og til Tagryggen af 25 Alen. Den store Höresal ovenpaa (Auditorium superius) havde derved erholdet en til dets Længde og Dybde mere svarende Høide. Tagværket og det forommeldte Taarn midt paa Bygningen var i samme Forhold blevet forhøiet; det sidste havde faaet en bekvemmere Trappe af Egetræ istedetfor den ældre ubequemme Vindeltrappe. Vindueskarmene vare blevne betydelig forhøiede og nye Buer over samme indsatte. Hovedindgangen midt paa Bygningen dannede nu en dobbelt med Bremersteen forziret Portal med det kongelige Chiffer og Krone. Opgangen til den kongelige Stol fra Porten eller Indkiørselen giennem et med den ommeldte Hovedbygning i Forbindelse staaende Sidefag var bleven anseeligere og lysere, og denne Stol selv bekvommere og i bedre Smag, som et ordentligt Gemak, indrettet. Forresten var bemeldte store Auditorium, som havde en Længde af 40 Alen, blottet for alle Decorationer fra Kunstens Side, og ganske uden andre Prydelser end det Catheder med Himmel over, som ved Solenniteter ziredes med rødt Silkebetræk og Gardiner, og de for forskiellige Classer af Tilhørere afdeelte og indrettede Sæder og Bænke. Den Deel af det överste Stokværk, som bemeldte Auditorium ikke indtog, nemlig hvad der laae paa venstre Side af Hovedbygningen, noget mere end en Trediedeel af det Hele, synes for det Förste ikke at have faaet nogen vis Bestemmelse, men at være blevet forbeholdet til fremtidigt Brug, eftersom det kunde blive fornödent, f. Ex. til Naturaltheater, Anatomiekammer o. s. v., hvorpaa der dog snart igien maatte tænkes. Af det nederste Stokværk blev den större Deel indrettet til to ^{s)} yderst simple Auditorier, af hvilke det ene ogsaa brugtes ved Magisterdisputatser, Communitetsdecaners Indsættelse m. v. Et mindre Værelse paa venstre Side af Hovedopgangen skulde tiene til Forsamlingsværelse for Professorerne ved academiske Höitideligheder. Nogle Fag paa samme Side overlodes Besidderen af den tilstödende Professorgaard til Benyttelse. Iövrigt henvises her til Thura, Pontoppidan og Jonge ^{t)}, og de af de tvende förste leverede Afbildninger. Man seer, at, uagtet den nye Bygning i visse Dele var anseeligere og smukkere end den forrige, var den dog meget simpel og havde aldeles intet Udmærket enten i architectonisk eller anden Kunst-Henseende, ligesom det ogsaa var til stor Skade for Indtrykket, at ingen Façadebygning til Gaden (Kannikestrædet) blev opført, og det Hele saaledes beholdt Udseende af (hvad det ogsaa var) noget Manglende og Ufuldendt.

Hvad nu den saaledes opførte nye Bygning havde kostet, og hvorfra Pengene blevne tagne, kunne vi af Mangel paa Underretninger ikke nöiagtig opgive ^{u)}. Betænkes, at man hialp sig med de gamle halvruinerede Mure, der nu bleve saa godt mueligt reparerede ^{v)}; at det var kun een eneste Bygning, uden Side- eller Bibygninger, som opførtes; og at det Hele var beregnet paa al

s) Nemlig et philosophisk og et juridisk (Thura a. St. S. 348), siden ogsaa brugt som theologisk. For at forstaae, hvorledes man kunde hielpe sig med to Auditorier, man erindres, at de fleeste Professorer dengang eiede egne rummelige Residentser, og for en stor Deel foretrak at holde deres Forelæsninger hiemme. Dette blev ogsaa ved Leilighed udtrykkelig bemærket.

t) Thura Hafn. Hodiern. S. 346 ff. (Det er at mærke, at hos Thura Tabell. CIII og CIV ere forvekslede). Pontoppidan Dansk. Atl. II. S. 123 ff. Jonge Kiöbenh. Beskriv. S. 275. ff.

u) Skiönt Acta og Copiebogen ere borte, er det dog mueligt, at Universitetets ældre Regnskaber, saavidt de endnu maatte have, derom kunde give en og anden Oplysning; men til at anstille disse Eftersögninger har der ikke været Tid.

v) Jvfr. Pontoppidan Danske Atl. IV. S. 121.

den Oeconomie og Simpelhed, som nogenledes lod sig forene med det Anstændige; tager man Hensyn til de enkelte Overslag, som Hayes, og daværende Priser paa Materialier; sammenligner man Bygningen, som den blev opsat, med andre Bygninger, der til samme Tid bleve opførte, og hvis Overslagssummer vi kiende, og see vi saaledes, at enhver af de nye Professorgaarde med Baghuse &c. kun var beregnet til lidt over 5000 Rdlr.; saa kan man neppe antage, at den omhandlede Auditoriibygning vil have kostet over 9000—10,000 Rdlr. i det Høieste. Hvor Meget deraf er blevet udredet fra Brandstyrscassen, vide vi ikke. I Aaret 1732 blev af Bygningscommissionen *endnu* derfra forlangt 830 Rdlr. til *Universitetets Auditorium* og den latinske Skole tilsammen^{x)}. I alt Fald har Brandstyrscassen vistnok kun ydet det fornødne *Tilskud*, medens det Övrige förmodentlig udrededes dels af Universitetets Bygningscasse, som dengang havde sin egen Indtægt i Landet (paa Taasinge) Sogns Kongetiende og en Deel af Studiiskatten, dels ved Hielp af enkelte det tilhørende disponible Capitaler og Beholdninger. — Saavidt om *Universitetets* (det egentlige Universitets-Huus's, Auditoriets) Gienopbyggelse. Det förste Aar gik bort med at rydde Pladsen, affatte Overslag og Beregninger, anskaffe Materialier m. v.; 1730 synes Bygningen at være kommen under Tag; 1731 arbejdedes med mere Iver, og inden Vinteren 1732, var efter 4 Aars Forløb, Bygningen færdig til at tages i Brug.

2.

Til samme Tid opførtes nu ogsaa *Communitetet*, som dannede Studiigaardens vestlige Længde mod Nørregade, og hvortil desuden hørte nogle andre Bygninger, hvilke indbefattede adskillige ellers for en saadan Spiseanstalt fornødne Oeconomieleiligheder^{y)}. Men forinden herom nærmere forklares, bör vi ikke forbigaae med et Par Ord at omtale, paa hvad Maade der blev sørget for Stiftelsens Alumner. Efterat bemeldte Bygninger med alle deri værende Inventarier og Forraad vare af Ilden ødelagte, var det naturligviis ikke længere muligt for Stiftelsens Oeconomus, som dengang var Justitsr. Borgemester *Rasmus Byssing*, at holde Bord for Alumnerne, og Bespiisningen in natura ophørte saaledes nu af sig selv. Men for at disse, saavidt de vare tilstede — thi efter Branden havde de fleeste Studenter forladt Kiöbenhavn — ikke skulde være uden Hielp, besluttede det theologiske Facultet, i Analogie med hvad forhen under lignende Omstændigheder var skeet, fra Söndagen d. 5 Decemb. af, indtil videre, at lade "enhver af de i Byen igien blevne Alumnis, som för Ildebranden der bleve spiiste og ingen enten Venner havde havt, de kunde reise til, eller anden Udvei vidst, de i denne vanskelige Tid kunde söge deres Ophold paa", tilflyde en ugentlig Understötning af 4 Mk., under Navn af Kostpenge, saalænge indtil anden Anstalt maatte blive giort^{z)}. Efter en Facultetet af Provsten tilstillet Di-

x) Bygningscommissionens Indberetning til Geheimeconseilet af 2 Apr. 1732 (i Cancell. Arch.). Deraf sees ogsaa, hvilke Summer der *endnu* behövedes til at fuldföre de i forrige Aar foretagne offentlige Bygninger, saasom, til Frue Kirke 86,000 Rdlr., Trinitatis Kirke med Bibliothek og Observatorium 22,000, Helliggeistes Kirke 11,600, Biskoppens Residents 6300, Waisenhusets 15,070 &c., tilsammen, efter Afdrag af beholdne eller indkiöbte Materialier, 156,829 Rdlr.

y) Jvf. ovenfor S. 31.

z) Det theologiske Facultets Copiebog. Deraf seer man ogsaa, at Oeconomus Justitsr. Byssing, der kom til Embedet 1696, var for hver Student at bespise i Begyndelsen godtgjort 4 Mk., siden 4 Mk. 8 Sk. og tilsidst 6 Mk. ugentlig.

signation beløb dette Antal sig for Tiden til 68 Personer^{a)}, Decani deriblandt beregnede, og Oeconomus fik nu en Ordre, af Communitetets Casse at udbetale bemeldte Kostpenge til Vedkommende, ligesom Facultetet ogsaa fra samme Tid af tillagde Provsten selv, dengang Mag. *F. Nannestad*, i Betragtning af, at han ved Ildebranden havde mistet, foruden en stor Deel af sin Eiendom, alle sine Indkomster af Præposituret, til hans nogenledes Underholdning 2 Rdlr. ugentlig af samme Casse. Ogsaa gav Facultetet, da det havde befundet, at paa Regentens ei alene Kirken, men ogsaa to Inspectioner med deres 16 dobbelte Kamre vare for saavidt bevarede, at de med en maadelig Bekostning kunde repareres, Ordre at lade disse, saavidt mueligt, sætte i Stand til Vaaning for nogle af de faa Studenter, som ved Universitetet kunde forblive, saavelsom at lade Prædikestolen i Kirken saaledes opsætte, at Studiosi der kunde holde deres Dimis-Prædiken, da man nu ingen anden academisk Kirke havde. Iøvrigt anledigede det Tab, Oeconomus havde lidt derved, at et betydeligt Forraad af Victualier m.m., som han for Branden havde i Beholdning, nu var ødelagt, ham til at indgaae til Kongen med Ansøgning om, at ham derfor maatte tilstaaes en Erstatning af 5,837 Rdlr. 2 Mk., og desuden, at ham fra Branden af maatte, indtil Spiisningen igien begyndte, godtgøres det Samme, som i Contagionens Tid 1711^{b)}. Det Sidste satte Directionen sig imod paa Grund af, at Omstændighederne ikke vare de samme, eftersom i Contagionens Tid Spiisningen ikkun i nogle Maaneder var ophævet, og Oeconomus imidlertid dog havde maattet holde de samme Folk, men han nu ingen saadanne holdt. Hvad det Første angik, da blev denne Sag, under hvis Forhandling Directeurerne ikke viste sig synderlig gunstigen stemte for Byssing, efter mange Omstændigheder endelig ved kongelig Resolution af 27^{de} Apr. 1731 afgjort derhen, at Oeconomus til Godtgørelse for hans ved Ildebranden lidte Skade paa Victualier, samt indkiøbt Brænde og Kul, skulde i hans Regnskaber eftergives 3000 Rdlr., og disse saaledes udgaae af den Beholdning, han som Regnskabsfører havde at tilsvare. Iøvrigt gik nu den gamle og svagelige Borgermester Byssing^{a)} med det Samme af fra Oeconomtjenesten, og Facultetet antog i hans Sted den "ædle og høifornemme"^{b)} *Christopher Bræmer*, til hvem Byssing nu i Mai eller Jun. 1731 gjorde Aflevering, og da ligeledes ved Syn overleverede Communitetets og Regentsens endnu ikke ganske færdige Bygninger. Vi vende nu tilbage til de første.

Det er allerede foreløbig bemærket, at Communitetet og deraf dependende Bygninger bleve opførte uden Tilskud fra Brandstyrscassen, paa Grund af, at Stiftelsen selv var i Besiddelse af de fornødne Midler. Allerede d. 4^{de} Nov. 1729 havde det theologiske Facultet^{c)}, som denne Stiftelses Direction, mod-

a) Fra 1685 til 1709 havde ugentlig 95-97 Personer nydt Kosten paa Communitetet eller Klosteret, som det kaldtes; men i sidstnævnte Aar var Antallet igien blevet forhøiet til de oprindelige 100.

b) Hvor Meget dette var, derom findes ingen Oplysning i Communitetets Archiv; ventelig 1 Rdlr. ugentlig.

a) Det var ham, der siden gav Alumnerne saa megen Anledning til Klage over sig som Spisemester, og derved voldte Provst og Facultet saa mange Bryderier, at man besluttede, hellere ganske at afskaffe Spiisningen og giye Kostpenge i Stedet. *Nyerup Univ. Annal. S. 287-294.*

b) Han havde i 30 Aar været ansat ved den afdøde Konges, Frederik den Fierdes, Kiøkken som etslags Hofskriver, og i denne Tieneste fulgt Kongen paa flere Reiser, udstaaet mange Fatiguer, engang faaet sin Arm brækket, nu ogsaa lidt Tab ved Ildebranden m.v., som sees af hans Taksigelse til Kong Christian 6^{te}. Det var vel det theologiske Facultet, som udvænnede til Posten, men Bestallingen skulde confirmeres af Kongen, om hvis Ønske Facultetet iforveien havde havt Leilighed til at blive underrettet.

c) Dets Medlemmer vare dengang, foruden Biskoppen, Joh. Bartholin, Joh. Steenbuch og S. Lintrup (tillige Confessionarius.)

taget kongelig Befaling om at meddele og til Conferentsraad Bartholin og Biskop Worm at afgive en accurat og tilforladelig Specification paa alle Communitetet og Regentsen tilhørende Capitaler og Midler, samt hvor og paa hvad Pant de vare udsatte, og hvad Skade de ved den sidste Ildebrænd maatte have taget. Resultatet af denne Indberetning var, at Communitetet til nærmest forestaaende 11^{te} Jun. vilde have en beholden Capital af 21000 Rdlr. foruden de til Studenternes Spiisning henlagte Capitaler og Legata; og da Kongen nu deraf saae, at "denne Casse saaledes var i Stand til, uden nogen aparte Hielp af den publique Casse (Brandstyrscassen) Communitetet igien at opbygge", saa befalede han ved Rescript af 9^{de} Apr. 1729 Directeurerne for Communitetet, jo før jo hellere at lade sammes saavel som Regentsens Opbyggelse og Istandsættelse foretage, og dertil af de 21000 Rdlr. saa meget at anvende, som efter de forfatende Overslage nødvendig maatte udfordres. Da det nu laae Kongen meget paa Hierte, at Communitetet (saavel som Regentsen) snarest mueligt igien kunde blive opført, paalagde han i et nyt Rescript af 17^{de} Jun. s. A. Directeurerne, uopholdelig at føie Anstalt til, at der blev gjort Begyndelse med Opbyggelsen, eftersom Stiftelsens Casse var fuldkommen i Stand til at bestride Udgiften; og da de i denne Anledning havde indberettet, at der da allerede var lagt Haand paa Arbeidet og dermed noget avanceret^{d)}, tilkiendegav Kongen under 6^{te} Jul. næstefter, at Saadant havde været ham kiært at fornemme, at han forventede, at Arbeidet fremdeles af al Magt vilde blive fortsat, og holdt sig forvisset om, at Directionen vilde have tilbørlig Tilsyn, at Communitetet ikke blot ziirlig og nyttig, men ogsaa dygtig og forsvarlig blev opbyggt. Saa ivrig drev Kongen derpaa. Der vare imidlertid Omstændigheder, som forhindrede at gaae saa rask frem, som han ønskede. Dertil hørte, at man dengang endnu ikke af Bygningscommissionen var underrettet om, hvorvidt Communitetet skulde afgive Noget af sin Grund til Gadens Udvidelse eller Regulering^{e)}, at de Overslag, som behøvedes, ikke endnu havde kunnet forskaffes, at de fornødne Materialier af Kalk og Steen m.v. endnu ikke havde været at faae m.v., hvilket alt Directionen ikke undlød i en allerunderdanigst Erklæring af 29^{de} Jul. at forestille. Det var da heller ikke før i Januar 1730, at den fra Biskop Worm modtog Tegninger og Overslag til den nye Bygning, og først i Jun. Maaned samme Aar kunde der, efter at disse vare giennemgaaede og endelig approberede, skrides til at afslutte Contracter med Muurmestere, Tømmermænd &c. Da den gamle Grundvold og en Deel af de forrige Mure kunde benyttes, saa kom maaskee Bygningen allerede inden Vinteren under Tag; men stærkest blev der, som det synes, arbeidet derpaa i det følgende Aar 1731. Det var Directeurerne meget om at gjøre, at Bygningen kunde tages i Brug og Spiisningen igien begynde i det seneste til Mortensdag (1^{ste} Nov.) s. A., ligesom og den nye Oeconomus, Bræ-

d) Dette kunde dengang neppe bestaae i videre, end at have faaet Grunden ryddet, det af Murene nedbrækket, der ikke ved Gienopbyggelsen kunde benyttes (hvorover Stadsconducteur Banner Matthiesen, i Forening med en Muurmester, i Slutningen af det forrige Aar havde afgivet Erklæring) og nogle Materialier anskaffede eller bestilte.

e) Ved kongl. Resolut. af 2 Mai 1729 var allerede bestemt, at der nu strax kunde begyndes paa Opbyggelsen af visse Gader, hvormed ingen Forandring skulde foretages, blandt hvilke ogsaa nævnes "Nørregade". Men Bygningscommissionen havde just ikke ilet med at underrette Vedkommende derom eller at borttage de nedsatte Pæle, hvilket, i Anledning af indkomne Ansøgninger, paadrog den en Paamindelse. Derved, at Nørregade blev uforandret, vandtes, at man ved Communitetets Gienopbyggelse ganske kunde beholde den gamle Grund; men ogsaa var deraf Følgen, at den nye Communitetsbygning beholdt den samme Uregelmæssighed mod Gaden, som den før havde havt og endnu har.

mer, herved fik Leilighed til at lægge sin Embedsiver for Dagen. Saaledes opnaaedes det, at efter lidet over tre Aars Forløb ^{f)} saavel Hovedbygningen til Nørregade, som de övrige for Oeconomien og til Bolig for Oeconomus bestemte Leiligheder i hele deres Indretning bleve færdige omtrent til den foresatte Tid.

Det nyopbygte Communitet indtog i det Hele den samme Plads, som det forrige, dog med nogle faa Forandringer. Saaledes var ved Hovedbygningens nordlige Ende blevet afgivet et lidet Stykke af Grunden til Skidenstrædets Udvivelse ^{g)}; ligesom hele Communitetets og Universitetets Grund langs med denne Gade i lige Hensigt blev noget rykket ind. Paa den sydlige Side mod Kirkegaarden var faldet bort, uden igien at opføres, den Tilbygning til Communitetet, imellem dette og Naturaltheatret, hvori för Branden Spisesalen (coenaculum) var ^{h)}; Hovedbygningens sydlige Gavl vendte nu ei heller længere lige ud til Kirkegaarden, men til den nu imellem denne og Universitetet til Forbindelse af Nørregade og Kannikestræde, som Fortsættelse af den sidste, aabnede nye Gade. Iövrigt, ligesom Communitetet efter den förste Brand (1641) havde reist sig smukkere af sin Aske, og var blevet rummeligere og bedre indrettet end forhen, saaledes var det nu atter, som Thurah ⁱ⁾ bemærker, blevet opført langt anseeligere, end det tilforn havde været, ligesom det og i Henseende til Localets hele indvendige Fordeling og Indretning havde vundet betydeligt. Oeconomus, som för i Hovedbygningen boede nærmest ved hiin Tilbygning, hvor Spisesalen var ^{k)}, anvistes nu Bolig paa den anden Side af den nye Spisesal, men senere i den Sidebygning til Gaarden, der staaer i Forbindelse med Consistorium og længere hen blev bestemt til Professorbolig. Medens det store Kiökken med Bryggers forblev i Hovedbygningen, havdes i tilstödende Sidebygning til Gaarden flere for Bespisningens Fornödenhed tienlige Leiligheder. Hovedpartiet i begge Etager dannede to store Sale, af hvilke den i den nederste Etage strax toges i Brug til Spisesal og til Övelser; den i den överste forbeholdtes til nærmere Anvendelse i Tiden ^{l)}. Det Rum i nederste Etage, som var indrettet til Kiökken, Bryggers

f) Omtrent i ligesaa lang Tid, som efter Ildebranden 1641. Ovenf. S. 31. f.

g) Dette var skeet ifölge Rescriptet af 18 Decemb. 1728, efter hvilket af Landemarket og Skidenstrædet indtil Nørregade skulde giöres en Hovedgade paa 24 Al. Bredde. Communitetets Hovedbygning beholdt endda en Længde af 155 Al.

h) s. ovenf. S. 28. 31. Grunden benyttedes siden, og lige indtil den nuværende Universitetsbygning skulde opføres, som Haveplads for Beboeren af det lidet Huus, der efter Branden 1728 blev paa den sydlige Side af Studiigaarden opbygget for en underordnet Betient (ovenf. S. 35). Dette var Grunden til, at sidstnævnte Bygning vedligeholdtes paa Universitetets Bekostning, men Haven i Henseende til Plankeværk m. v. paa Communitetets. Hele Studiigaarden var nemlig, om end ikke ved nogen formelig Bestemmelse, saa dog ved en stiltiende Overenskomst saaledes fordeelt mellem Universitetet og Communitetet, at til Universitetets Grund regnedes, hvad der laae östen, til Communitetets, hvad der laae vesten for en midt over Gaarden fra den östlige Ende af bemeldte Have til den vestlige Ende af Consistoriihuset draget Grændse, omtrent i den Linie, hvor Træet staaer. Oprindeligt var det dog Alt Universitetets Grund, og det findes ikke, at dette nogensinde har faaet Erstatning for den Deel deraf, som det overlod Communitetet til Bebyggelse m. v., skönt derom fra Consistorii Side af og til blev moveret.

i) Hafn. Hod. S. 341, hvor ogsaa Hovedbygningens Façade til Nørregade, for det Meeste saaledes som den endnu viser sig, er i Kobberstik forestillet.

k) Dette sees ogsaa af et Overslag over dennes Nedbrækning efter Branden 1728, hvor det hedder: "Ved Studiigaarden, som Borgermester (Oeconomus) Byssing har beboet ud til Kirkegaarden, er en Gavl, som Spidsen vil afbrækkes, &c.

l) Saavidt skiönnes af Thurah a. St. S. 341 og Bechmann a. St. S. 74. Maaskee har man dog först havt til Hensigt at bruge den nederste Sal til Spiisningen og den överste til Övelserne, men siden, da efter faa Aars Forløb (1736) Respiisningen in natura ophörte, fundet det beqvemmest at anvende Spisesalen til sidstnævnte Öiemed. Nu blev ogsaa ved Siden af denne Sal indrettet et Bibliothekværelse. Jonge a. St. S. 295. Nyerup Kiöbenh. Beskriv. S. 293.

&c., blev snart, da Spiisningen fem Aar efter ophørte, disponibelt til anden Anvendelse. I Etagen ovenover befandt sig, foruden den store Sal, endeel Leiligheder, der efterhaanden benyttedes af Familier, som der blev indrømmet fri Bolig. Iøvrigt var med Hensyn til Gipsning, Pancel, Betræk o. s. v. ogsaa det Indvendige nu blevet smukkere og bedre indrettet, end det tilforn havde været.

Hvad disse nye Communitetsbygninger havde kostet at opføre, sees ikke af de Underretninger, som ved dette Arbejde have kunnet benyttes; jevnlig forekomme Yttringer om de "svære Penge", som dertil vilde medgaae, og det blev ved en senere Leilighed bemærket, at den havde kostet *ulige mere* end de 20,000 Rdlr., hvorfor den nu var assureret. Vist er det ogsaa, at Communitetet ikke var i Stand til, strax at betale Kiöbmændenes og Haandværksmesternes Regninger for dette og Regentsen, eftersom det theologiske Facultet i Efteraaret 1732 maatte i denne Anledning anholde om kongelig Tilladelse til, paa Stiftelsens Vegne at optage et Laan af 4 à 5000 Rdlr. at forrente, og derfor sætte Noget af Godset i Pant, indtil det igien kunde formaae at betale Pengene og Pantet at indlöse, hvilket under 14 Nov. s. A. blev bevilget.

3.

Det var passende og i sin Orden, at de saaledes gienopførte Universitetsbygninger ved en höitidelig Handling indviedes til deres Bestemmelse. Dette skete da ogsaa saavel i Henseende til Universitetets egen Bygning som til Communitetets. Da *Communitetet* tidligst blev færdigt, og allerede i Novemb. 1731 toges i Brug, saa fandt ogsaa dettes Indvielse först Sted, nemlig Söndagen den 27^{de} Nov. eller förste Advents Söndag s. A., ved en latinsk Tale af daværende Provst paa Communitetet Mag. *Freder. Nannestad*, som handlede om "troligen at vogte Zions Mure"^{m)}, og holdtes i den nye Spisesalⁿ⁾. Höitideligere og betydningsfuldere var Indvielsen af det egentlige *Universitets-Huus*^{o)} eller saakaldte Auditorium, omtrent eet Aar efter. Men forinden vi nærmere omtale denne Höitidelighed, maae vi standse nogle Öieblikke ved en anden dermed nöie sammenhængende Betragtning.

Det Universitet, hvis Bygninger nu efterhaanden reiste sig af deres Ruiner og fremstode i ny og forbedret Skikkelse, trængte nemlig ogsaa i en anden Henseende til at istandsættes og fornyes. Det var som Universitet i de sidste Decennier kommet i öiensynligt Forfald, og havde tabt ikke mindre i den offentlige Mening end i indvortes Liv og Virksomhed^{p)}. At det behövede en giennemgribende Reform, var ligesaa vist som almindelig erkjendt, ligesom ogsaa allerede flere Aar iforveien Forslag i denne Henseende havde været giorte^{q)}.

m) *Nyerup Univ. Annal.* S. 236. Man seer af Talerens der anförte Udtryk, at *Theologia polemica* dengang betragtedes som den væsentligste Gienstand for Övelserne paa Communitetet. Talen selv vides ikke at være bleven trykt.

n) *Bechmann a. St.* S. 73. Dette er ogsaa næsten det Eneste, *Bechmann* har om Communitetets Gienopbyggelse; saa vidt gik den Indskrænkning, hvortil han var bunden, ikke at berøre Noget af det Oeconomiske. Jvf. ovenf. S. 28. Anm. t.

o) Saaledes benævnes det ogsaa af *Pontoppidan a. St.* S. 123 og af *Jonge a. St.* S. 275.

p) At oplyse dette nærmere ligger uden for vort nærværende Hverv. Vi henviser, blandt andre, til *Höjer a. St.* S. 223; *Riegels Frederik 4des Histor.* S. 226 ff. 252 ff. *Nyerup a. St.* S. 213 ff. 221 ff. *Werlauff a. St.* S. 65 ff. S. 140. *J. Möller Mnemosyne IV.* S. 87 ff. *G. L. Baden Dann. Rig. Hist. V.* S. 356 ff.

q) *Nyerup a. St.* S. 213 ff. (fra 1707). I et andet tidligere, til Frederik den Fierde stilet, paa Tydsk skrevet, Forslag fra Aaret 1702, hvori der ogsaa klages over, "dass die Studenten hier nichts gutes

Imidlertid var dog Intet skeet til dets Forbedring, hvilket blandt andet maa tilskrives den Omstændighed, at det siden Griffenfelds Tid ingen Patron havde havt, der med nogen Iver antog sig dets Tarv; og under de seneste besværlige Tider var det end mere gaaet tilbage, indtil det nu ved den ulykkelige Ildebrand var kommet i fuldkommen Uorden og saa godt som ganske opløst. Under disse Omstændigheder maatte Universitetets sørgelige Tilstand nødvendigen tildrage sig Regieringens Opmærksomhed i enhver Henseende, og da just nu en Fyrste havde bestegget Thronen, der, selv ikke uden videnskabelig Dannelse, nærede en stor Yndest for Lærdom og Videnskab, og strax fra sin Regierings Begyndelse af, efter hans egen Erklæring, havde "kastet sin Attention paa det i Residentsen stiftede Universitet, som i de sidste Seculis havde opfostret og frembragt saa mange for deres Lærdom i Verden vidtberømte Mænd, men nu formedelst Tidernes Besværlighed og den sidste store Ildebrand var kommet i nogen Afgang og behövede en og anden Forandring og Forbedring", saa udebleve ikke hurtige og virksomme Forholdsregler ogsaa med Hensyn til en saadan Reform. Kongens første Skridt var at beskikke en ny Universitetspatron^{*)}), hvortil han allerede under 16^{de} Mart. 1731 med almindeligt Bifald udnævnedes Geheimeraad *Iver Rosenkrands*. Kort efter, under 26^{de} Jun. s. A., anordnede han en Commission med Universitetspatronen i Spidsen^{*)}), der fik Befaling, efter foregaaende Undersøgning, at forelægge ham en nøiagtig Beretning om Universitetets Tilstand i alle Henseender, med Forslag og Betænkning, "hvorledes en ny Fundats og Anordning for Universitetet bedst kunde indrettes, og derved alt det, som var blevet forsømt og kommet i Afgang, redresseres, samt Videnskaber og Studeringer efterdags i bedste Maade excoleres og Universitetet igien bringes til sin forrige overalt i Verden bekiendte Activitet, Flor og Lustre". Med hvilken Iver nu denne Sag blev fremmet, derfor behöves intet andet Beyis, end at inden eet Aar efter Commissionens Udnævnelse var den hele Reform som Lovgivningsarbejde fuldendt og den nye Universitets-Fundats under 31^{te} Mart. 1732 af Kongen underskrevet^{†)}), ligesom og til sam-

lernen und wenig studieren können", opfordrer Forfatteren, en vis Brecling, (maaskee Herman B., Assessor i Commerz-Collegium, † 1708) Kongen til at befale Professorerne, flittig og daglig at læse i alle Faculteter, "damit die Studierenden was gutes und fruchtbares lernen können", og raader ham til at oprette et nyt Universitet i Flensborg, nærmest for Slesvigerne og Holstenerne, men ogsaa for Danske og Norske, efter Mönstret af det i Oxford eller Halle.

*) Den Sidste, Storcenzler Ulr. Ad. Holstein, var efter Kong Frederik den Fierdes Død traadt ud af denne som af de övrige hans offentlige Stillinger. Han, ligesom de tre foregaaende Patroner, havde egentlig kun figureret som saadanne. I 10 Aar (1708-1718) havde der endog slet ingen været. At Kongen ved nu at beskikke en ny Patron opfyldte Universitetets eget Önske, sees deraf, at fra dette var under 8 Febr. 1731 indkommet en Ansøgning til ham om, at en Patron af Hs. Kongl. Majest.s höie Ministris allernaadigst maatte vorde beskikket, som kunde og vilde tale dets Tarv hos Hs. Majest. og see dets Bedste befordret, helst nu, da Universitetet ved sidste store Ildebrand var sat i saa slet Tilstand, som det neppe tilforn havde været (Originalen i Cancelliets Archiv). Universitetets Rector var dengang den oftere omtalte Profess. Theol. og (forhenværende) Confessionarius S. Lintrup, som døde i Mart. s. A., da nu Professor Christ. Bagger tiltraadte Rectoratet i hans Sted.

s) Commissionens övrige Medlemmer vare: Biskop Worm, Confessionarius Frauen, Etatsr. Th. Bartholin og Justitsr. Profess. Gram,

t) Det ligger udenfor Grændserne af nærværende Arbejdes Bestemmelse at angive de Forbedringer af Universitetsvæsenet, som denne nye Lovgivning indførte eller tilsigtede, og kunne vi her, næst til Fundatsen selv, henvise til *Nyerup* a. St. og *J. Möller* a. St. De betraf dels Universitetslærernes oeconomicke Stilling, i Henseende til hvilken der blev sørgt for dem med sand Liberalitet, og deres Pligter, som nu nøiere bestemtes og alvorlig indskærpedes, dels Lærefagene, som forøgedes, og Examina, som formeredes og indrettedes bedre, dels Beneficierne ved Universitetet, især Communitetet og Regentsen, der sattes paa en bedre Fod &c.; ligesom allehaande Misbrug eller forældede Sædvaner afskaffedes, og flere tidligere, nu ikke længere passende, Forskrifter bleve satte ud af Kraft. I

me Tid nye Indtægtskilder vare blevne Universitetet aabnede, deels i den til dets Vedligeholdelse under 18^{de} Mart. s. A. paabudne nye Studiiskat (c. 6000 Rdlr. aarlig), deels i tre Kongetiender, som Kongen under 21^{de} s. M. skienkede til Lønning for en ny Professor juris (til Valuta af omtr. 600 Tdr. Byg aarlig). Alt dette skete endnu, inden den nye Universitetsbygning blev færdig, og den høitidelige Indvielse af denne kunde saaledes nu paa eengang blive det *gienopbygte* og det *reformerede* — det ikke mindre i *aandelig* end i *materiel* Henseende *gienfødte* — Universitets Inauguration. Dette var ogsaa den Anskuelse, som ledede Universitetets Ordfører, hvis Tale først derved erholder sin fulde Betydning.

Til denne Fest var nu Alt forberedet. Universitetet var i dobbelt Forstand opbyggt og istandsat. Der stod nu kun tilbage, ved en høitidelig Act at indvie dets gienopførte Auditoriibygning til dens under lykkelige Varsler fornyede Bestemmelse, og da Kongens Fødselsdag, som var den 30^{de} Novemb., just indfaldt ved den Tid af Aaret, i hvilken Bygningen blev færdig, saa fandt Universitetet det passende og smukt, at give den akademiske Høitidelighed, som i denne Anledning pleiede at holdes, en forøget Glæde, ved dermed at forbinde det ved Kongens saa priselige Omhu gienfødte Universitets Inauguration. Kongen samtykte dette, og den 4^{de} Decemb. 1732 blev berammet som den Dag, paa hvilken Høitideligheden skulde finde Sted. Kongen havde tilsagt sin egen høie Nærværelse, og Festen foranstaltedes nu med al den Værdighed, hvortil man var i Stand ^u). Musik ^v) og Tale udgiorde, som naturligt, Hovedsagen derved, og det var den berømte *Joh. Gram* ^x), selv en af de vigtigste Medarbejdere i den nye Reform, hvem som dette Aars Rector den Ære tilfaldt, ved denne saa at sige *tredobbelte* ^y) Fest at være Universitetets Ordfører. Han udførte dette Hverv i en ligesaa skiön som indholdsriig latinsk Tale ^z), i hvilken han, under stadigt Hensyn til Festens *hele* Betydning og til Kongens Fortienester af Universitetets Gienfødelse i *alle* Henseender, især fremhævede Kongens Viisdom i at *bevare paa sit gamle Sted* den af det Oldenborgske Huus selv grundede, af en Christian den Tredie under et nyt Lyses heldspaaende Indflydelse udvidede og forbedrede, af den store Christian den Fierde kraftigen beskyttede og forfrem-

hvilke end de Mangler eller Feilgreb vare, som denne Lovgivning ikke vidste at undgaae, altid bliver den et uforglemmeligt Minde om Christian den Siettes Iver for Universitetets Bedste og et skiönt Vidnesbyrd om Commissionens priselige Bestræbelser. Den bærer et umiskieneligt Præg af den dybe Høiagtelse for Videnskab og den varme Interesse for lærde (videnskabelige) Studiers Fremme, hvoraf dens Forfattere vare giennemtrængte, og har i denne Henseende megen Liighed med Christian den Tredies Fundats. At den forømtelte Reform ikke bar saa mange og saa gode Frugter, som Lovgiveren ønskede og haabede, deri havde saaledes ikke dens Aand eller Meed nogen Skyld.

u) De samtidige Efterretninger, saasom i *Nye Tidender* fra 1732 Nr. 12 og *Extraordinaire Relationer* for Novemb. samme Aar, ere meget korte og tørre. I den første omtales ikke engang, at ogsaa Kronprindsen var nærværende.

v) "Under en liflig Musique af vor Frue Latinske Skole". *Nye Tidender* a. St.

x) Justitsraad, Professor i det græske Sprog, Kongelig Historiographus, Geheime-Archivarius, Overbibliothekar og Assessor i Consistorium. Saaledes anføres hans Titler i *Nye Tidend.* a. St. S. 91. I sin Tale anmærkede Gram den indtræffende Omstændighed, at Prof. Niels Krag, som i Aaret 1601 indviede det af Christian 4^{de} opbygte Auditorium, var, ligesom han, Rector, Professor i det græske Sprog og Historiograph. *Nyerup* tilføier (a. St. S. 278): "han kunde have lagt til, at de begge vare Jyder".

y) Som Kongens Fødsels, som Universitetets materielle Restitutions, og som dets aandelige Fornyelses Fest.

z) Kaldes i *Nye Tidend.* a. St. "en velgrundet og ziirlig Oration". Den har aldrig været trykt, men det originale Haandskrift glemmes i det kongl. Bibliothek og er her benyttet.

mede Høiskole, og hans Sielshøihed i, ikke at ville giøre sit Navn udødeligt som Stifter af et *nyt* Universitet, skiönt han mueligen kunde have havt Grunde til at tænke paa Oprettelsen af et saadant^a); hans virksomme Foranstaltninger og Bistand til at skaffe de *Höresale* og Haller, som nu allerede kunde modtage ham selv, saasnart mueligt opbygte og indrettede; hans Iver for at see Studeringerne ved Universitetet satte paa bedre Fod og den akademiske Ungdom underviist af *dygtige* Mænd, der *ene og alene* skulde opofre sig til deres vigtige Kald^b), og derfor ogsaa burde være bedre aflagte^c); hans Foranstaltninger til at *forbedre de akademiske Læreres Lønninger* og hans gavmilde Forsorg med Hensyn til at forsikkre dem et anstændigt og tilstrækkeligt Udkomme^d); endelig hans *nye Lovgivning* selv eller den nye Universitetsfundats^e), som en Borgen for de glade Udsigter i Fremtiden, hvilke Taleren derpaa grundede^d), og hvorfra han tog Anledning til de Opfordringer og Ønsker, med hvilke det Hele passende kunde sluttet.

4.

Saaledes var nu *Studiigaarden*, saavidt den nye Bygningsplan medførte, atter istandsat, og samtlige gienopreiste Bygninger tagne i Brug til deres Bestemelse, Communitetsbygningen i Novemb. 1731, Auditoriibygningen i Decemb. 1732^e). Fra den Tid af, indtil en Deel deraf igien ødelagdes ved Bombarde-

a) s. ovenf. S. 51. Denne Sag synes dog allerede at have været afgjort inden Frederik den Fierdes Død; men maaskee er Forslaget blevet gientaget under den nye Regiering.

b) Sigter til den da alt udkomne Fundats af 31 Mart. 1732 § 96; jvf. Præmisserne til Fdn. af 18 Mart. s. A. om Cathedralicum og Studiiskat.

a) "Quos eam ob causam habere et liberalius oportet, ne quasi contempti neglectique omittant studium et minus perficiant, aut aliis applicent animum, unde emolumenti majoris fiducia".

b) Har Hensyn til Fundatsens §§ 96 ff. Til nærmere historisk-statistisk Oplysning deraf er her ikke Stedet.

c) Taleren antydede i Forbigaaende, og betragtede som et lykkeligt Varsel mere, den Omstændighed, at Fundatsen var underskrevet paa Kronprindsens Fødselsdag.

d) Hvilke dog Erfaring siden viste at have været alt for sangvinske.

e) Hvad angaaer de øvrige under Universitetet hørende, ved Branden ødelagte, Bygninger, da ligger det uden for nærværende Skrifs Öiemed at give Efterretning om deres Gienopførelse. For Sammenhængens og Oversigtens Skyld skulle imidlertid her meddeles nogle faa, tildeels fra Archivdocumenter hentede, Notizer. — *Frue Kirke* til hvis nye Bygning Grundstenen lagdes d. 11 Sept. 1731, blev med Taarn og Alt først fuldkommen færdig i Aaret 1745. Efter en under 28 Februar 1730 af Kongen approberet Accordt med adskillige Haåndværkere vilde Arbejdslønnen udgiøre 41,910 Rdl. Der var Spørgsmaal om, intet *Spiir* at opføre igien; men Frederik den Fierde meente, at et saadant ikke burde mangle, fordi "vor Frue Kirke er Hovedkirken i Residentsstaden, og det vil geraade Kirken til Ziir og Prydelse og ellers kan være nyttig", og resolverede under 31 Mai 1730, at det skulde, ligesom det forrige, opføres af Træ, bedækket med Kobber, hvilken Udgift var anslaaet til 14,995 Rdlr. Som Hielp til Taarnets Opyggelse blev under 21 Sept. 1742 anordnet en Afgift at svare af dem, som benaadedes med Characterer og Ridderordener (saakaldte *Taarnpenge*). I Aaret 1732 beregnedes det, som dens fuldkomne Istandsættelse endnu vilde koste, til 86000 Rdlr. — *Trinitatis Kirke* blev temmelig snart sat i Stand igien, da den havde lidt mindst, og kunde allerede den 7 Oct. 1731 igien tages i Brug til Gudstjeneste; *Nye Tidend.* for 1731 Nr. 7. Aarstallet 1734 hos *Nyerup* a. St. S. 280 er en Hukommelsesfeil. Ogsaa fik allerede 1732 Bibliotheket Foræring af Böger; sammest. 280 og 281. *Werlauff* Hist. Efterr. om det Kongel. Bibliothek S. 133. Bibliothekslocalet ovenpaa at istandsætte kostede noget over 2300 Rdlr. Geheimeraad *W. Lerche* og Biskop *Worm* havde foreslaaet, at bygge Bibliotheket paa et andet Sted, "for derved større Bekostning for Brandstyrscassen at menagere"; men Frederik 4^{de} fandt Betæneligheder ved heri at giøre Forandring, efterdi hans Førfædre, høilovlig Ihukommelse, havde gjort den Foranstaltning, at det skulde være ved Trinitatis Kirke, og resolverede under 27 Jun. 1729, at det skulde forblive der og den beregnede Sum i sin Tid anvises. — *Regentsen* blev, ved den Iver, hvormed dens Istandsættelse blev paadreven, færdig 1731 (*Nyerup* a. St. S. 31). De tre Collegier: Valken-

mentet 1807, foregik i deres Udvortes ingen synderlig Forandring; derimod efterhaanden adskillige i Henseende til deres indre Rum og dettes Anvendelse. En speciellere Forklaring om disse vilde her føre til unyttig Vidtløftighed, og vi skulle derfor saa meget hellere indskrænke os til, i al Korthed at omtale dem, især saadanne, som kunne fortjene en større Opmærksomhed formedelst det Öiemed, hvori de bleve foretagne.

Hvad nu først den store *Auditoribygning* eller det egentlige Universitets-Huus angaaer, da stod, som ovenfor bemærket, den Deel af anden Etage, som ikke indtoges af den store Höresal og dertil förende Opgang, indtil videre ubenyttet. Dog varede det ikke længe, inden man fandt Leilighed til deraf at giøre en passende Anvendelse. Universitetet havde siden Branden intet Anatomiekammer, og dog var ingen Anstalt mere nødvendig for det medicinske Studium. Ligeledes savnede det endnu ganske et Naturaliecabinet. I Aaret 1739 blev nu et anatomisk Theater indrettet ligeover for Auditorii-Salen, og i et Værelse ved Siden af giordes det følgende Aar Begyndelse til et Naturaliecabinet ^{f)}, begge Dele især ved den fortiente Profess. *Dethardings* ^{g)} Bestræbelser, som dengang var Professor i Lægekunsten og Naturvidenskaberne ^{h)}. Naturaliecabinettet blev siden (s. nedenf.) forflyttet over i Communitetsbygningen; det anatomiske Theater derimod forblev i det Hele uforandret, indtil det i Aaret 1805, i Anledning af, at det da höilig trængte til Reparation, efter det medicinske Facultets af daværende virksomme Universitetspatron, Hertugen af Augustenborg, kraftigen understøttede Forslag erholdt en betydelig Forbedring, hvilken blev tilendebragt i

dorfs, Borchs og Elers's, synes allerede i Aaret 1732 at have været gienopførte. Med Professorresidenterne gik det langsommere. Først under 2 April 1732 indkom fra Bygningscommissionen et med Tegninger ledsaget Overslag, ifølge hvilket en saadan Residentsers Opyggelse med Forhuset af Grundmuur vilde koste 5172 Rdlr. 3 Mk. 2 Sk., og samtlige 11 Residentsers 56,886 Rdlr. 4 Mk. 6 Sk. eller i rund Sum 55000 Rdlr., hvilken Sum Kongen under 2 Mai s. A. resolverede at maatte anvendes til bemeldte Öiemed, dog saa, at i det indeværende Aar (1732) kun fem skulde opbygges og i Stand bringes. I den nye Universitets-Fundats af 31 Mart. 1732 § 98 lovede Kongen at drage Om-sorg for, at de afbrændte Professorresidentser skulde vorde opbygte, og da nu hine fem i Aaret 1745 vare blevne færdige, indgik Consistorium, i Henhold til dette kongelige Löfte, med en allerunderdanigst Ansøgning om de sex övrige afbrændte Residentsers Opyggelse. Resultatet heraf blev, efter flere Omhandlinger og nærmere Forestilling, en kongelig Resolution af 1 Apr. 1746, hvori Consistorium tilkiendegives, at Hs. Maj. til Residentsernes Opygning havde bestemt 36,000 Rdlr. af Taarnets Fond (Taarnpengene), naar dets Geld og videre Bekostning var afbetalt. Fem af disse Bygninger vare færdige 1755, og med den siette (eller ellefte) varede det nu ei heller længe. S. *Badens Universit. Journal* V. S. 114 ff. *Nyerup Univ. Ann.* S. 280. Disse Boliger bleve i det Hele slet bygte og indrettede. *Baden a. St.* S. 116. 143 ff. Af forommeldte 11 Professorresidentser brændte i Aaret 1795 de tvende i Studiistrædet beliggende, som da beboedes af Professorerne Kratzenstein og N. C. Kall (*Baden Univ. Journ.* III. S. 122), hvorefter den ene af disse Residentsers Grund blev afhændet, og den indkomne Kiøbepriis anvendt som Hielp til den anden Professorboligs Opygning, saa at nu kun 10 Residentser bleve tilbage. — De tre afbrændte Frue Kirkes Præsteresidentser (s. ovenf. S. 49), saavel som Trinitatis Kirkes Præstebolig, bleve, som det synes, færdige i Aarene 1733 eller 1734. I Aaret 1732 forlangtes endnu til de førstes Opyggelse 13000 Rdlr., til den sidste 3600 Rdlr. Sognepræsterne fik imidlertid til Huusleie hver 200 Rdlr. og Capellanerne hver 150 Rdlr. aarlig.

f) *Brünnich a. St.* S. XX ff. Vi savne her de nærmere Oplysninger, som Universitetets Archiv havde kunnet give.

g) Han var fra 1733 til 1747, da han døde, Professor Medic. ved Kiöbenhavns Universitet, tillige bestandig Decanus i det medic. Facultet og det af Christian 6te 1737 oprettede Collegium medicum. Jvf. dansk-norsk Litter. Lexicon I. S. 137.

h) Det særskilte Professorat i Naturvidenskaberne, som allerede ved Christian den Tredies Fundats af 1539 var anordnet, blev — en meget uheldig Idee, som altfor tydelig viser, hvor ringe Interessen for disse Videnskaber dengang var — ved Christian den Siettes Fundats afskaffet, og *Philosophia naturalis* skulde nu (§ 5) læres enten af en af de medicinske eller en af de mathematiske Professorer. Jvf. *Nyerup a. St.* S. 273.

samme Efteraar, saaledes at med Vintersemestret 1805—1806 Forelæsningerne i det nyindrettede Locale kunde tage deres Begyndelse. Udgiften beløb sig til henved 1000 Rdlr., som udrededes af de saakaldte vestindiske Penges ⁱ⁾ Beholdning ^{k)}; men kort var Benyttelsen, da inden to Aar efter det anatomiske Theater og dets allerede betydelig oparbejdede Samling af Præparater ^{l)} tilligemed hele Bygningen laae i Aske. Iøvrigt foregik i Tidsløbet ingen videre Forandring med denne Bygning, end at i Sommeren 1760 det store Auditorium blev givet en Reparation i Anledning af den da forestaaende Jubelfest ^{m)}, i hvilket Öiemed Consistorium overdrog til Rector ⁿ⁾ at lade Gipsværket sætte i Stand og Gulvet i Choret sammendrive.

Det til Auditoriibygningen mod Norden stødende gamle *Consistorii-Huus*, som i Ildebranden var blevet staaende, beholdt igiennem hele Perioden sin oprindelige Hovedbestemmelse, at tiene til Forsamlingssted for det akademiske Senat. Dog, ligesom der tilforn havde været tænkt paa, at indrette et andet Sted i Universitetsbygningerne til *Consistorium* ^{o)}, saaledes blev ogsaa nu igjen, i Aaret 1755, derom Spørgsmaal, da det, i Anledning af en vidtløftig Forhandling om de unyttig henstaaende Communitetsbygningers bedste Anvendelse, blev foreslaaet at indrette det Stykke af Communitetets Bygning, som gaaer ud til Studiigaarden, til Consistorium, og derimod det gamle "slette og fornöden Leilighed manglende" Consistorium til et Anatomiekammer, hvorved vilde vindes, at den Professorresidents, over hvis Værelser Anatomiekammeret nu var ^{p)}, vilde blive befriet fra en utaalelig Stank, og Studiigaarden selv skilt ved den Uleilighed, som det medfører, naar de fra Anatomiekammeret bragte Cadavera i samme begroves, saasom der ved det gamle Consistorium var en liden Gaard, hvor disse Cadavera bedre kunde behandles. Men dette Forslag blev uden Følge, især fordi det ikke kunde blive afgjort, hvorfra de fornödne Penge skulde tages. Consistorium (det akademiske Senat) forlangte först, at Communitetet skulde bestride eller godtgjøre Omkostningerne, som ansloges til 1000—1200 Rdlr., "da det af Academiets gamle Protocoller og Acter kunde vises, at Universitetet havde overladt til Communitetet den Grund, hvorpaa Communitetet er bygt, samt Haugen m. v., uden at det fandtes, at det af Communitetet derfor havde faaet Godtgjörelse"; og, da dette mödte Vanskeligheder, indstillede det i en Erklæring til Patronen ^{q)}, at Universitetet maatte bevilges den fornödne Sum af Frue Kirkes

2) Om denne nærmest til Gavn for Naturvidenskaberne bestemte Indtægt s. *J. Badens Univers. Journ.* V. S. 103. *Engelstoft Univers. Annal.* for 1810 2 B. S. 222 ff.

k) som dengang udgjorde c. 4500 Rdlr.

l) I Særdeleshed ved daværende Professoris anatomie (nu Professor ved Frederiks-Universitetet i Christiania) *M. Skielderups* Flid. En fuldstændig Fortegnelse paa de anatomiske Præparater af alle Slags, som havdes i Anatomiekammeret, da dette ved Bombardementet i 1807 blev ödelagt, befinder sig i nærværende Forfatters Værge, som en privat Meddelelse i sin Tid af Professor Skielderup; de udgjorde noget over 100 Nr.

m) Til Erindring om Statsforandringen af 1660. Om denne Jubelfest, som holdtes den 16—18 Oct., s. *Gebhardi Danm. Hist.* VI S. 156. *G. L. Baden Kong Frederik den Femtes Regierings Aarbog* S. 206. *J. K. Høst Mærkværdigheder i Kong Frederik den Femtes Levnet og Regiering* S. 297. *Pontoppidan D. Atl.* I. S. 103. ff.

n) Dengang Professor Theol. *P. Holm*.

o) s. ovenf. S. 34. f.

p) Jvf. ovenf. S. 57. Det var den Residents, som sidst beboedes af afg. Etatsraad *Bugge*, og hvis Grund nu er indlemmet i den nye Studiigaard.

q) Dengang Geheimeraad *J. L. Holstein*.

Taarns Penge, naar först den sidste Professorresidents var sat i Stand^{r)}. Der med synes hele Sagen at være falden bort.

Det "meget slette" Consistorium fik da efterhaanden de meest nödvendige Reparationer, som sees af Acta, indtil der i Aaret 1789, i Anledning af den Pligt, som i den nye Universitets-Fundats af 7 Mai 1788 var paalagt Procantzler, at indkomme med Forslag til de academiske Bygningers bedre Istandsættelse, blev foretaget et almindeligt Eftersyn, og ved samme Leilighed approberet et Forslag til "det gamle Consistorii Udpyntning" m. v., der blev udfört i Aaret 1790. Denne Udpyntning synes dog ikke at have strakt sig videre end til ny Gipsning og Paneel-Beklædning, nye Vinduers Indsættelse og nogen Forbedring af Inventariet. Iövrigt var det först i Aaret 1766, at det lidet (hvælvede) Værelse foran Consistorium^{s)} blev forsynet med en Kakkelovn. — Det er i det Foregaaende^{t)} bemærket, at paa Consistorium holdtes den saa kaldte Tamperret. I Aaret 1754 afgav Consistorium, i Anledning af et Andragende fra Stiftamtmand H. Scheel om at faae et Kammer til Procuratorerne og Parterne ved Tamperretten, sin Erklæring derhen, at man vel ved Consistorium havde et saadant lidet Kammer, som var hvælvet, men at det var alt för lidet til at rumme de vedkommende Personer, og derhos manglede Kakkelovn, som ei heller fandtes der at have været, eller saaes der at kunne være.

I *Communitetsbygningen* foretoges efterhaanden flere Forandringer. Mærkeligt nok er det, at faa Aar efter at den med saa stor Bekostning var bleven opfört, nærmest til dens oprindelige Bestemmelse som Bespiisningsanstalt, var man, nu Spiisningen in natura 1736 var ophævet^{u)} og forandret til Kostpenge, i stor Forlegenhed med, hvortil man skulde bruge alt dette vidtlöftige Huusrum. Naar undtages Salen neden under, hvor de saakaldte Klosterövelser holdtes, og den Leilighed, som beboedes af Oeconomus, stod alt det Övrige ledigt og ubrugt. Der blev Spöragsmaal om at indrette Bygningen til etslags ny Regents for 50-60 Alumnere, eller at bortleie det Meeste deraf, eller at sælge til den Höistbydende, hvad man ikke behövede, navnlig det Stykke Bygning og Grund til Hörnet af Skidenstrædet, der kunde ansees for meest overflödigt, eller — om Universitetet havde Evne til at tilforhandle sig disse Bygninger af Communitetet, for deraf at indrette to til tre Professorboliger og bortleie Resten til Fremmede^{v)}. Disse Omhandlinger förte ikke til Noget; men Velvillie og Omstændigheder skaffede Raad. Den disponible Deel af den nederste Etage^{x)}, indtil hvor den den förste Port nu er, blev efterhaanden indrömmet Enker, især efter Professorer^{y)}, hvilket varede indtil 1805. De tilsvarende Leiligheder i anden Etage anvendtes for en

r) s. ovenf. S. 66.

s) s. ovenf. S. 33.

t) S. 33.

u) s. herom Nyerup a. St. S. 291 ff. *J. Baden Universit. Journal* I. S. 64. ff. Denne foreløbige Foranstaltning blev derefter ved Resc. af 22 Aug. 1755 forlænget indtil videre (vil sige, for bestandigt).

v) Nyerup a. St. S. 345-351.

x) Nemlig fra Communitetssalen af.

y) Först forhenværende Oeconomus Byssings Enke, derefter Professor-Enkerne Wöldike, Rosenstand og Geuss, hvilken sidste i Aaret 1805, da Leiligheden behövedes til offentlig Brug, derfor blev tilstaaet en Godtgjödelse i Penge. Det er at mærke, at kort efter Bespiisningens Afkæffelse anvistes Oeconomus, som, skönt den egentlige Huusholdning var ophört, dog vedblev at være i Communitetets Tieneste i en anden Egenskab, der altid havde været forenet med den förste, nemlig som Communitetets Forvalter og Regnskabsförer, Vaaning i den til Consistorium stödende Bygning i Gaarden, hvilken siden forblev bestandig Tienestebolig for denne Embedsmand indtil den sidste Oeconomus's Conferentsr. Holtermanns Död 1815.

Tid paa lige Maade; men i Aaret 1770 bleve de tilligemed den store Sal ovenover Communitetets Forsamlingsværelse ved kongel. Resolution overdragne den da til Professor i Naturhistorien beskikkede M. T. Brünnich til Beboelse og til Benyttelse for hans Samlinger af Naturalier, og kort efter, da Kongen i Aaret 1772 havde skænket til Universitetet den Charlottenborgske Naturaliesamling, blev denne, tilligemed det Lidet, der endnu fandtes i Universitetets hidtilværende Naturaliecabinet ved det store Auditorium, forflyttet til bemeldte Sal, for der at være under Profess. Brünnichs Opsyn^{z)}. Det var paa en Tid, da Naturvidenskabernes Studium havde under Kong Frederik den Femtes Regiering faaet nyt Liv, og nu ogsaa ved Universitetet ønskedes fremmet med større Held end hidtil. Ingen Foranstaltning var derfor mere hensigtsmæssig^{a)}. Fra den Tid af beholdt dette Locale samme Anvendelse, nemlig dels til Naturaliecabinet, (senere dog blot for Mineralier), dels til Bolig for den Professor, som dermed har Opsyn. Iøvrigt skete mod Periodens Slutning flere Forandringer i den nederste Etage af denne Deel af Bygningen. Den store Sal, som hidtil var benyttet til Communitets-Alumnernes Övelser, blev, efterat disse i Aaret 1795 ganske vare ophørte^{b)}, og noget efter, i Aaret 1800, det saakaldte pædagogiske Seminarium oprettedes, nu saaledes afdeelt, at deraf dannedes to Auditorier, det ene, mod Gaarden, til Brug for Seminariet, det andet, mod Gaden, for dermed at forøge de academiske Auditorier, paa hvilke der var Mangel^{a)}. Da i Aaret 1806 Universitetets Regnskabs- og Cassevæsen ordnedes paa en ny og bedre Maade, blev i denne Anledning indrettet et Comptoir, samt Bolig for en Bectient, der kunde have Tilsyn med Bygningen, og den Professor-Enke, som Leiligheden midlertidigen havde været indrømmet, en Godtgjærelse tilstaaet. — Hvad angaaer den övrige betydelige Deel af Communitetsbygningen indtil Skidenstrædet, for hvilken man især havde været i Forlegenhed med at finde en Benyttelse, da aabnede sig snart en Leilighed til at faae den anvendt, da der blev Spørgsmaal om Bolig for den i Aaret 1755 udnævnte nye Procantsler Pontoppidan. For ham blev nu den hele Leilighed i begge Hoved- og Sidebygningens Etager indrettet til en smuk og rummelig Residents^{b)}, hvilken hans Enke efter ham beholdt indtil sin Död i Aaret 1809.

z) s. Brünnich Indl. til Dyrhistorie S. XXXI. J. Baden Univ. Journ. V. S. 90. Nyerup a. St. S. 403. f. Engelstoft Univ. Ann. 1810 1 B. S. 220. f. G. L. Baden Frederik den Femtes Regierings Aarbog S. 199. f. og Christian den Syvendes S. 103.

a) Brünnich a. St. Tid og Rum tillade ikke nærmere hermed sammenhængende Oplysninger. Erindres bør dog her Procantsler Pontoppidans († 1764) Bestræbelser for at gjøre Naturvidenskabernes Studium almindeligere ved Universitetet, og dette saa meget mere, jo flere de Fordomme og Hindringer vare, som han i denne Henseende havde at arbeide imod.

b) Ildebranden s. A. afbrød dem — for bestandigt. Skiönt i Tidens Løb efterhaanden, og seenest ved den nye Communitets-Fundats af 25 Jun. 1777 (ved hvilken langt om længe de unyttige latinske Disputationer afskaffedes) forbedrede, udvidede og humaniserede, vare de dog nu, endog i deres sidste Form, at betragte som forældede, og allerede som saadanne betragtede. En kritisk Udsigt over disse Kloster-Övelsens Historie fra deres Begyndelse af, med stadigt Hensyn til Tidernes Fremskridt, vilde være paa eengang et ikke uvigtigt Bidrag til disses og til Universitetets Historie. Flere Data og Vink dertil finder man i Nyerups Univ. Ann., Badens Univ. Journal, endeel af de i den saakaldte Trykkefriheds-Periode udkomne Forbedringsforslage og andre Skrifter.

a) Efterat Studierne ved Universitetet havde begyndt at faae et større Omfang, befandtes der stor Mangel paa Auditorier. Patronen gjorde sig megen Umage for at faae denne Trang afhiulpen. Consistorium yttrede ved en saadan Leilighed i Aaret 1801, at det daværende Antal af Auditorier kunde ansees for at være tilstrækkeligt, "naar det blev fastsat, at de ikke benyttedes af andre Professorer end dem, som ei vare forsynede med fri Bopæl, paa hvilke ved Auditoriernes Indretning fra Begyndelsen af var taget Hensyn". Jvf. ovenf. S. 57.

b) s. herom Nyerup a. St. S. 357 f. Baden Univ. Journ. V. S. 91. f. Ved denne Leilighed blev ogsaa

Saa Meget om Universitetsbygningernes enkelte Dele i denne Periode. Med Hensyn til *Studiigaarden i det Hele* kan endnu bemærkes Følgende. I Aaret 1781 fik denne Gaard en ny Broelægning, hvortil Udgiften blev udredet halvt af Universitetet og halvt af Communitetet^e). 1789—90 foretoges i den forhen omtalte^d) Anledning et almindeligt Eftersyn og en almindelig Istandsættelse af Studiigaardens Bygninger, hvormed iøvrigt ingen videre Forandring var forbunden. Under den store Ildebrand, som i Aaret 1795 (5-7 Jun.) paa ny overgik Staden, og ved hvilken tre Universitetet tilhørende Bygninger i Studi- og Sct. Pedersstrædet^e) bleve ødelagte, truedes ogsaa Studiigaarden, og vilde neppe have undgaaet en lige Skiæbne, dersom det ikke var lykket at redde den nærliggende Frue Kirke fra at blive antændt. Da imidlertid Faren afvendtes, vedkommer det ikke nærværende Skrifts nærmeste Öiemed, videre at omtale denne Begivenhed, undtagen forsaavidt det kan bemærkes, at den gav Anledning til Fornyelsen af den ældre Tanke om at *forflytte* Universitetet fra Hovedstaden, uden at dette dog nu blev Gienstand for noget egentligt Forslag, men kun for offentlige Drøftelser eller fraraadende Forestillinger, som Rygtet om en saadan Forflyttelse fremkaldte^f). Fra 1795 til 1803^g) vare, efter Stads-hauptmandens Begiæring, to Auditorier paa Studiigaarden overlodte Borgerskabets Brandvagt, paa Vilkaar, at den kun maatte betiene sig deraf om Natten, og at til hver Morgen Borde og Bænke maatte være satte i Orden. — Da det i For-aaret 1801 ansaaes mueligt, at formedelst fiendtligt Bombardement de Syges Udflyttelse fra de i den östlige Deel af Byen beliggende Hospitaler kunde blive nödvendig, overlodes Frederiks Hospital, efter Begiæring, det store Auditorium til Disposition i paakommende Tilfælde; ligesom ogsaa det Classenske Bibliothek erholdt lignende Tilsagn med Hensyn til de vigtigere Værker, som det paa den Maade ønskede at bringe i Sikkerhed. Til Lykke blev Benyttelsen af disse Tilladelser overflödig.

Da forhen^h) er handlet om Midlerne og Hjelpekilderne til de academiske Bygningers Vedligeholdelse i ældre Tider, skulle her, i Fortsættelse deraf, tilføies nogle

den bagved liggende Have, som forhen havde været Oeconomus tillagt, saaledes deelt og adskilt, at deraf det sydlige Stykke forbeholdtes den nu Oeconomus anviste Bolig, det nordlige derimod henlagdes til Procantslerens Residents. Hiint hörer nu til den af Etatsraad Bornemann, denne til den sidst af afg. Etatsraad Herholdt beboede Professorvaaning.

e) Efter det, som med Hensyn til begges Andeel i Studiigaardens Areal var paa begge Sider vedtaget. s. ovenf. S. 61. Anm. h.

d) S. 68.

e) Nemlig to Professorresidenter i Studiistrædet og Valkendorfs Collegium i Sct. Pedersstræde; s. herom *Baden Univ. Journ.* III. S. 122. f.

f) Offentligen blev den Sag drøftet fornemmelig af Prof. J. Baden (*Universit. Journ.* III. S. 114 - 122) og af Prof. Rahbek (*Minerva* 1795 3dio B.), som begge anbefalede denne Idee. En anden Universitetslærer indgav derimod paa höiere Sted en med mange Grunde motiveret Forestilling derimod. Rygtet havde angivet *Sorøe* og *Colding* som de Steder, der skulde være komne i Forslag til Universitetets Forlæggelse, hvilket gav Baden Anledning til at undersøge begge disse Steders Leilighed i saa Henseende. Det Sande er, at intet Forslag til saadan Forlæggelse nogensinde blev indgivet. Ogsaa faldt Rygtet derom snart bort igien. *Baden a. St.* S. 122. Dette var, saavidt bekiendt, den fjerde Gang, Universitetets Forflyttelse havde været bragt paa Bane, nemlig 1) 1658; *Nyerup a. St.* S. 165. 2) 1728; ovenf. S. 61. 3) 1771; *Nyerup a. St.* S. 279; *Krit. Journ.* for 1771 S. 76 f.; (*J. Baden*) *Raisonnement om Kiöbenhavns Universitet*, Kiöb. 1771 S. 10 ff. 4) 1795. Det er besynderligt, at *Nyerup* i sine 10 Aar efter udgivne *Univ. Annaler* aldeles ikke omtaler de Discussioner herom, som dengang fandt Sted, undtagen forsaavidt han S. 379 dertil hentyder.

g) Da denne Borgervagt ved Plac. af 11 Febr. 1803 blev afskaffet.

h) S. 39 ff.

Underretninger om, hvorledes dermed ogsaa i denne Periode blev forholdt. Der havdes en saakaldet *Bygningscasse* eller *Bygningsfond*, hvis egentlige Bestemmelse var at bestride Udgifterne til Vedligeholdelsen dels af de Universitetet tilhørende Landsbyekirker, dels af de paa *Studiigaarden* værende akademiske eller *Universitets-Bygninger* ⁱ⁾. De Indtægter, som tilföde denne Casse, bestode dels i de Cassebeholdninger eller residua, der fra Landsbyekirkernes Vedligeholdelse bleve tilbage af den aarlige Afgift af Tiende-Indtægten, som vedkommende Beneficiarii til saadant Öiemed indbetalte under Navn af *Canon*, og som i Reglen var en Trediedeel af det Hele ^{k)}, dels i visse Afgifter, som efter kongelige Resolutioner skulde til samme erlægges af Klokkerne til Frue og Trinitatis Kirke og af Overgraveren til den förste ^{l)}, dels i saadanne overordentlige Indkomster, hvoraf man, naar de ikke havde nogen bestemt Anvendelse, lod Fordelen tilflyde bemeldte Casse, f. Ex. af bortsolgt, Universitetets Gods tilhørende, Skov. Fra 1732 af stod den, ligesom de övrige oeconomiske Anliggender, under den ved Fundatsen af 31 Mart. s. A. forordnede Qvæstors Tilsyn, dog at Consistorium bestemte angaaende Anvendelsen; men fra 1788 af bestyredes den, under iövrigt lige Regel, nærmest af de ved den nye Universitets-Fundats i hans Sted anordnede Inspectores Qvæsturæ. Denne Casses Tilstand var i Almindelighed mere ringe end god, og dens indskrænkede Evne tillod den derfor sielden at paatage sig flere Udgifter end de höist nödvendige, af hvilken Aarsag den sædvanlig maatte undslaae sig for enhver overordentlig eller ny Omkostning af nogen Betydenhed, og henvise til andre Hjelpekilder. Saaledes formaaede den i Aaret 1778 ikke at bidrage Noget til Indretningen af det nye chemiske Auditorium ^{m)} eller vovede at paatage sig den Forpligtelse, at vedligeholde samme, undtagen forsaavidt Consistorium, "for at vise, at det saa meget som mueligt vilde bidrage til den nyttige Indretning", tilböd, af bemeldte Casse dertil aarlig at lade udbetale 10 Rdlr. Paakom der större Udgifter, som efter Omstændighederne ikke kunde undgaaes eller burde opsættes, tog man endnu, lige som fordem, Tilflugt til Laan af andre under Universitetet hörende Stiftelsers Capitaler eller Beholdninger, især af Frue Kirkes ⁿ⁾, saaledes som dette var Tilfældet i Aaret 1785, da 1600 Rdlr. udfordredes til nogle nödvendige Reparationer af Auditorierne m. v. Senere kom denne Casse, under de nye Inspectorum Qvæsturæ Tilsyn, mere til Kræfter, saa at den, efter en Beretning fra Aaret 1803, dengang havde en oplagt Capital af 4500 Rdlr. Fra Communitetets Casse erholdt Universitetet ogsaa endnu sielden noget Bidrag til *sine* Fornödenheder, uagtet det lige-saa lidet nu som i ældre Tider ^{o)} undlod, ved Leilighed at banke paa sin rige Sö-

i) Professorernes Residenter skulde disses Besiddere selv vedligeholde, og de övrige under Universitetet hörende offentlige Bygninger, saasom de tre Collegier, m. v., vedligeholdtes ligeledes paa disse Instituters egen Bekostning.

k) *Engelstoft Univ. Ann.* 1810. II. S. 54.

l) Formedelst disse Tienesters efterhaanden betydeligen formindskede Indtægter, blev det stedse mere og mere vanskeligt at erholde de dem paalagte Afgifter, hvorfor de ogsaa senere ere blevne forandrede.

m) Kongen bevilgede dertil af sin egen Casse 680 Rdlr.

n) s. ovenf. S. 39. I Aaret 1732 saae Universitetet sig i den Nödvendighed, hos Kongen at anholde om Eftergivelse af 4134 Rdlr. 44½ Sk., som det skyldte til Frue Kirke i Anledning af derfra i sin Tid giorte Forskud til Universitetsbygningers Reparation (hvilken Eftergivelse under 20 Jun. 1732 blev bevilget). Herved bestyrkes, hvad ovenfor S. 54 er xttret om Universitetets Uformuenhed i Aaret 1728.

o) s. ovenf. S. 36. At ogsaa i denne Periode Communitetets Bestyrelse ikke altid viste sig redebon til at yde Hjelp, derpaa finder man adskillige Exempler hos *Nyerup a. St.* og endnu flere i *Consistorii Acta.* jvf. ovenf. S. 67.

ters Dör og forestille Billighedsgrunde. Det var i Almindelighed kun, hvor Udgiften efter sin Natur kunde betragtes som fælles, eller ifølge speciel kongelig Resolution, at Communitetet af og til ydede Universitetet nogen Bistand til dets Indretninger, hvilke derimod oftere bleve understøttede umiddelbart af Kongens Casse^{p)}.

Endnu bør vi, forinden vi slutte denne Periode, tilføie et Par Ord om den i det Foregaaende ommeldte, med Universitetets Bygninger i nær Forbindelse staaende og paa dets Grund beliggende, *botaniske Hauge*. Det var, som af det der Anførte sees, egentlig den Have, der laae til Professorresidentsen ved Siden af Studiigaarden og bag ved samme udstrakte sig mod Nord til Skidenstrædet, saaledes at den mod Vesten indsluttedes af Communitetets eller Oeconomi, og mod Østen af tvende Præsteresidentsers Haver, hvorfor den ogsaa kaldtes den botaniske Hauge *ved Universitetet*. Bemeldte botaniske Hauge paalaae det Besidderen af fornævnte Residents at vedligeholde som *saadan*, hvilket altsaa var et paa denne Residents hvilende, Besidderen, især naar han ikke selv var Medicus, ingenlunde behageligt onus, helst da og saalænge ingen særlig Indtægt dertil var henlagt^{q)}. Med dens Vedligeholdelse havde det derfor heller ingen ret Skik, endog efter at det var blevet foreslaaet og vedtaget, at afsondre den for samme bestemte Plads fra den Deel af Haven, som Residentsens Besidder skulde beholde til eget Brug^{r)}. Hertil kom, at den til samme afgivne Plads i alle Henseender var alt for indskrænket, og var bleven det endnu mere derved, at efter Ildebranden 1728 en Deel af Grunden var bleven udlagt til Skidenstrædets Udvidelse. Dette foranledigede, at i Aaret 1769, under Geheimeraad Thotts Patronat, Forhandlinger^{s)} bleve indledede med Consistorium angaaende at forskaffe den botaniske Have *den hele Plads*, der indbefattede saavel Communitetets (nu mellem den for Procantsler Pontoppidan indrettede, for Tiden af hans Enke beboede, Residents og Oeconomi Bolig delte) Have mod Vesten, som de to Præsteresidentsers mod Østen, og virkelig blev Resultatet deraf et kongeligt Rescript af 15 Jun. 1770, som, ved at paalægge Consistorium at drage Omsorg for, at den omhandlede botaniske Have saasnart

- p) Saasom ved Indretningen af Naturaltheatret 1772; af det chemiske Laboratorium 1778 o. fl. G. Jvf. *Nyerup* a. St. S. 367. f. Hvor ulige Universitetets og Communitetets Vilkaar i saa Henseende vare, skiønnes deraf, at til samme Tid, da Universitetet neppe formaaede at vedligeholde sine Bygninger og Indretninger, og endaa mindre saae sig i Stand til, uden Hielp andensteds fra at udvide og forbedre dem, men maatte i saadanne Tilfælde tage sin Tilflugt til Ansøgninger, Laan eller Forsøg hos Communitetets Bestyrelse, havde det sidste ei allene god Leilighed til, med en ny Bekostning af henved 8000 Rdlr. (*Nyerup* a. St. S. 351) at indrette en Residents for Procantsleren i den for kort siden med stor Bekostning for dets Casse opførte Hovedbygning, og i samme Bygning at indrømme haade ham og mange andre Familier fri Bolig, men var endog saa forlegen med sit stedse voxende Overskud, at Bestyrelsen, for at skaffe dette Anvendelse, vedblev at forøge Stipendiepladsernes Antal, saaledes at i en Tid af syv Aar (1757-64) de *ordentlige* Alumner formeredes fra det fundatsmæssige Antal af 100 til 174. *Engelstoft* Efterretn. ang. Kiöbh. Univ. 1823. 1 B. S. 152 ff. Til at forbinde disse saa nær beslægtede Instituter i den *höiere Eenhed*, som er lige gavnlig for begge Instituters Öicmed og derved for Videnskab og Stat, manglede saaledes dengang endnu Meget.
- q) Først i Aaret 1696 henlagde Prof. R. Bartholin Renten af en Legatcapital paa 1200 Rdlr. til dens Dyrkning og Vedligeholdelse; jvf. ovenf. S. 38.
- r) *Nyerup* a. St. S. 265. Act. Consist. til 16 Mai 1769. Der antages den egentlige botaniske Have at begynde 20—30 Alen fra Residentsen mod Norden, og derfra at strække sig ud til Muren mod Skidenstrædet.
- s) Disse Forhandlinger indeholde flere antiqvarisk-historiske Oplysninger om dette Areal. Besidderen af den til Universitetet paa den østlige Side stødende Residents, bag hvilken den botaniske Have laae, var dengang Etatsraad Horrebov; efter ham Prof. Rottböll. Jvf. *Nyerup* a. St. S. 370.

mueligt blev sat i fuldkommen Stand, derhos tilkiendegav, at de her omtalte Jordstykker deals nu strax ^{t)}, deals ved forefaldende Vacancer skulde til samme indtages ^{u)}. Til samme Tid var der ogsaa, da Haven intet Gevæxthuus havde, Spørgsmaal om, efter Professor Rottbölls Begiering, at skaffe et Locale til deri at hensætte Planter, især om Vinteren, og yttrede Consistorium sig da villigt, dertil at overlade det saakaldte *juridiske Auditorium* ^{v)}, som efter 40 Aars Forløb endnu aldrig havde været brugt ^{x)}, dog med Forbehold, at det afleveredes igien, naar det for sin oprindelige Bestemmelse maatte behöves. Imidlertid fik dog daværende Professor Botan. Rottböl i Haven selv ud til Skidenstrædet indrettet et Gevæxt- og Drivhuus af 16 Fods Længde og 8 Fods Bredde, uvist i hvilket Aar og paa hvilken Casses Bekostning. Med alt dette var dog endnu kun maadeligt sørget for det botaniske Studium, forsaavidt *Haven* ^{y)} angik, og man indsaar snart, at det var nödvendigt at tænke paa nogen anden Foranstaltning. Det varede da ei heller længe, förend en saadan skete, i det Kongen i Aaret 1778 skienkede til Brug for Universitetet i saa Henseende den bag ved Charlottenborg beliggende Have ^{z)}, der siden den Tid har været Universitetets botaniske Have. Derved ophörte der altsaa at existere en botanisk Have ved *Studiigaarden* eller paa dens Grund.

Efterat den gamle botaniske Hauge ved Universitetet saaledes havde ophört at have denne Bestemmelse, anholdt daværende Professor i Naturhistorie og Chemie, Brünnich, i en allerunderdanigst Ansøgning om, at det chemiske Værksted, som hidtil havde været paa Charlottenborg, maatte henflyttes til Universitetet, og at det foromtalte Drivhuus sammesteds maatte overlades ham til *chemisk Laboratorium*, saaledes at ham tillige til saadant Brug anvistes Noget af Pladsen ved Huset ^{a)}, hvorhos han indstillede, at Udgiften til den første Ind-

t) Nemlig Procantslerinde Pontoppidans, som hun "nu havde erklæret strax at ville afstaae".

u) Rescriptet hos *Nyerup* S. 369. Aaret iforveien havde Kongen skienket den botaniske Have 2500 Rdlr. Rescr. 3 Febr. 1769.

v) s. ovenf. S. 51. Anm. s.

x) Om det *juridiske Studiums* endnu stedse försömte Tilstand og om Önskeligheden af, at det dog engang maatte komme i nogen ordentlig Drift, forekomme i den Tids academiske Acter jevnlige Ytringer, især af Holberg og Hübner. Man sammenligne hermed *Holbergs* Geistl. og Verdsl. Stat. Cap. V. S. 186 ff. Udg. 1762. Holberg vilde ogsaa have juridiske og historiske Theses indförte ved Communitetsövelserne. Mangel paa unge Academici ved Kiöbenhavns Universitet, der besadde nogen Kundskab i "Historicis og Juridicis", var efter hans Mening ogsaa Skyld i, at de Fornemme forsmaaede at tage danske Studenter til Hovmestere for deres Börn.

y) Alle den daværende botaniske Haves Mangler opregnes i *Gunnerus's* Forslag (1771) til Forbedringer ved Kiöbenhavns Universitet. *Nyerup* a. St. S. 394 f. jvf. S. 370.

z) "Den store og fordeelagtige kongelige Hauge ved Slottet Charlottenborg, paa hvis nyttige Indretning og Anseelse Intet blev späret" *Brünnich* a. St. S. XXXII. jvfr. Rescr. af 22 Jul. 1778, hvorved det hele Forslag til denne nye botan. Haves Indretning approberes. S. iövrigt *Nyerup* Kiöbenh. Beskriv. S. 308. *Thaarup* Danske Monarkies Statistik III. S. 319 f. *Engelstoft* Univers. Ann. 1813. S. 75. Ideen til en saadan Anvendelse af den Charlottenborgske Have var allerede givet i *Gunnerus's* Forslag af 1771. *Nyerup* a. St. S. 394; jvfr. 381. — Hvad angaaer den allerede i Aaret 1752 Universitetet af Kong Frederik den Femte til botanisk Anvendelse skienkede Have ved Amalienborg, da ligger det uden for dette Skrifts Öiemed, derom at berette. Det skal her alene bemærkes, at den egentlig aldrig blev taget i Brug for Universitetet, og at dens Bestemmelse som botanisk Have ganske ophörte, da i Aaret 1778 den ved Charlottenborg dertil blev indrettet. Ogsaa behövedes nu Pladsen, efter sin Beliggenhed, meget til Handelens Fornödenheder. *Brünnich* a. St. S. iövrigt angaaende denne Have *Lork* Fortgesetzte Nachrichten v. d. Zustand d. Wissensch. &c. 3 B. S. 183. ff. *Nyerup* a. St. S. 370. *G. L. Baden* Frederik den Femtes Regierings Aarboeg S. 100. 134. 312 ff.

a) Aaret iforveien havde han sögt om, at ham til saadant Öiemed maatte, som for dette meget bekvemme, overlades de Værelser med Kiökken &c. i den nederste Etage af Communitetsbygningen, der for Tiden beboedes af Frue Rosenstand; men da Communitetets Directeurer med Eftertryk

retning, som ansloges til henved 700 Rdlr., maatte udredes af den kongelige Casse, men Laboratoriet siden af Bygningscassen vedligeholdes. Efterat Consistorium havde havt Leilighed til at erklære sig herover, bevilgede Kongen af sin Casse til bemeldte Laboratorii Indretning i den forhenværende botaniske Hayes Drivhuus 680 Rdlr., og bestemte, at Universitetet skulde ogsaa i Fremtiden være fri for al Udgift til samme, mod at Bygningscassen bidrog 10 Rdlr. aarlig til dets Vedligeholdelse^{d)}. Denne Anvendelse af bemeldte Locale vedvarede siden indtil 1807, og bleve sædvanligen her de chemiske Forelæsninger holdte^{e)}.

Universitets-Bygningens fjerde Periode,

1807—1836.

Syv Decennier og fem Aar af det ottende vare henrundne, siden *Studiigaarden* efter Ildebranden 1728 var fremstaaet i en ny, vel ingenlunde prægtig eller fra Architecturens Side mærkelig^{b)}, ei heller mere fuldstændig, men dog i det Hele anseeligere og forbedret Skikkelse. I hele dette Tidsrum havde saagodtsom Intet udenfra forstyrret dens fredelige Roe; enkelte Farer og Afbrydelser^{c)} gik forbi uden videre Følge. I den senere Deel af Perioden havde Tidens og Videnskabernes Fremskridt yttret en kiendelig Indflydelse og efterhaanden bevirket en nyttigere og hensigtsmæssigere Anvendelse af forskiellige Localer, og efterat Universitetet i Aaret 1788^{d)} havde i Hertugen af Augustenborg faaet en ligesaa virksom og nidkær som oplyst og indsigtfuld Patron, giordes endnu flere nye Skridt til saa fuldstændigt som mueligt at benytte dem paa den for Universitetets og Videnskabernes Tieneste meest frugtbare Maade. Hvad i saa Henseende allerede var begyndt og udrettet, fortsattes med lige Opmærksomhed, efterat Universitetet i Aaret 1805 havde faaet en forandret Overbestyrelse i det under Navn af Directionen for Universitetet og de lærde Skoler oprettede nye kongelige Collegium, og i Spidsen for samme nu var traadt den allerede i sin hidtilværende Egenskab som Universitetspatron saa fortiente Fyrste, der med udmærket Aandsdannelse, dyb Agtelse for Videnskaber og levende Interesse for alt det, hvorved den høiere Culturs Fremskridt og Udviklingen af det Bedre i Menneskeheden er betinget, forbandt grundige Indsigter, moden Erfaring, utrættelig Arbeidsomhed og den Indflydelse, som hans

satte sig baade mod den projecterede Anvendelse af Localet overhoved, og mod Udredelse af nogen Erstatning til Frue Rosenstand, faldt dette Forslag bort.

^{d)} Rescr. 7 Januar og 10 Jun. 1778. Brännich a. St. Nyerup Univ. Ann. S. 421.

^{a)} Nyerup Kiöbenh. Beskrivelse S. 310. Efter Bombardementet blev det, da Universitetets anatomiske Theater nu var ødelagt, bestemt til, midlertidigen at benyttes for anatomiske Dissectioner og Forelæsninger — saa det nu har været i alle Naturrigers Tieneste.

^{b)} I Fremmedes Öine havde den derfor ogsaa endnu kun et tarveligt Udseende; s. t. E. I. E. Angelini Underrättelser om Köpenhamn. Stockholm 1806. S. 40.

^{c)} 1795. 1801.

^{d)} Umiddelbart iforveien havde Universitetet paa en Tid, da Statsminister Schack-Rathlou var dets Patron og J. Janson Procantsler, faaet en ny Fundats (7 Mai 1788). Med Hensyn til Tidsalderens og Videnskabernes Fremskridt, det følgende Patronats Virksomhed og de mange Forandringer og Forbedringer, som behøvedes og efterhaanden foretoges, havde det vistnok været ønskeligere, at Udgivelsen af denne nye Fundats hellere var bleven udsat til en modnere Tidspunkt.

Rang, Stilling og personlige Egenskaber maatte give ham ^e). Til ingen Tid havde ved Universitetet flere nyttige Forbedringer været indledede, forberedede og paabegyndte; intet Tidspunkt i dets Historie syntes at have været mere gunstigt for dets Interesse; dets Udsigter aldrig at have været mere lyse. Men — pludselig udbrød et Uveir, og det Kiöbenhavnske Universitet maatte nu atter friste den Skiæbne at see sine Hiemsteder ganske eller tildeels forstyrrede.

Vi skulle her fritage os selv og Læseren for alt det Enkelte i en Begivenhed, som endnu er i Samtidens Erindring, og, i det vi afholde os fra enhver nærmere Betragtning af dens Følger for Universitetet i anden Henseende, end forsaavidt *Studiigaardens Bygninger* angaaer, ene og alene indskrænke os til det, som nærværende Skriffs Öiemed umiddelbart kræver: i Korthed at forklare, hvad Skade Universitetet ved Bombardementet den 2—4 Septemb. 1807 leed paa dets Bygninger, hvilke Foranstaltninger efter den Tid ere blevne föiede til deres Gienopførelse og Istandsættelse, hvorledes disse Foretagender nu ere blevne tilendebragte, og i hvilken ny Form og Skikkelse, som Resultat heraf, Universitetet nu, efter 29 Aars Forløb, med Hensyn til fornævnte Bygninger er fremstaaet.

I Aaret 1728 afbrændte, paa det gamle Consistoriihuus nær, alle Studiigaardens Bygninger, baade de Universitetet og de Communitetet tilhørende ^f). Af mindre Omfang var Forliset i Aaret 1807, da alene Universitets-Huset eller den store Auditoriibygning blev aldeles ödelagt, Communitetsbygningen derimod med dens Appertinentser ikkun mere eller mindre beskadiget, ligesom det ovenmeldte gamle Consistoriihuus ogsaa i denne truende Fare reddedes fra Undergang ^g).

e) Allerede i Aaret 1814 tabte Fædrelandet og Videnskaberne denne ædle Fyrste, hvis Minde vil blive uforglemmeligt i Universitetets Aarbøger. Hans meget lignende Portrait befinder sig i Consistorii Forsamlingsaal, skænket til samme af hans ophöiede Datter, som derved paa den for Universitetet kiæreste Maade har villet fornye Mindet om Ham, "hvis Bestræbelse var at fremme yngre Medborgeres sande Forædling".

f) ovenf. S. 49.

g) s. *Engelstoft Univers. Annal.* 1807. 2 B. S. 283-292 og a. Skr. Blandt andre under Universitetet hørende Bygninger ödelægdes Frue Kirke, Borchs Collegium, fem Professorresidents i Kannike- og Fiolstræde, to af de tre paa Studiigaardens Grund beliggende Frue Kirkes Præsteboliger, samt Frue og Trinitatis Kirkes Fattigskoler; alle de övrige bleve mere eller mindre beskadigede. a. St. Assurance-Summen for de forømmeldte afbrændte Bygninger udgjorde 172,100 Rdlr. og Skaden paa de andre blev efter foretagen Taxation anslaaet til 18,450 Rdlr.; a. St. S. 284-86. Det er overflödigt at bemærke, at Universitetets Tab og Skade ved denne Leilighed ikke kunde være indskrænket til Bygningerne alene, men ogsaa maatte strække sig til Gienstande, som disse indeholdt. Af dets videnskabelige Apparater, Böger og Papirer blev saaledes Adskilligt deels ödelagt og tilintetgjort, saasom det nye anatomiske Theater med dets Indhold, deels mere eller mindre fordærvet og beskadiget. *Engelstoft a. St. S. 287-292.* Tillæg til Kiöbenhavnske lærde Efterretninger for 1807. Dog var dets Tab i denne Henseende lidet betydeligt i Sammenliguing med det, som det leed i Aaret 1728. Blandt de Gienstande, som nu tabtes, kan ogsaa bemærkes *Rectorværdighedens Insignier* (Sceptrene og den röde Flöiels Kaabe), hvilke tilligemed den Universitetet af den skotske Kong Jacob den Siette 1591 skænkede Pokal og adskilligt Andet brændte i det saakaldte Rectorskab hos daværende Rector, Professor Treschow, i Kannikestræde; *Engelstoft a. St. S. 288.* Sceptrene og Pokalen fandtes derefter i halvsmeltet Tilstand under Gruset. Istedetfor den sidste skænkede en af Universitetets Professorer, Schumacher, det siden en anden i nyere Smag. Sceptrene, ligesom den röde Flöiels Kaabe, ophörte med det Samme at være Rectoratets Embedsinsignier her ved Universitetet, da det nu blev fundet mere passende til Tidernes forandrede Smag at ombytte dem med en Halskiæde, saaledes som allerede ved nogle andre Universiteter var indfört, i hvilken Henseende det af Directionen for Universitetet og de lærde Skoler indstillede Forslag ved kongl. Resolution af 14 Decemb. 1808 blev approberet. *Engelstoft Univers. Ann. for 1809, 1 B. S. 63. f.*

Af Studiigaardens Bygninger vare, som bemærket, *Consistorii-Huset* og *Communitetet* med Tilhørende blevne staaende, skiönt, som en Følge af deres Beliggenhed, meget ilde tilredte. Det Første, man burde være betænkt paa, var da at faae disse Bygninger saasnart mueligt istandsatte. Dertil föiedes nu ogsaa strax de fornødne Anstalter, i Henseende til Consistorii-Huset af Consistorium, i Henseende til Communitetet af det theologiske Facultet som dettes Direction. Hiint undergik ved denne Leilighed en Forandring i sit Udvortes, som berövede det en Deel af sin antike Character. Over Indgangen til den ældste og lavere Deel af samme Bygning befandt sig nemlig som Levning fra gamle Tider en i gothisk Smag opført Frontispice, med Christian den 4^{des} og Frederik den 3^{dies} sammesteds anbragte Navnechiffre, saaledes som dette kan sees hos Thurah^k). Da nu denne Frontispice var saa beskadiget og bröstfældig, at den truede med at styrte ned, men Omkostningerne ved at opføre en ny beregnedes at ville overstige 300 Rbdlr., saa blev besluttet ganske at nedtage den, og i Stedet derfor at anbringe en Gesims over hele Bygningen. Inden Vinteren vare saavel denne Bygning som Communitetet igien satte i Stand saaledes, at Intet mere var til Hinder for deres Benyttelse paa sædvanlig Maade.

Hyad den i Grunden afbrændte store *Auditoriibygning* angik, da ansaaes det for det Første nödvendigt, strax at træffe en Interimsforanstaltning til at conservere dens Mure, som, naar saadant skete, formeentligen igien kunde benyttes, men ellers vilde blive aldeles ubrugbare. Dette blev allerede i Decemb. Maaned iværksat. Udgiften var beregnet til c. 1500 Rdlr.; men da Murenes Værd ansloges til 5000 Rdlr., fandtes det dog at ville være en betydelig Besparelse. Lövrigt blev fra nu af Universitetsbygningens Opførelse paa ny, og da af mange Grunde efter en anden og mere udvidet Plan, Gienstand for vedvarende Forhandlinger af og mellem Consistorium og Universitetsdirectionen. Begge önskede saasnart mueligt at see Universitetets Trang og Savn i denne Henseende afhiulpet; begge vare uafsladelig sysselsatte med Forslage og Planer dertil og giensidige Overlæg deromⁱ). Men det laae i Omstændigheder, over hvilke man ikke var Herre, at længere Tid maatte hengaae, inden Noget kunde bringes til Modenhed enten i Plan eller Udförelse. Af saadanne Omstændigheder skulle her blot nævnes følgende: Krigsurolighederne og den hindrende eller afdragende og opholdende Maade, hvorpaa disse maatte indgribe i offentlige Forretningers Gang; det til samme Tid Vaklende og Usikre i Pengevæsenet og de deraf opstaaende Misforholde i Varepriser, Arbeidslön o.s.v.; den fra Begyndelsen af mödende Vanskelighed, at tilveiebringe de til et saadant Bygningsværks Udförelse fornødne Pengemidler^k), især da paa samme Tid Universitetet til sine övrige Fornødheder behövede betydelige aarlige Tilskud fra Communitetet; det Betænkelige i, under saadanne Forholde, og forinden baade Udgiften kunde med Sikkerhed beregnes og de fornødne Midler være skaffede tilveie, at indlade sig i et saa betydeligt Foretagende; og endelig selve Planens Vigtighed, da baade Universitetets Ære og Fordeel maatte ansees höiligen interesserede i, at det, som nu een Gang for alle bestemtes for derefter at iværksettes, blev i alle Henseender *vel betænkt*.

^k) Hafn. hod. Tab. CIV.

ⁱ) De hidhörende Acta findes dels i Consistorii, dels i Universitetsdirectionens Archiv.

^k) Den Uvished, som i Begyndelsen fandt Sted med Hensyn til Udbetalingen af de afbrændte Bygningers Assurancesummer, blev kort Tid efter hævet ved Plac. af 13 Jan. 1809.

Det var saaledes først ved Aaret 1831 at Omstændighederne fandtes mødne nok til, at der for Alvor kunde tænkes paa en ny Universitetsbygningens Opførelse. Men inden vi nærmere omtale disse sildigere Forhandlinger, for derefter at betragte dem i deres Udvikling og endelige Resultat, skyldte vi endnu, for den historiske Oversigts Skyld, her i Korthed at bemærke de Forandringer, som imidlertid ere blevne giorte, eller de Foranstaltninger, som ere blevne föiede i de övrige efter Bombardementet paa ny istandsatte Bygninger paa Studiigaarden. Efterat Universitetet nu havde mistet baade de Læseværelser, som befandt sig i Auditoriibygningen, og tvende, som havdes til Benyttelse i det nu ogsaa afbrændte Borchs Collegium, var der bleven stor Trang paa Auditorier. Man erholdt da i Aaret 1808 hos den endnu levende Procantslerinde Pontoppidan, der beboede en rigelig Leilighed i Communitetsbygningen, to Værelser til dette Brug mod aarlig Godtgjölse ^{l)}. Da hun Aaret derpaa døde, efterat have som Enke været i Besiddelse af denne Bolig i 45 Aar, beholdtes disse to Værelser for den samme Bestemmelse ^{m)}, medens det Övrige for det Første blev indrømmet en af de Professorer, hvis Residentser vare brændte ⁿ⁾, til fri Bolig. Paa et andet Sted i Communitetsbygningen anvistes i Aaret 1810 et Par Værelser til midlertidigt Locale for den zoologiske Afdeling af det til Universitetet nu skienkede Moltkeske Naturaliecabinet ^{o)}. Det Communitetshuus, der i de sidste Decennier havde været Embedsbolig for Oeconomus ^{p)}, blev efter den sidste Oeconomi Conferentsraad Holtermanns Död i Aaret 1815, og da en ny Indretning i Henseende til Communitetets Regnskabssager allerede iforveien var truffet, ligeledes for det Første overladt en Professor til fri Beboelse. Men kort efter blev ved kongelig Resolution af 18 Apr. 1817 bestemt, at begge disse Boliger skulde for Fremtiden vedblive at være Embedsboliger for Professorer ^{q)}, i Stedet for tvende af de afbrændte Professorresidentser, hvis Pladser man da kunde afhænde ^{r)}, og saaledes nu ogsaa inddrages under de med Hensyn til disse Residentser giældende Optionsregler.

Vi vende nu tilbage til de endelige Forhandlinger om Universitetsbygningens Opførelse og disses Resultat. Allerede i Aaret 1819, da der nu var Udsigt til, at Omstændighederne snart vilde tillade den i saa lang Tid udsatte og med saa megen Længsel imøde seete Opbygning af Universitetet, var af Stadsbygmester Profess. *Malling*, efter dertil given Anledning og under Overlæg med daværende Bygningscommittee, blevet udarbejdet et udförligt Project, hvis Plan omfattede den hele Quarré eller Fiirkant, der udgjör Universitetets egentlige Grund ^{s)}, og ifölge hvilket Façadebygningen, i græsk Stil, skulde have indta-

l) *Engelstoft Univ. Ann.* 1808. 1 B. S. 113 f.

m) hvortil de ogsaa siden have været brugte.

n) Saaledes boede Professor Wöldike her fra 1810 til sin Död 1813, og efter ham Prof. Theol. Hornemann fra 1813, indtil han i Aaret 1816, efter Etatsr. Bugges Död, kom igjen til at boe i en af de gamle Residentser.

o) *Engelstoft Univers. Annal.* 1810. 1 B. S. 217 ff. og 1811 1 B. S. 79.

p) ovenf. S. 68. Anm. y.

q) Jvf. *Selmers Akadem. Tidend.* 1833 S. 119 ff.

r) Dette er senere skeet. Ifölge kongel. Resolutioner er i Aaret 1825 Bygningsgrunden Nr. 43 i store Kannikestræde, som hørte til den af Etatsr. Wöldike sidst beboede Residents, bleven solgt for 3610 Rbdlr. Sölv, og i Aaret 1827 ligeledes Bygningsgrunden Nr. 35 paa Hiörnet af store og lille Kannikestræde, der sidst beboedes af Conferentsraad Obelitz, afhændet for 1685 Rbdlr. r. Sölv.

s) I Anledning af denne Plan var det Hensigten at acquirere for Universitetet de to ubetydelige Huse og Grunde inden for denne Omkreds, som vare privat Eiendom, hvorfor ogsaa i Aaret 1819 det ene af disse Huse, paa Hiörnet af Fiolstrædet og Chrystalgaden beliggende, blev kiöbt.

get den hele Længde fra Nørregade til Fiolstrædet. Men dette Project, som, hvis det var blevet bragt i Udførelse, vilde have forskaffet det Kiöbenhavnske Universitet en Bygning, hvortil neppe noget andet Universitet skulde have kunnet fremvise Mage i Skiönhed, Fuldständigkeit og de enkelte Partiers hensigtsmæssige Forbindelse, maatte formedelst dets tilsvarende større Bekostelighed ^{t)} og de til Disposition staaende pecuniære Hielpemidlers Utilstrækkelighed lægges til Side. Det blev da nödvendigt, at være betænkt paa Bygningens Opførelse efter en anden, mere indskrænket, Plan, og saaledes overdroges det nu Professor *Malling* at udarbejde et nyt, med strængere Hensyn paa Besparelse og paa det aldeles Nödvendige beregnet, Project, i hvilken Anledning ved Universitetet selv i Aaret 1831 udnævntes en af flere Consistorii og Communitetsdirectionens Medlemmer bestaaende Bygningscommisson, for med Architecten at overlægge angaaende Fornödenheder, Plan, Omkostninger m. v., og derom nærmere i Forening med ham at foreslaae og indstille. Resultatet deraf var et i samme Aar indsendt, af Professor *Malling* affattet, med Plan og Tegninger ledsaget Forslag, ifölge hvilket nu paa den lige for Frue Kirke beliggende Tomt ^{u)} skulde i en sammensat gothisk Stil opføres en af tvende Etager bestaaende Hoved- eller Façadebygning, dog saaledes at denne ikke — som efter den förste Plan — skulde indtage den hele Længde, der udgiör 160 Alen, men kun den midterste og större Deel af samme, og i Forbindelse dermed ind til Gaarden, paa den Plads, hvor den gamle Auditoriibygning havde staaet, en fornemmelig til Solennitetssal indrettet Tverbygning. Efterat dette Project, hvis Detailler her maae forbigaaes, men af hvilket det meest Væsentlige nedenfor vil blive angivet, i enkelte Puncter var blevet nærmere dröftet, og Overbygningsdirecteurens Betækning derover indhentes; efterat alle de nödvendige Bekostninger vare bragte i Overslag, og Midlerne til at bestride Udgiften, der for det Hele beregnedes til 180,000 Rbdlr., vare saaledes forberedte, at de havdes til Raadighed; og efterat Forslaget i alle dets Dele giennem den Kongel. Direction for Universitetet og de lærde Skoler var blevet Hs. Majestæt Kongen foredraget, vandt dette saaledes allerhöieste Approbation ^{v)}. Det bemærkes her, at, ifölge en senere Bestemmelse, udsættes den i Planen liggende Decoration saavel af Solennitetssalen som af den til samme förende Vestibule i Hovedbygningen, indtil Omstændighederne maatte tillade dens samtidige Udførelse ^{x)}.

De Hielpemidler, der nu med allernaadigst Approbation anvistes til bemeldte Universitetsbygningens Opførelse, vare fölgende:

1) Af den til de nye Universitetsbygningers Opførelse bestemte, saakaldte <i>Bygningsfond</i> ^{y)} . . .	120,000 Rbdlr. Sölv.
2) Tilskud fra Communitetets	
Casse	40,000 — —
3) Fra Universitetets Casse ^{z)}	20,000 — —
	180,000 Rbdlr. Sölv.

t) Udgiften var foreløbig anslaaet til c. 265,000 Rbdlr., men antoges at ville unneligen beløbe henved 300,000 Rbdlr. Tid og Hensigt tillade ikke, her nærmere at omtale dette interessante Project.

u) Der, hvor för Ildebranden 1728 Anatomiekammeret og Communitetets Spisesal m. v. havde været, men hvor efter denne Ildebrand Intet igien var blevet opført undtagen den lille Bygning, som blev indrettet til en Pedel, der skulde have Tilsyn med Gaarden, ringe Klokken &c.

o) Kongel. Resolutioner af 31 Mai 1832 og 10 Mai 1833.

x) Forf. beklager, at Rummet ikke tillader at meddele en i afvigte Sommer af flere Kunstnere i Forening foreløbig udkastet Plan til Vestibulens Decoration med Malerier og Reliefs i en Række af mythologiske Forestillinger, der paa en ligesaa skiön som betydningsfuld Maade fremstillede Videnskabens og den höiere Culturs Idee i dens Kilder, forskellige Retninger, og velgiörende Virkninger.

y) Denne til det angivne Öiemed umiddelbar bestemte Fond blev, ifölge Kongel. Resolution af 20 Mai

Ved disse Hielpemidler er da den nye Universitetsbygning, efter den for-
ommeldte af Stadsbygmester Professor Mallings udarbejdede, af Hs. Majestæt al-
lernaadigst approberede Plan, i de fem Aar fra 1831-1836 bleven bragt til Ende,
saaledes opført og indrettet, som hosføiede Afbildning, Plan og Grundtegning
vise. Vi skulle her i Korthed angive dens meest væsentlige Bestanddele.

Façadebygningen ud til Frue Kirke er deelt i tre Hovedpartier, et midter-
ste Partie, hvori Hovedindgangen og Vestibulen ere anbragte, og to Sidepartier,
som indeholde Auditorierne. Dens Længde er 110 Alen. Midterpartiet har fra
Foden til den överste Spidse en Höide af $36\frac{1}{2}$ Al. Sidepartierne til det Överste
af Gesimsen ere 21 Al. höie. Over Portalet ved Indgangen er anbragt en opadseende
Örn og under samme den Inscription: *Coelestem adspicit lucem*; i den överste
Frise: *Fridericus Sextus instauravit MDCCCXXXVI*. Til Bygningen slutter sig
ved hver af Enderne et Indkiørselspartie, af hvilke det ene, til venstre Side, forbin-
der den med Communitetsbygningen, det andet til höire med en lavere Muur,
som indhegner det Övrige af Pladsen indtil Hörnet af Fiolstræde. Igiennem
Porten til venstre Side er den sædvanlige Indkiørsel, og i samme tillige Opgang
til Corridoren m. v. Indkiørselen til höire Side förer alene til Altrædelsen ved
den kongelige Tribune.

Den förste Afdeling ved Indgangen bestaaer af Vestibulen eller Forhallen
til Solennitetssalen, der har en Længde af 24 Al., en Bredde af $22\frac{1}{2}$ og en Höide
af $20\frac{1}{2}$ Al. Denne Forhalle staaer i umiddelbar Forbindelse med Corridorerne i för-
ste Etage, hvorfra Indgangen er til Auditorierne, og ved tvende Trappelöb med
Corridorerne i anden Etage, hvorfra ligeledes er Indgang til Auditorier. Paa
dens Vægge og Loft ere anbragte passende architectoniske Zirater; imidlertid vil
dens Decoration efter den lagte Plan först da kunne ansees fuldendt, naar i Ti-
den de forskiellige Halvcirkler og Fyldninger ere blevne prydede med sindbilled-
lige Fremstillinger i Malerie og Basreliefs. I Hovedbygningens nederste Etage
ere indrettede fem, og i den överste ligeledes fem, større eller mindre, alle rum-
melige, Auditorier.

Fra Forhallen i fem Trins Höide ligefor Hovedindgangen træder man ind i
Solennitetssalen, som er $34\frac{1}{2}$ Al. lang, 22 Al. bred og $21\frac{1}{2}$ Al. höi, og indtager
den største Deel af Rummet i den forommeldte Tverbygning. Den er i en Afstand
fra Gulvet af 17 Alen omgivet af et Galerie. Væggene architectoniske Decora-
tion frembyder to Rækker af Feldter, af hvilke den överste er bestemt til
Malerier. For det Förste, og saalænge indtil Salens og Forhallens Decora-
tion med Malerier &c. paa eengang kan blive foretaget, ere alle Væggene an-

1831, dannet ved Hielp af flere Capitaler, som da til samme bleve henlagte, navnlig 1) Belöbet
af de afbrændte Universitetsbygningers Assurance, indbetalt til Universitetet i Aaret 1809 med
20,115 Rdlr. d. C., men senere efter Fdn. 5 Jan. 1813 omskrevet til 10,443 Rdlr. Sölv. 2) Op-
lagte Renter af denne Sum. 3) En Communitet tilhörende, under Qvæsturen administreret, Capital,
oprindelig 82,000 Rdlr. d. C., men i Aaret 1813 omskrevet til 64,261 Rdlr. S. 4) Oplagte Renter
af denne Capital. 5) En Communitet tilhörende rentebærende Fordring paa Universitetet, efter
Omskrivning 5000 Rdlr. S.

z) Da i Aaret 1832 og 1833 de endelige Overslag og Calculer gave det Resultat, at til den nye Uni-
versitetsbygningens Opførelse, efter den forelagte Plan, vilde udfordres 170 — 180,000 Rdlr., men
det, som Bygningsfonden eiede, ikke udgjorde mere end c. 120,000 Rdlr., saa bevilgede Hs. Majest.
under 1 Jun. 1832 og 10 Mai 1833, at endvidere til dette Öiemed maatte udredes fra Communitet-
ets Casse i alt 41,400 Rdlr. og fra Universitetets 20,000 Rdlr., tilsammen 61,400 Rdlr., som
med de forommeldte 120,000 Rdlr. udgjöre 181,400 Rdlr., eller, i rund Sum, de ovenanförte
180,000 Rdlr.

strøgne med en eensformig lys Farve. Til höire Side i Salen er i $1\frac{1}{2}$ Al. Höide anbragt en Tribune for de kongelige Herskaber, hvortil Indgangen er fra et dertil indrettet Partie i den östlige Gaard; til venstre Side i lige Höide Talerstolen. I den nordre Deel af Galeriet er indrettet Plads til et Orchester. Ved den nordlige Deel af Salen er en Udbygning, hvori et Forsamlingsværelse for Professorerne til Brug ved akademiske Höitideligheder er anbragt. Dette staaer i Forbindelse med det gamle Constoriihuus ved en, udvendig med gothisk Portal forsynet, Vestibule, der saaledes tiener til Communication mellem den nye Universitetsbygning og Consistorium.

Alle Auditorierne og Solennitetssalen blive opvarmede ved dertil i Kielder-Etagen indrettede Oyne, hvorfra Varmen udbreder sig giennem de overalt anbragte Varmerör. I denne Kielder-Etage er under Solennitetssalen og i samme Störrelse, til en Höide af $5\frac{1}{4}$ Al., et med særskilt Indgang fra den vestlige Gaard forsynet Locale, om hvis og tilstödende Localers meest hensigtssvarende Anvendelse endnu ikke er endelig bestemt.

I Forbindelse med den nye Universitetsbygning Fuldförelse og forestaaende Indvielsesfest har man fundet det passende at lade foretage en Istand-sættelse og Oppudsning af den gamle Consistoriisal, som denne længe har kunnet behöve. Til den Ende er nu samme Sal eller Consistorii Forsamlingsværelse bleven heelt forsynet med ny malet Paneelbeklædning og Vinduesgardiner, og adskilligt nyt Inventarium, ligesom ogsaa de i samme hængende Malerier af flere Universitetets Patroner og Velgiörere ere, saavidt behövedes, blevene restaurerede.

Hvorledes nu, efter saa mange Forandringer, det til de egentlige Universitetsbygninger hörende Areal eller den gamle Universitetsgrund, hvorpaa ogsaa den nye Universitetsbygning er opfört, for Tiden er benyttet og anvendt, viser den hosföiede Grundtegning Tab. III. Af denne, sammenholdt med de i dette Skrift meddeelte Underretninger, vil blandt andet skiönnes, at Anvendelsen af fornævnte Areal til Universitetets umiddelbare Brug er ved den seneste Forandring betydelig udvidet, i det at nu under saadan Anvendelse er inddraget ei blot den til den forrige Auditoriibygning stödende Professorboligs, men ogsaa de ved Siden af denne liggende forhenværende Præsteresidentsers Grund ^{a)}.

Saaledes er da nu *paa den gamle Grund* opfört et nyt Videnskabernes Tempel, anseeligere og skiönnere end noget af dem, som i Fortiden der have været. Atter seer det Oldenborgske Huses *förstefödde Datter*, den Höiskole, som dets Konger kappedes om at opelske og udstyre, sit gamle Sæde opbyggt, og taler nu kun om *forvunden* Skade. Ved *Frederik den Siettes* kongelige

a) I Stedet for denne er i Aaret 1835 ved et allernaadigst approberet Magelæg en anden Universitetet tilhörende Grund af lige Störrelse (paa Hjørnet af store Kannikestræde og lille Fiolstræde) udlagt til derpaa at opføre Embedsbolig for Sognepræsten til Frue Kirke. Det vil ogsaa deraf sees, at Universitetet dels ved den tilstödende Professorboligs, dels ved de ommeldte Præsteresidentsers Nedlæggelse har faaet Raadighed over de til disse forhen hörende Havepladser, der mueligen kunde anvendes til den östlige Gaards Udvidelse eller maaskee hellere til Anlæg af en skyggefuld Træplantning, lig den under Navnet "Lundegaarden" bekiendte lignende ved Universitetet i Lund.

Forsorg er det nedbrudte Musernes Tempel opstaaet paa ny som en Phoenix af sin Aske, og forkynnder i herligere og bedre Skikkelse sin høie Gienopretters priselige Omhu. Men ikke paa det materielle Kunstarbeide alene beroer det gienopreiste Tempels Anseelse og Glands. Det er som Middel til høiere Oiemed, som Værksted for Kundskab og Viisdom, at det først erholder sin rette Betydning og Værd. Saa ofte i forgangne Tider det af Kalk og Steen byggede Universitet sank i Gruus, saa ofte fornyedes det ei blot til en herligere udvortes Skikkelse, men ogsaa til Redskab for et nyt og mere opvakt aandeligt Liv. Paa denne Maade gik det ene Slags Fremskridt i Haand med det andet. Maatte dette være et lykkeligt Forvarsel for den nye Periode, som nu begynder i Universitetsbygningens Historie.

Trykfeil og Rettelser.

- S. 18. Anm. Lin. 9 fra Enden. Eom. læs Dom.
- 46. Lin. 2 fra End. architectonisk l. architectonisk
- 47. Anm. Lin. 3 og 11. Brasen l. Blasen
- 53. Lin. 7. c) istedet for e)
- — Anm. Lin. Taarnet l. Kirken
- — — Lin. 18. Naturlhistorie l. Nationalhistorie
- 66. — Lin. 19. Kiøbepriis l. Assurancesum. Univers. og Sk. Annal. 1810 1 B. S. 206 f.

1. Forklaring til Tabel I.

- a. *Vestibulen.*
- b. *Solennitets-Salen.*
- c. *Professorernes Forsamlingsværelse.*

2. Forklaring til Tabel II.

I.

Anden Etage.

- a. *Vestibulen.*
- b. *Solennitets-Salen.*
- c. *Auditorier.*
- d. *Aftrædelsesværelse for Professorerne.*
- e. *Corridor.*

II.

Første Etage.

- f. *Vestibulen.*
- g. *Solennitets-Salen.*
- h. *Professorernes Forsamlingsværelse.*
- i. *Communicationslocale mellem dette og Consistorium.*
- k. *Auditorier.*
- l. *Aftrædelsesværelse for Professorerne.*
- m. *Corridor.*

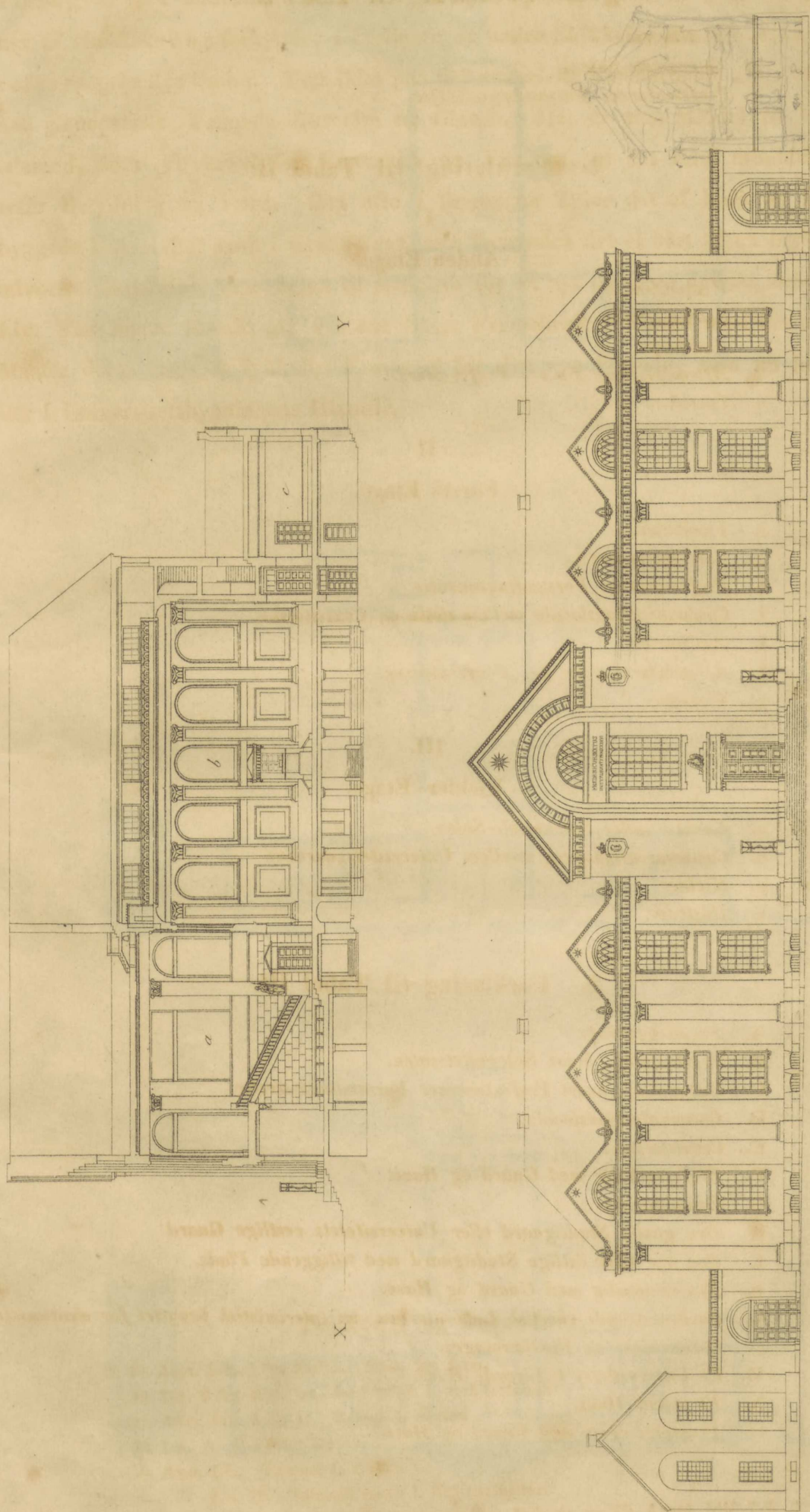
III.

Kielder - Etage.

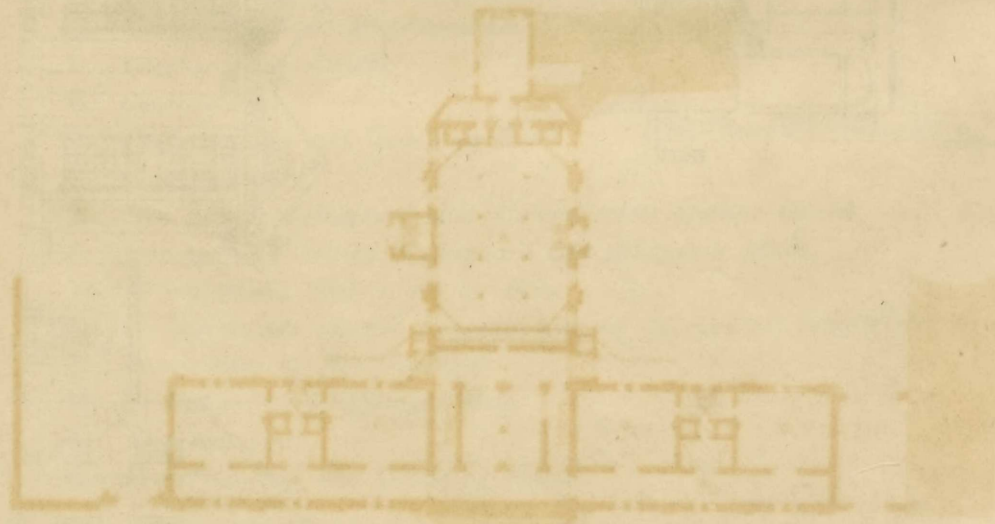
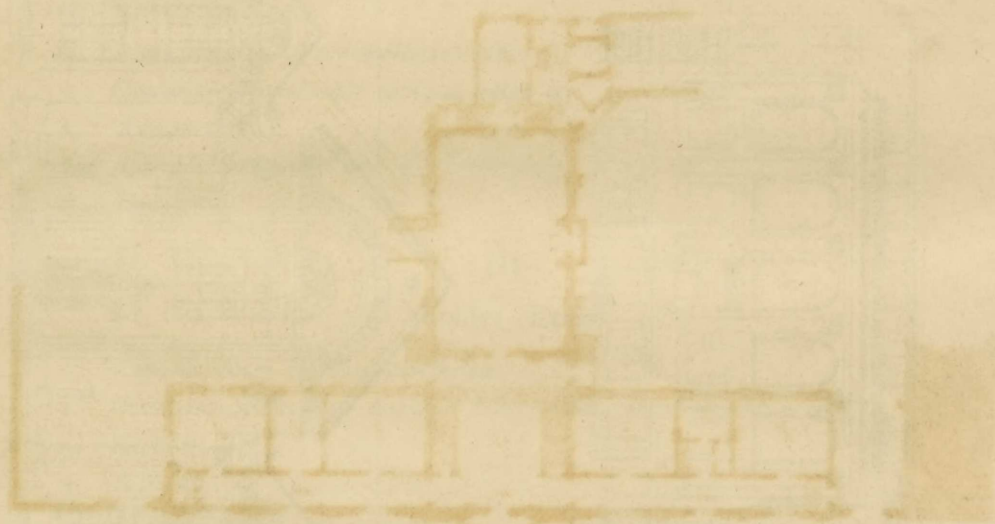
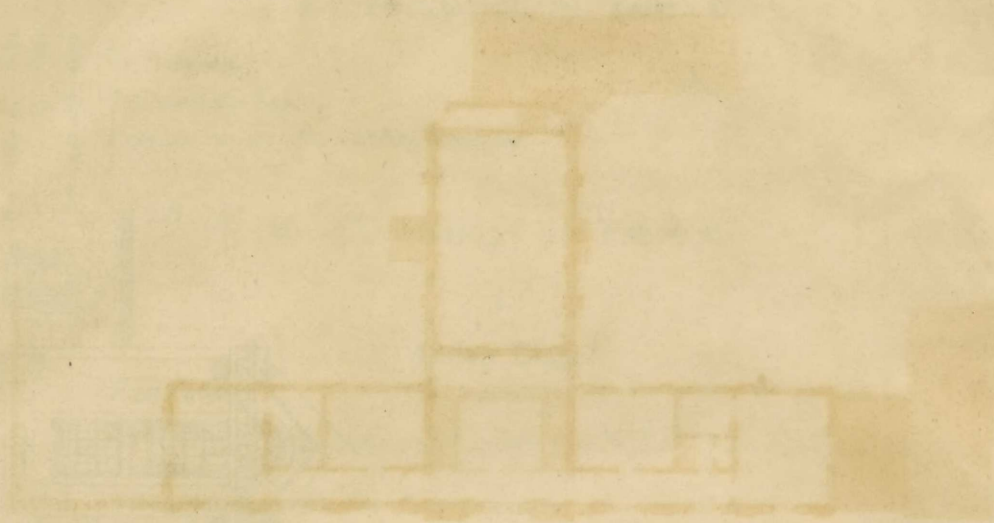
- n. *Locale under Solennitets-Salen.*
- o. *Communicationsgang imellem Universitetsgaardene.*
- p. *Kielder.*
- q. *Ildsteder.*

3. Forklaring til Tabel III.

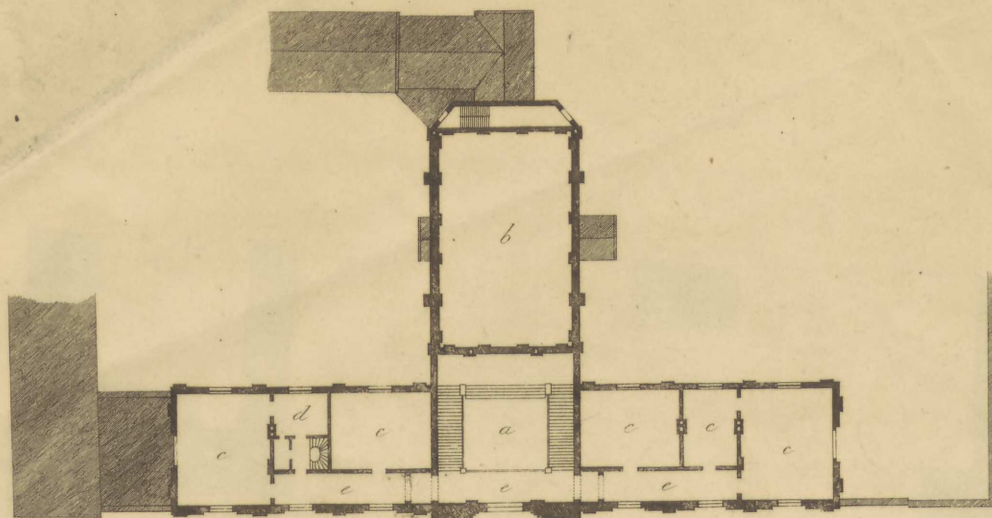
- A. *Façadebygning.*
- B. *Tverbygning, hvori Solennitetssalen.*
- C. *Udbygning, hvori Professorernes Forsamlingsværelse.*
- D. *Communicationslocale.*
- E. *Consistorium.*
- F. *Professorbolig med Gaard og Have.*
- G. *Communitetet.*
- H. *Den gamle Studiigaard eller Universitetets vestlige Gaard.*
- I. *Den nye eller østlige Studiigaard med tilliggende Plads.*
- K. *Professorbolig med Gaard og Have.*
- L. *Forhenværende chemisk Laboratorium, nu interimistisk benyttet for anatomiske Dissectioner og Forelæsninger.*
- M. *Et Universitetet tilhørende Huus.*
- N. *Et privat Huus.*
- O. *Præsteresidents med Gaard og Have.*



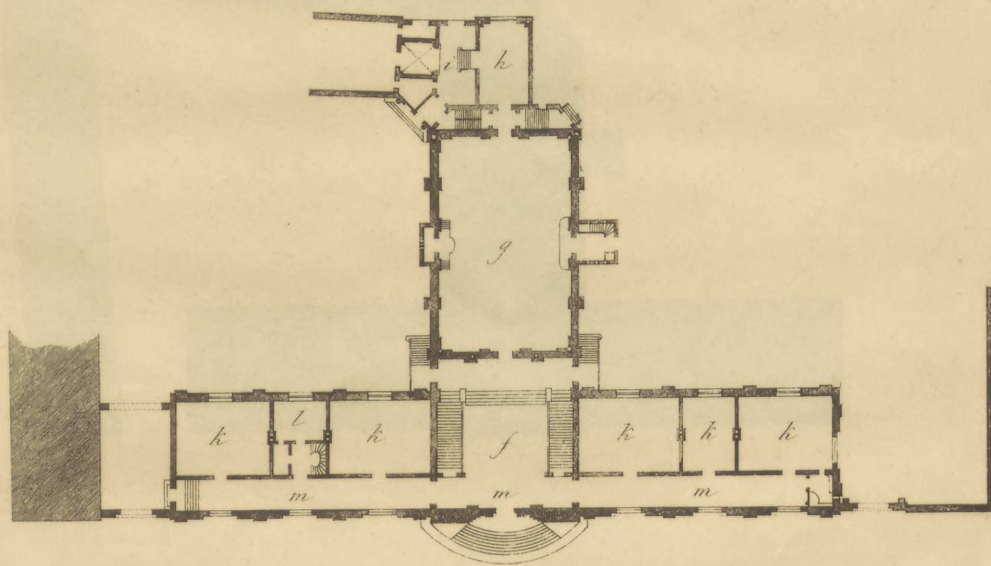
20 30 40 50 60. Ellen.



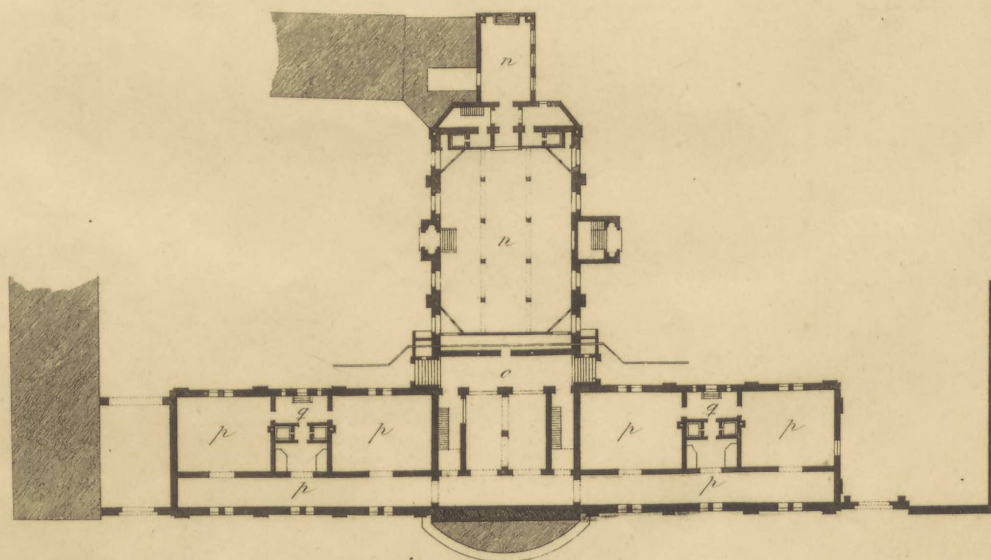
I.



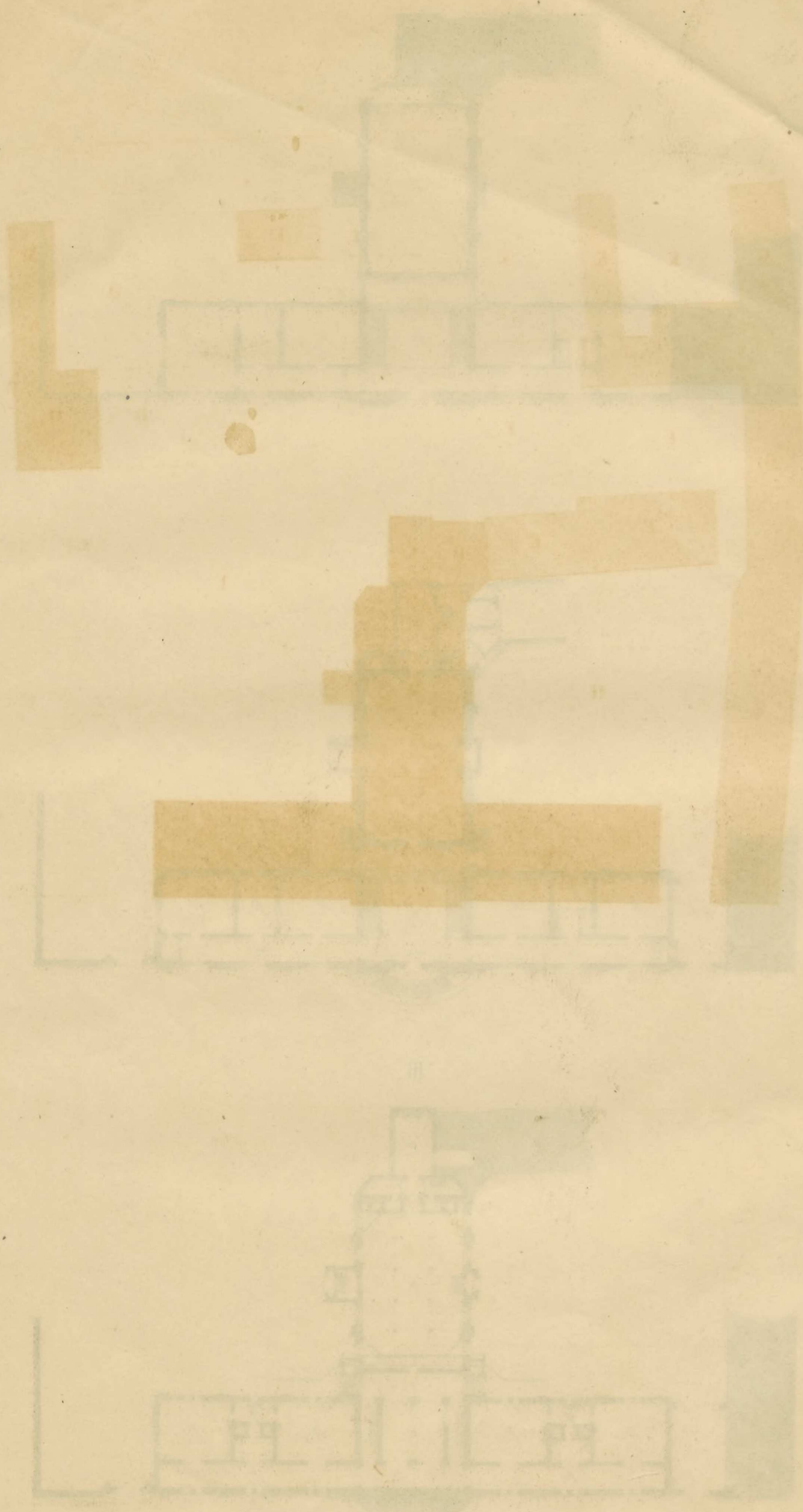
II.

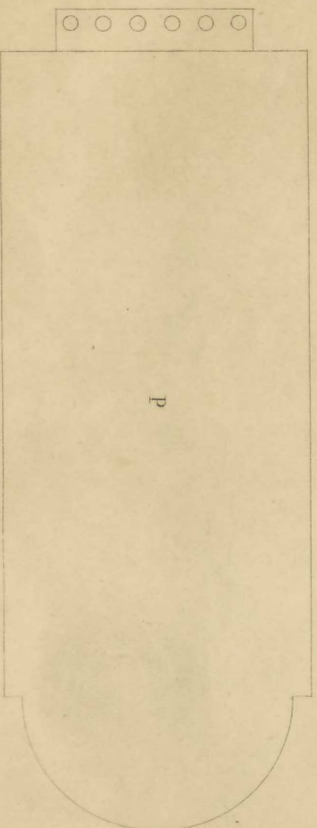
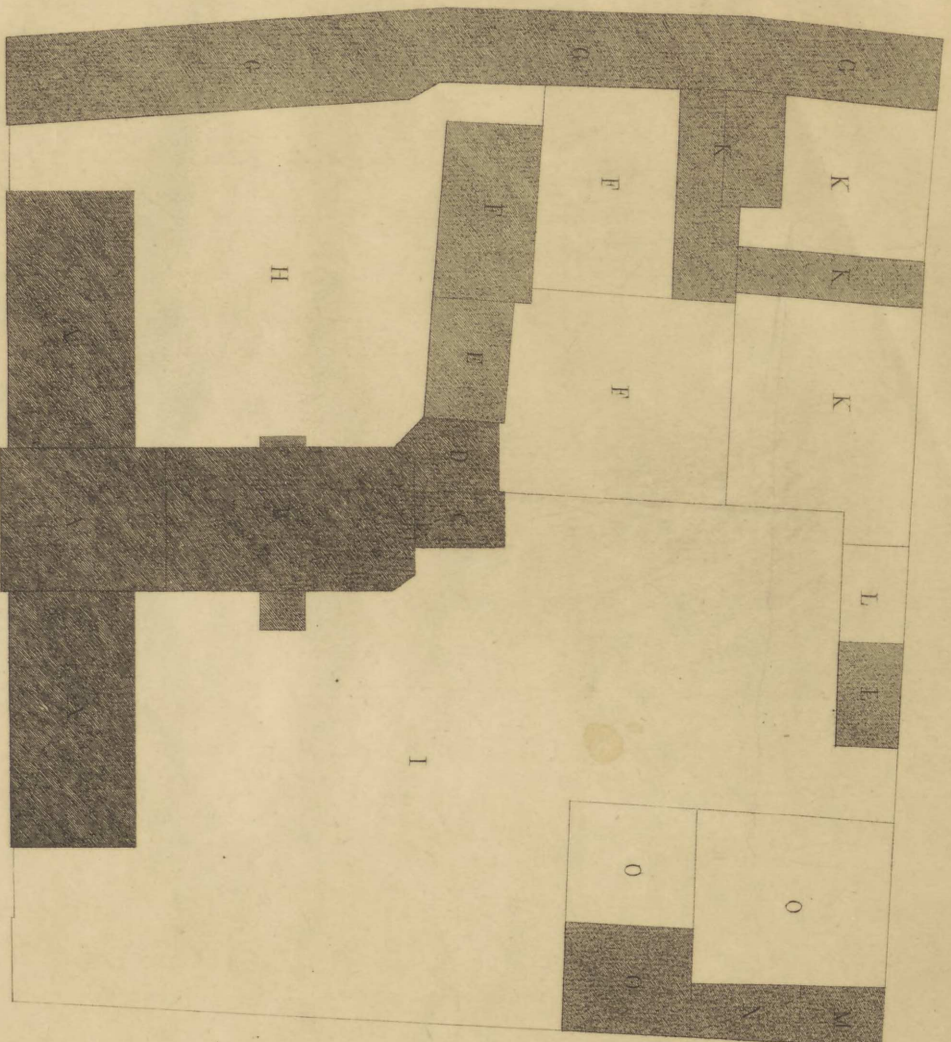


III.



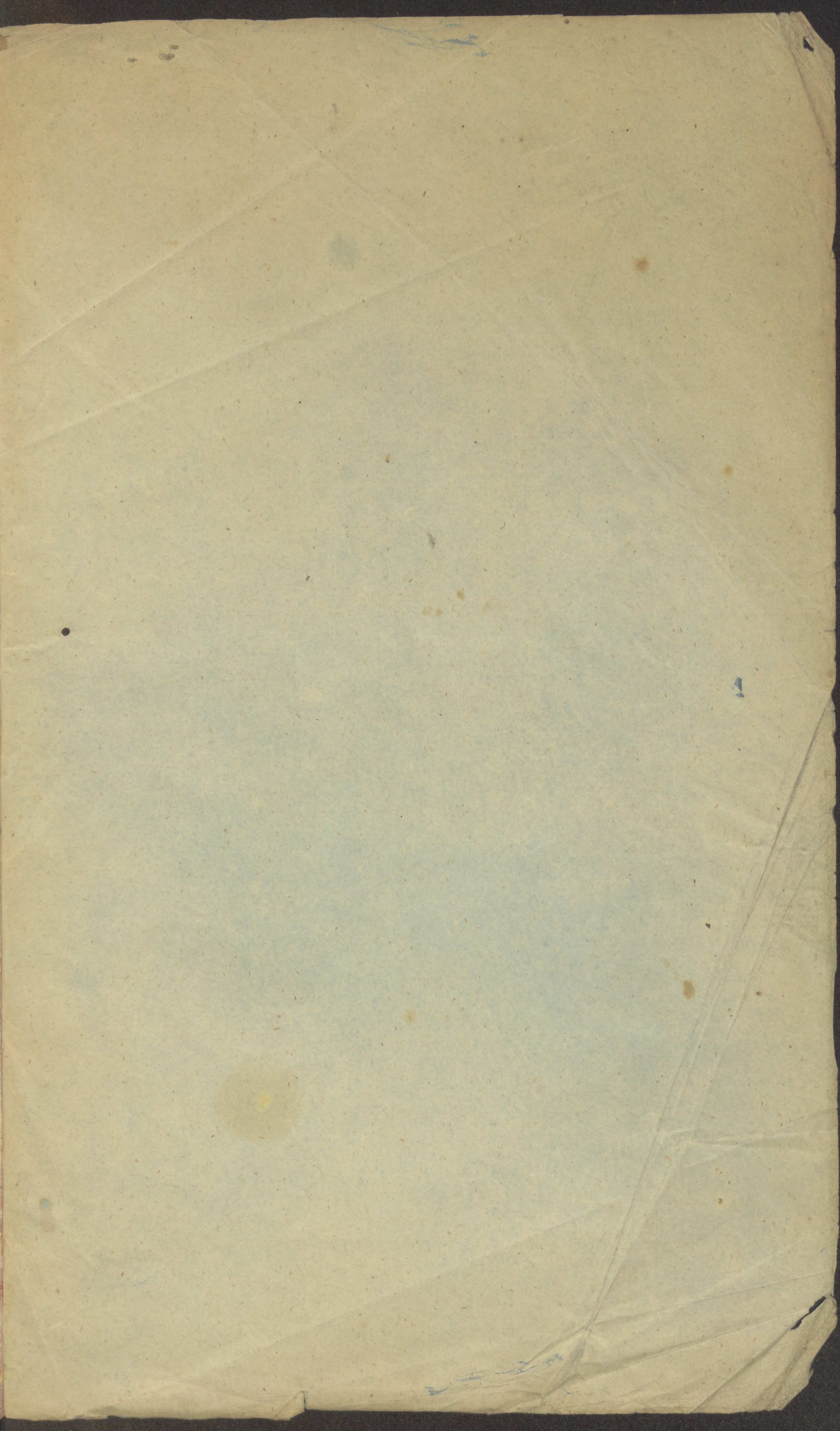
10. 20. 40. 60. 80. Alen.

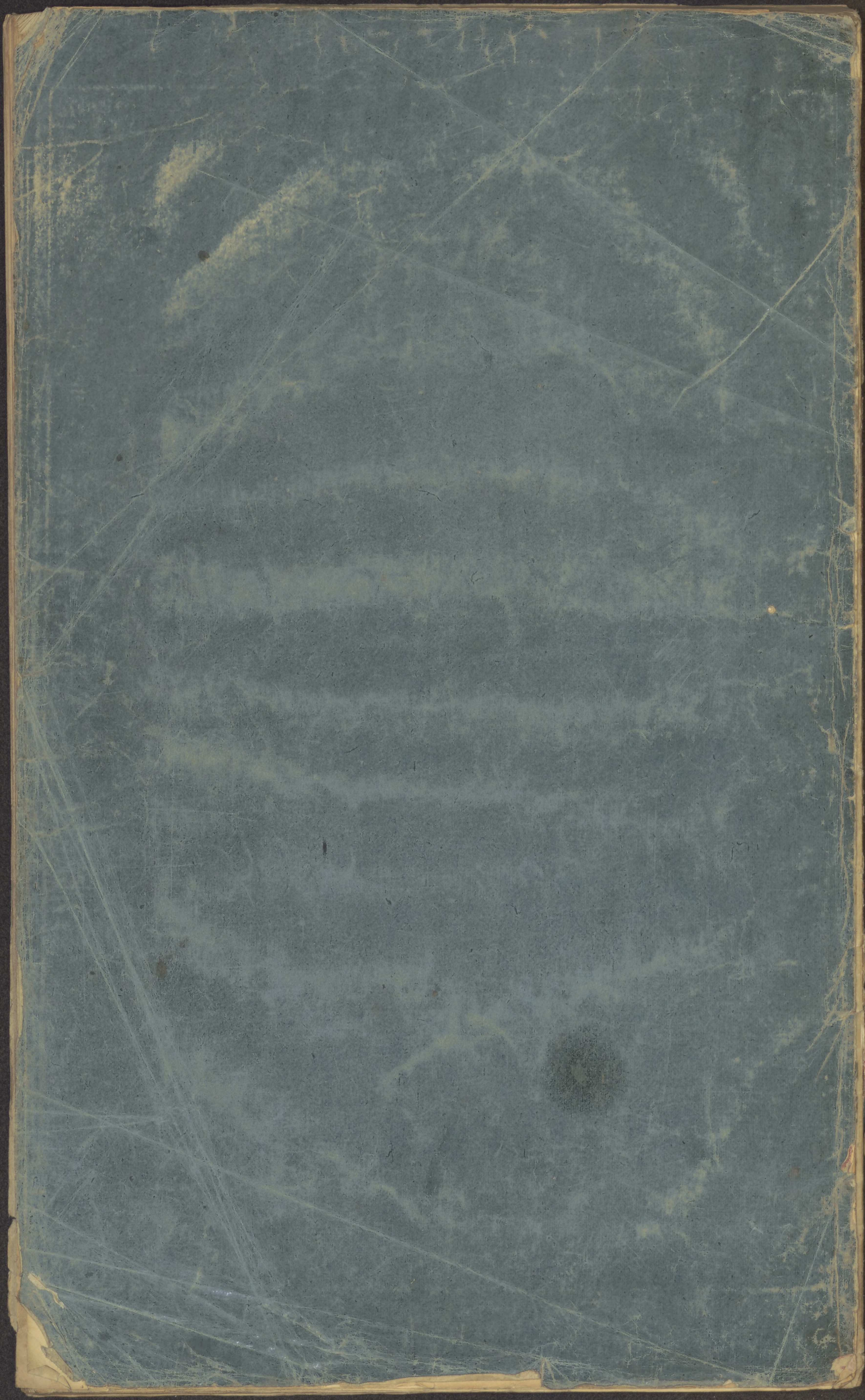


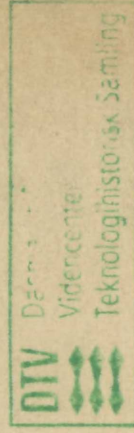


Making me.

G. Hoffmann sc.







TS
37
KOB

460903



300187893

1836

DTV

